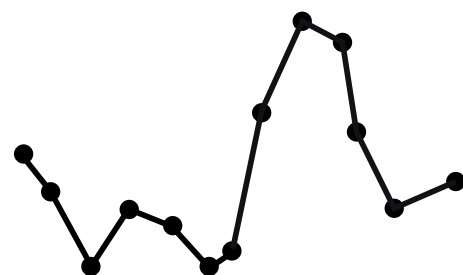

MAATSCHAPPELIJKE COALITIES IN CORONATIJD

Van spontaan initiatief naar duurzaam
samenwerkingsverband

Dr.ir. Beitske Boonstra
Drs. Sophie Claessens

Met medewerking van
Drs. Pim van Limpt

Dit rapport is een uitgave van de Kenniswerkplaats Leefbare Wijken. De Kenniswerkplaats Leefbare Wijken is een samenwerkingsverband tussen de gemeente Rotterdam en de Erasmus Universiteit Rotterdam met als tweeledig doel: a) het ontwikkelen van beleids- en praktijkrelevante kennis op het gebied van leefbaarheid in stadswijken en b) bij dragen aan de uitwisseling en toepassing van deze kennis in het Rotterdamse beleid. Alle publicaties en activiteiten zijn te vinden op: www.kenniswerkplaats-leefbarewijken.nl

De studie is een initiatief van de Kenniswerkplaats Leefbare Wijken en is mede mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van ZonMw Wetenschap voor Praktijk. De studie is uitgevoerd door dr.ir. Beitske Boonstra (projectleider) en Sophie Claessens, MSc, beiden werkzaam voor de Erasmus Universiteit Rotterdam, Erasmus School of Social and Behavioural Sciences (ESSB) en verbonden aan de Kenniswerkplaats Leefbare Wijken (KWP LW), met medewerking van Pim van Limpt, MSc (EUR/ESSB).

De begeleidingscommissie van het onderzoek bestond uit prof. dr. Godfried Engbersen (EUR/ESSB), prof. dr. Jurian Edelenbos (EUR/ESSB), dr. Erik Snel (EUR/ESSB/KWP LW), drs. Roy Geurs (Gemeente Rotterdam/KWP LW), dr. Nanne Boonstra (Gemeente Rotterdam) en drs. Ruth Höpner (Gemeente Rotterdam/Veldacademie).

Erasmus School of
Social and
Behavioural Sciences

COLOFON

MAATSCHAPPELIJKE COALITIES IN CORONATIJD Van spontaan initiatief naar duurzaam samenwerkingsverband

Dr.ir. Beitske Boonstra en drs. Sophie Claessens
Met medewerking van drs. Pim van Limpt

Uitgever: Erasmus School of Social and Behavioural Sciences & Kenniswerkplaats
Leefbare Wijken

Rotterdam, 26 februari 2021

Ontwerp: Off Grid studio | Karin ter Laak

ISBN: 9789075289503

©Erasmus School of Social and Behavioural Sciences

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Hoofdstuk 1: En toen kwam corona...	4
1.1 Maatschappelijk initiatief in crisistijd	4
1.2 Geen vanzelfsprekendheid	4
1.3 Leeswijzer	5
Hoofdstuk 2: Corona-initiatieven in Rotterdam	6
2.1 Een overzicht van corona-initiatieven	6
2.2 Thema's, initiatiefnemers, reikwijdte en looptijd	6
2.3 Selectie van vijftien initiatieven en onderzoeksmethode	10
Beschrijving van de 15 initiatieven	12
Hoofdstuk 3: Corona-initiatieven en hun netwerk	17
3.1 Inleiding	17
3.2 Initiatiefnemers en coalitiepartners	17
3.3 Contacten en sociaal kapitaal	18
3.4 Verbindende personen	19
3.5 Tussenconclusies	20
Hoofdstuk 4: De rol van de gemeente in corona-initiatieven	21
4.1 Inleiding	21
4.2 De gemeente als coalitiepartner	21
4.3 Verschillende vormen van ondersteuning	22
4.4 Evaluatie van de gemeentelijke ondersteuning	22
4.5 Wensbeelden bij toekomstige ondersteuning	24
4.6 Tussenconclusies	25
Hoofdstuk 5: Duurzaamheid van corona-initiatieven en hun coalities	26
5.1 Inleiding	26
5.2 De duurzaamheid van corona-initiatieven	26
5.3 Factoren voor duurzaamheid	27
5.4 Duurzaamheid van de coalities en manier van werken	29
5.5 Tussenconclusies	31
Workshop 1: Wat hebben we in beeld?	33
Workshop 2: Hoe werken we samen?	37
Hoofdstuk 6: Conclusies en aanbevelingen	40
6.1 Meerwaarde van de initiatieven	40
6.2 Conclusies	41
6.3 Aanbevelingen	43
Referenties	46
Bijlage 1: Interviewdeelnemers	48
Bijlage 2: Topiclijsten interviews	50
Bijlage 3: Lijst met codes	51

SAMENVATTING

In maart 2020 gaf de COVID-19-pandemie aanleiding tot een eerste *lockdown* in Nederland, waarop in Rotterdam tal van maatschappelijke initiatieven ontstonden. Deze initiatieven waren er op gericht getroffen stads- en gemeenten door de crisis heen te helpen en werden daarin gesteund door instanties, bedrijven, fondsen en de lokale overheid.

Dergelijke initiatieven en coalities hebben een grote meerwaarde voor de stad. Waar institutionele actoren de tijd nodig hebben om zich aan een nieuwe (crisis) situatie aan te passen, beschikken maatschappelijke initiatieven over de flexibiliteit, pro-activiteit en creativiteit om snel een antwoord te bieden op urgente hulpvragen en problematieken. Hun uitingen van solidariteit genereren maatschappelijke veerkracht: bestaande contacten worden versterkt, nieuwe verbindingen ontstaan en de samenhang en relaties in de stedelijke samenleving nemen toe. Ook bieden hun innovatieve aanpakken vaak zicht op concrete, alternatieve oplossingen voor complexe stedelijke problematiek.

Dit onderzoek geeft inzicht in het ontstaan van deze corona-initiatieven, hoe ze zich ontwikkelen tot duurzame maatschappelijke coalities, en welke maatschappelijke en institutionele factoren daaraan bijdragen. Het onderzoek baseert zich op een longlist van 91 initiatieven, waarvan er vijftien zijn geselecteerd voor nader onderzoek. Deze initiatieven kwamen tot stand in de periode van maart 2020 (het begin van de 'intelligente' *lockdown*) tot oktober 2020 (in de aanloop naar de 'gedeeltelijke' *lockdown*). De initiatieven richtten zich op uiteenlopende thema's: van maatjesprojecten, voedselvoorziening en maaltijden aan huis tot cultuur, vermaak en digitale hulpmiddelen. Ook wat betreft initiatiefnemers (voornamelijk ondernemers en maatschappelijke organisaties), looptijd (eenmalig, langere looptijd, doorlopend) en reikwijdte (wijkgericht, stadsbreed) varieerden de initiatieven.

Voor het ontstaan van corona-initiatieven en coalities blijken sociaal kapitaal, verbindende personen en een ondersteunende lokale overheid onontbeerlijk. Initiatieven komen bovendien tot stand op basis van **bestaande** contacten, vaardigheden en kennis. Waar tussen initiatiefnemers en hun doelgroep duurzame relaties ontstaan, blijken coalitiepartners vaak slechts eenmalig

en tijdelijk aan een initiatief verbonden. Ondanks de wil van veel initiatiefnemers om door te gaan is het een uitdaging een initiatief te verduurzamen, en daarmee bij te dragen aan maatschappelijke veerkracht en transformatie op de langere termijn.

De aanbevelingen van deze studie zijn gericht op de gemeente en de institutionele partijen in de stad, zoals welzijnsorganisaties en fondsen. Zij dragen immers bij aan de voedingsbodem waarop initiatieven en hun coalities kunnen verduurzamen. De eerste aanbeveling is: **erken de meerwaarde van initiatieven**, de kracht van informele netwerken ten opzichte van formele instanties, en zorg ervoor dat deze meerwaarde structureel geborgd kan worden. De tweede aanbeveling is: **vergroot het netwerkend vermogen in de stad**, niet alleen in de wijken maar juist ook *binnen* de gemeentelijke organisatie, en tussen fondsen, gemeente en welzijnsorganisaties. De derde aanbeveling is: **breid de mogelijkheden voor ondersteuning uit**, en zet naast eventuele financiële ondersteuning in op verbinden, coachen en kennisdelen. De vierde aanbeveling is: **leer van de nieuwe manier van werken** waartoe de crisis uitdaagde (flexibel, dicht op de samenleving, netwerkend), en keer niet terug naar *business as usual*.

Hoofdstuk 1

EN TOEN KWAM CORONA...

1.1 MAATSCHAPPELIJK INITIATIEF IN CRISISTIJD

In maart 2020 gaf de COVID-19-pandemie aanleiding tot een eerste *lockdown* in Nederland. Direct ontstonden er tal van maatschappelijke initiatieven in Rotterdam. Initiatieven gericht op het bieden van hulp aan diegenen die werden getroffen door de *lockdown*, waaronder ouderen, sociaal kwetsbaren, scholieren, ondernemers en de culturele sector. Bevolgen en betrokken initiatiefnemers gingen coalities aan met instanties, bedrijven, fondsen en de lokale overheid.

Dergelijke initiatieven en coalities hebben een grote meerwaarde voor de stad. Ze zorgen voor maatschappelijke veerkracht, volgens de Wereld Gezondheid Organisatie een belangrijke factor in het doorstaan van de COVID-19-pandemie (WHO, 2020). Maatschappelijke veerkracht staat voor het vermogen van bewoners, lokale overheden en private organisaties om binnen een gemeenschap op een positieve en adaptieve manier met tegenslag om te gaan (Chaskin, 2008; Magis, 2010; McCrea et al., 2014). Het resultaat van deze maatschappelijke veerkracht is een “many changes by many hands”: geen overkoepelende plannen maar een veelvoud van particuliere en maatschappelijke initiatieven gericht op directe actie (Talen, 2015: 138). Ook recent onderzoek toont aan dat stadsbewoners zich minder kwetsbaar voelen door de coronacrisis als ze omgeven worden door bewonersinitiatieven en burenhulp (Engbersen et al., 2020). Waar institutionele actoren vaak de tijd nodig hebben om zich aan een nieuwe (crisis)situatie aan te passen, beschikken lokale maatschappelijke netwerken over de flexibiliteit, proactiviteit en creativiteit om snel een antwoord te bieden op urgente hulpvragen en problematieken. Dit zien we ten tijde van COVID-19 (Carlsen et al., 2020; Martson et al., 2020; Federico et al., 2020; Mishra & Rath, 2020), maar ook ten tijde van andere crises, zoals de vluchtelingencrisis van 2019 (Boonstra, 2020), de financiële crisis in de nasleep van 2009 (Deslandes, 2013), overstromingen en andere natuurrampen (Aldrich, 2010) en crises in het algemeen (Wellman & Wotley, 1990).

Deze initiatieven zijn niet alleen een uiting van veerkracht, maar ook van solidariteit. Solidariteit staat voor collectieve actie en saamhorigheid tussen individuen om een collectief probleem het hoofd te bieden en onderling

de last te delen (Kip, 2016). Ten tijde van corona heeft deze solidariteit deels betrekking op het gezamenlijk naleven van *social distancing* om verdere verspreiding van het virus te voorkomen, maar betreft het ook het tegengaan van de negatieve impact van *social distancing*: evenementen om saamhorigheid te versterken en hulp te bieden aan diegenen die door de crisis in hun eerste levensbehoeften beperkt raakten (Mishra & Rath, 2020; Tomasini, 2020). Het begrip solidariteit is bijzonder interessant in relatie tot veerkracht (Mishra & Rath, 2020). Bij solidariteit speelt wederkerigheid immers ook een belangrijke rol. Door een ander te helpen, helpt men ook zichzelf (Kip, 2016). Solidariteit heeft dus niet alleen een positief effect op het welbevinden van het individu, maar kan ook een positieve uitwerking hebben op de samenhang en relaties in een gemeenschap (Tomasini, 2020; zie ook Prainsack & Buyx, 2017).

Maatschappelijke initiatieven gericht op hulp aan kwetsbare groepen ten tijde van de COVID-19-crisis, en de maatschappelijke coalities die deze initiatieven mogelijk maken, bieden directe en concrete actie op de problemen die ontstaan en versterken de samenhang in de maatschappij. Daarmee hebben ze niet alleen een mitigerend effect op de sociaaleconomische gevolgen van de coronacrisis, maar brengen ze ook houvast, verbinding en betekenis in onzekere tijden.

1.2 GEEN VANZELFSPREKENDHEID

Het ontstaan van dergelijke initiatieven en coalities is echter geen vanzelfsprekendheid. *Sociaal kapitaal* is onontbeerlijk, ofwel netwerken en contacten, gedeelde normen en onderling vertrouwen (Putnam, 1995) tussen buurt- en stadsbewoners, (maatschappelijke) instanties, bedrijven en ondernemers en de lokale overheid. Ook zijn *verbindende personen*, die eraan bijdragen dat initiatiefnemers in contact komen met ondersteunende partijen, van belang (Van Meerkerk & Edelenbos, 2018). Lokale overheden spelen ook een belangrijke en tegelijkertijd complexe rol. Een lokale overheid kan ondersteunend en faciliterend zijn door kennis, netwerken en middelen te bieden (Nederhand, 2019). Tegelijkertijd kan een lokale overheid ook sterk tegenwerken en in dat geval is een maatschappelijk initiatief meer gebaat bij een overheid die op afstand blijft (Igalla et al., 2020; Nederhand, 2019; Huitema et al., 2009).

Of een initiatief tot stand komt, is één ding. Of een initiatief zich weet door te ontwikkelen naar een maatschappelijke coalitie voor de langere termijn, en zo ook op een duurzame manier kan bijdragen aan maatschappelijke veerkracht, is een tweede. De *duurzaamheid* van maatschappelijke initiatieven is normaal gezien al een uitdaging, de koppeling met een crisissituatie maakt deze corona-initiatieven uiteraard extra kwetsbaar. Na afloop van een crisis(fase) kan er minder behoefte zijn aan het initiatief en er kan na afloop ook een sterke neiging zijn om terug te keren naar *business as usual*. Het is dus de vraag of de veerkracht die tijdens een crisis ontstaat ook kan bijdragen aan maatschappelijke veerkracht en transformatie op de langere termijn.

Deze rapportage doet verslag van de studie naar vijftien Rotterdamse corona-initiatieven. Deze initiatieven kwamen tot stand in de periode van maart 2020 (het begin van de eerste 'intelligente' *lockdown*) tot oktober 2020 (in aanloop naar de tweede 'gedeeltelijke' *lockdown*). De initiatieven richtten zich op uiteenlopende thema's: van maatjesprojecten, voedselvoorziening en maaltijden aan huis tot cultuur, vermaak en digitale hulpmiddelen. Het doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in de *maatschappelijke en institutionele* voedingsbodem en de rol van *verbindende personen* in de ontwikkeling van maatschappelijke initiatieven naar duurzame samenwerkingsverbanden en coalities die niet alleen op korte, maar ook op langere termijn de nadelige gevolgen van de coronacrisis het hoofd bieden en bijdragen aan maatschappelijke veerkracht.

De centrale onderzoeksvraag luidt:

Welke rol spelen de *maatschappelijke en institutionele* voedingsbodem en *verbindende personen* in de ontwikkeling van corona-initiatieven tot duurzame maatschappelijke coalities (e.g. stedelijke veerkracht), en hoe dragen lokale overheden en hun werkprocessen (al dan niet) bij aan het ontstaan van die stedelijke veerkracht?

1.3 LEESWIJZER

De rapportage is als volgt opgebouwd:

Hoofdstuk 2: "Corona-initiatieven in Rotterdam"

gaat in op de aard en omvang van maatschappelijke initiatieven in coronatijd in Rotterdam. Op basis van een longlist van initiatieven, opgesteld in samenspraak met gemeente Rotterdam, wordt een eerste beeld geschetst van omvang, thematiek, bereik en initiatiefnemers. Het hoofdstuk licht de totstandkoming van deze longlist toe,

zet uiteen hoe vervolgens een selectie is gemaakt van vijftien initiatieven voor nader onderzoek en beschrijft tot slot welke onderzoeksmethode is gehanteerd.

Een intermezzo waarin de vijftien initiatieven van dit onderzoek op hoofdlijnen worden toegelicht.

Hoofdstuk 3: "Corona-initiatieven en hun netwerk"

omschrijft het ontstaan en de ontwikkeling van vijftien initiatieven en geeft een beeld van de initiatiefnemers, de thematiek, hoe de coalities zijn samengesteld en op basis van welke contacten deze coalities zijn ontstaan.

Hoofdstuk 4: "De rol van de gemeente in corona-initiatieven"

gaat in op de rol die de gemeente heeft gespeeld in het tot stand komen van de initiatieven, in welke hoedanigheden de gemeente coalitiepartner was, welke ondersteuning de gemeente geboden heeft en welke knelpunten daarbij zijn ervaren. Tevens werpt het hoofdstuk een blik vooruit met de vraag welk wensbeeld initiatiefnemers hebben van hun (toekomstige) samenwerking met de gemeente.

Hoofdstuk 5: "Duurzaamheid van corona-initiatieven en hun coalities"

gaat in op de duurzaamheid van initiatieven en hun coalities. Het hoofdstuk geeft zowel een beeld van de duurzaamheid van de *activiteiten* van het initiatief als van de duurzaamheid van de *coalitie* achter het initiatief. De duurzaamheid van de initiatieven wordt geanalyseerd aan de hand van verschillende factoren. De duurzaamheid van de coalities gaat tevens in op de vraag of structurele samenwerking ontstaat vanuit deze initiatieven en wat men kan leren van de manier van (samen)werken ten tijde van de crisis.

Een intermezzo van twee workshopverslagen volgt: workshops waarin met initiatiefnemers, de gemeente, andere betrokkenen en de Veldacademie is gesproken over de vraag "Wat hebben we in beeld?" (En hoe kunnen we de zichtbaarheid van wat er in de wijken gebeurt verbeteren?) en de vraag "Hoe werken we samen?" (En wat kunnen we leren van de manier van werken in de coronacrisis?).

Hoofdstuk 6: "Conclusies en aanbevelingen"

reflecteert op de onderzoeksvraag, namelijk welke institutionele en maatschappelijke factoren de ontwikkeling van een initiatief tot duurzame maatschappelijke coalitie kunnen ondersteunen. Het hoofdstuk brengt ook een aantal aanbevelingen naar voren die eraan kunnen bijdragen dat duurzame maatschappelijke coalities ontstaan.

Hoofdstuk 2

CORONA-INITIATIEVEN IN ROTTERDAM

2.1 EEN OVERZICHT VAN CORONA-INITIATIEVEN

De eerste corona-initiatieven in Rotterdam ontstonden vrijwel direct na de aankondiging van de eerste 'intelligente' lockdown in maart 2020. Om te laten zien wat er qua corona-initiatieven allemaal gebeurde in de stad werd door Rotterdam Partners, in samenwerking met de gemeente Rotterdam, het platform 'Rotterdam Zet Door' opgezet. Dit platform werd gebruikt om het doorzettingsvermogen en de aanpakkersmentaliteit van de Rotterdamse bevolking tijdens de coronacrisis te illustreren. De aanpak van Manchester na de aanslag op de Manchester Arena was hiervoor de inspiratiebron: positieve initiatieven in reactie op de aanslag werden bekrachtigd met het *frame* 'We Love Manchester'. In Rotterdam heeft men na de uitbraak van de coronacrisis getracht eenzelfde beweging op gang te brengen om de veerkracht van de Rotterdammers te tonen en te stimuleren, *geframed* als 'Rotterdam Zet Door'.

Op de website van Rotterdam Zet Door zijn uiteenlopende initiatieven uit de eerste coronagolf als *showcases* gepubliceerd. Dit waren grote en minder grote initiatieven, gericht op thema's van amusement, cultuur en bewegen tot online winkelen en eten en drinken. Medewerkers van de gemeente droegen aan dit platform bij door initiatieven voor te dragen, vooral initiatieven gericht op acute noden (e.g. voedsel, laptops). Dit 'tippen' van initiatieven aan Rotterdam Zet Door werd grotendeels gedaan door een communicatieadviseur van de gemeente, die deel uitmaakte van het team Veerkracht010.

Veerkracht010 is een team dat binnen de gemeente Rotterdam werd opgezet in de beginfase van de coronacrisis, met het doel om maatschappelijke initiatieven gericht op de coronacrisis te ondersteunen. Gangmaker Ruud Bakker, directeur bij het cluster Maatschappelijke Ontwikkeling, verzamelde een klein team om zich heen bestaande uit een communicatieadviseur en een aantal ambtenaren met een groot netwerk in de stad en voelsprietten in de samenleving. Ruud omschrijft zijn team als "*matchmakers* in de crisis". Hun belangrijkste activiteit om initiatieven verder te helpen was door ze te verbinden aan andere partijen in de stad (e.g. fondsen, bedrijven). Veerkracht010

heeft haar rol als matchmaker niet actief gepromoot in de stad; initiatieven kwamen veelal via bestaande contacten van de teamleden of via andere medewerkers van de gemeente bij Veerkracht010 terecht voor steun. Niet al de initiatieven waarmee Veerkracht010 in aanraking kwam zijn gepubliceerd op de website van Rotterdam Zet Door.

De initiatieven die op de website van Rotterdam Zet Door zijn verschenen hebben gediend als uitgangspunt voor dit onderzoek. De tips die op de website zijn verschenen, bijvoorbeeld voor dagjes weg of afhaalrestaurants, zijn niet meegenomen in het onderzoek. Daarnaast beschikten medewerkers van de gemeente Rotterdam zelf ook over een lijst met initiatieven waarvan zij steunaanvragen hadden ontvangen, maar die niet zijn verschenen op Rotterdam Zet Door. Deze lijst is gebruikt als aanvulling op de initiële lijst van initiatieven vermeld op Rotterdam Zet Door. Daarnaast is de lijst aangevuld met Rotterdamse initiatieven die bekend waren bij het Oranje Fonds, dat in maart een versnelde procedure had opgezet voor financiële aanvragen voor corona-initiatieven (het Corona Hulpfonds). Initiatieven vanuit het hele land hebben hiervan gebruikgemaakt, waaronder ook Rotterdamse initiatieven. Tot slot hebben ook de onderzoekers en begeleidingscommissie van het onderzoek suggesties aangedragen om de lijst met initiatieven voor dit onderzoek verder te completeren.

Op deze manier is een uitgebreide lijst van 91 Rotterdamse corona-initiatieven ontstaan.

2.2 THEMA'S, INITIATIEFNEMERS, REIKWIJDTE EN LOOPTIJD

De 91 initiatieven op de longlist zijn geanalyseerd naar een aantal kenmerken.

Ten eerste is gekeken naar de *thema's* waarop de initiatieven zich richtten. Het meest voorkomende thema was 'cultuur en vermaak': 27 van de 91 initiatieven hadden als voornaamste doel het vermaken van mensen, vaak door middel van cultuur. Zo zijn er gedurende de eerste lockdown verschillende digitale muziek evenementen georganiseerd, bijvoorbeeld door het Rotterdams Philharmonisch

Orkest en poppodium BIRD. Maar ook te denken valt aan initiatieven die eenzaamheid onder ouderen trachtten tegen te gaan, zoals de fysiotherapeuten van Fysio4You die beweeglessen gaven waaraan ouderen vanaf hun balkon konden meedoen. Een tweede thema waarop veel initiatieven zich richtten, was 'voedsel en maaltijden'. In totaal staan er op de lijst 23 initiatieven die zich hebben beziggehouden met het uitdelen van voedselpakketten of maaltijden aan kwetsbare Rotterdammers. Deze initiatieven waren veelal gericht op ouderen en gezinnen, maar ook aan dieren werd gedacht. Zo kon men op de website van Plaswijckpark kraampakketten doneren aan babydieren uit het park. Een ander thema dat relatief vaak terugkomt in de lijst is 'steun aan ondernemers'. Van de 91 initiatieven zijn er 19 met als voornaamste doel het (financieel) ondersteunen van ondernemers in coronatijd. Hierbij gaat het om initiatieven die door ondernemers zelf werden opgezet of door anderen die solidair wilden zijn met de Rotterdamse ondernemers. Een voorbeeld hiervan is Markt010, een initiatief opgezet door drie vrienden om op een veilige manier de Rotterdamse markt in leven te houden. Initiatieven gericht op de thema's 'cultuur en vermaak', 'voedsel en maaltijden' en 'steun aan ondernemers' zijn duidelijk populair in crisistijd: meer dan driekwart van de initiatieven viel onder een van deze drie thema's. Het overige kwart van de lijst bestaat voor een deel uit initiatieven die zich bezighielden met het ondersteunen van kwetsbare Rotterdammers door hen te koppelen aan een 'maatje' (4 initiatieven) of door hen te voorzien van digitale hulpmiddelen (2 initiatieven). Tot slot zijn er 16 initiatieven die niet onder een van de genoemde thema's vallen, ofwel omdat ze meerdere thema's tegelijk aansneden, ofwel omdat ze qua thematiek geheel uniek waren. Een voorbeeld van zo'n uniek initiatief was Hostel de Mafkees, dat tijdens de coronacrisis getransformeerd werd tot noodopvang voor dakloze jongeren. Overigens geldt voor veel initiatieven dat ze weliswaar een hoofdthema hadden (zoals voedsel), maar dat ze daarnaast ook andere thema's oppakten, zoals kleine evenementen, inkopen bij lokale ondernemers, of mensen koppelen aan maatjes.

Het tweede kenmerk waarop de initiatieven zijn geanalyseerd, is het type *initiatiefnemer*. Opvallend is dat een aanzienlijk deel van de initiatieven uit de lijst het werk is van ondernemers. 34 van de 91 initiatieven zijn opgezet door (lokale) ondernemers, waaronder veel horecaondernemers, creatief ondernemers en ondernemers behorend tot de zogenaamde 'contactberoepen' (e.g. fysiotherapeuten, kappers). Aangezien dit ondernemers betreft met een (van oorsprong) overwegend commerciële instelling, is onderscheid gemaakt tussen dit type ondernemers en ondernemers die (in essentie) een maatschappelijk doel

nastreven: de sociaal ondernemers. Van de 91 initiatieven zijn er 11 opgezet door een sociaal ondernemer, vaak een al bestaande stichting. Iets meer initiatieven (16) zijn geïnitieerd door een maatschappelijke of welzijnsorganisatie. Ook hierbij gaat het veelal om bestaande stichtingen, zoals Humanitas en House of Hope. Bijna driekwart van de initiatieven vallen onder één van deze drie type initiatiefnemers. Het overige kwart van de initiatieven is opgezet door de gemeente Rotterdam (4), grotere bedrijven (6) en 'anders', zoals individuele burgers of onderwijsinstellingen. Hoewel fondsen betrokken zijn geweest bij verschillende initiatieven, zien we in de lijst slechts één fonds dat zelf een initiatief heeft opgezet in coronatijd, namelijk het Rotterdamse vermogensfonds De Verre Bergen.

Ten derde zijn de initiatieven op de lijst geanalyseerd op basis van *reikwijdte* en *looptijd*. Wat betreft reikwijdte is gekeken naar de doelgroep van het initiatief: had het initiatief een bereik over de hele stad of was het enkel bedoeld voor de bewoners van een bepaalde wijk of stadsdeel? Minder dan een kwart van de initiatieven (22) was gebonden aan een specifieke wijk of stadsdeel, zoals Feijenoord of Hoogvliet, en dit waren voornamelijk voedsel- en maaltijdinitiatieven. Het merendeel van de initiatieven (69) richtte zich dus niet op één locatie qua doelgroep, maar was beschikbaar voor Rotterdammers uit de hele stad. Eenzelfde soort verdeling zien we met betrekking tot looptijd. Eveneens minder dan een kwart van de initiatieven (20) bestond uit een eenmalige of kortdurende actie. Kortdurende, eenmalige initiatieven waren met name de evenementen op het gebied van cultuur en vermaak. Daarnaast hadden rond de 47 initiatieven een langere looptijd, variërend van een aantal weken tot een aantal maanden, maar zijn inmiddels afgerond. Vaak waren dit initiatieven die gekoppeld waren aan een specifieke fase in de crisis. Ongeveer een kwart van de initiatieven (24) loopt nog altijd. Vooral voedsel- en maaltijdinitiatieven en maatjesinitiatieven lijken het lang vol te houden.

Initiatieven varieerden dus sterk wat betreft thema's, maar het merendeel van de initiatieven zijn gestart door ondernemers, hadden een stedelijk bereik en een relatief lange doorlooptijd. Daarbij plaatsen we de kanttekening dat de lijst waarop dit onderzoek is gebaseerd niet uitputtend was. Er zijn tal van initiatieven onder de radar gebleven, wat voor dit onderzoek vooral lijkt te zijn gebeurd met lokale bewonersinitiatieven, hulpacties onder burens onderling en initiatieven vanuit religieuze instellingen¹.

¹Zie Verslag Workshop 1: Wat hebben we in beeld? Pag. 28

Lijst met 91 CORONA-INITIATIEVEN

1	Campagne 'Ik ben een Blijdorper'
2	ESTAFEST
3	FutureLand: vlogs Maasvlakte 2
4	Time to momo: Rotterdam vanuit huis
5	Plaswijckpark: kraampakket
6	Miniworld bezorgt verhalen thuis
7	Davina Michelle in Ahoy
8	Rotterdams Philharmonisch Orkest: huiskamerconcert
9	Buurman Bouwpakket
10	Duizend Geveltuinen
11	Fotograaf Nicoline Rodenburg: online workshop interieur- & portretfotografie
12	MAARTEN Makelaardij & Kettner Makelaardij: virtueel huizen bezichtigen
13	Foodtour Food 'n Route
14	Hotspot Hutspot crisis catering
15	Circulaire Vlonders
16	Gemeente Rotterdam: meer ruimte voor terrassen
17	Dudok aan de Maas
18	De Thuisborrel Club: cocktailboxen
19	BlueCity Drive Thru
20	Nultienbox
21	JEQQO
22	Film 'Ode aan Rotterdamse horeca'
23	Rotterdamse horecavrouwen: box met houdbare producten
24	Rotterdam Beer Box
25	Doosje Troost
26	Markt010
27	Support Your Locals 010
28	Weelde: Bingo Show Koningsnacht
29	Jolly Booth: Silent Disco Koningsdag
30	Woningsdag in Crooswijk
31	BIRD on the block
32	Niet-In-De-Pubquiz
33	BIRD.tv: virtueel uitgaan in BIRD
34	De BalkonParade
35	Spartaan Circuit: gratis online personal training
36	Rotterdam Sportsupport: initiatieven om in beweging te blijven
37	Fysio4You: beweegles op het balkon
38	Boijmans Ahoy drive-thru museum
39	Publieke Werken Rotterdam
40	De Vlindertuin Drive-In Show
41	North Sea Round Town corona-editie
42	Lokale Markten
43	Gemeente Rotterdam: 1,5 meter-pakketten voor ondernemers
44	Alliantie Hand in Hand: 1,5 meter aanvoerdersbanden

45	Goed Inkopen
46	Samen Sterker Attentie Actie
47	Stichting Geronimo: voedselpakketten
48	BuurtBuik Rotterdam
49	Ben Oude Nijhuis: maaltijden voor ouderen
50	Support voor de zeemannen in de Rotterdamse haven
51	Olympia College: gratis mondkapjes voor leerlingen en docenten
52	Rotterdamse versie van 'We are the World'
53	Zero Foodwaste Rotterdam
54	Zadkine Startcollege: maaltijden voor kwetsbare Rotterdammers
55	Fietsen voor leerlingen HPC Rotterdam
56	Bubble Badge
57	Buzz010: gratis busritten voor scholen
58	Boxx Opslag: gratis opslag en ophaalservice voor horecaondernemers
59	Stichting Archiklas: online architectuurlessen voor kinderen
60	Wetenschapsknooppunt EUR: online huiswerkhulp door studenten
61	The Student Hotel: maaltijdbezorging
62	Help 'n Happie
63	Hulpkeuken010
64	Keju Cares
65	Rijnmond Helpt
66	Hulpcentrum Portland: hulp en ontmoeting
67	Stichting De Verre Bergen: laptops voor thuisonderwijs
68	Hostel De Mafkees: crisisopvang
69	Helpdigitaal
70	De Bakkerswerkplaats: broden voor voedselinitiatieven
71	Beautysalon Kristina: voedselpakketten
72	Stichting Villa Vonk: maaltijdservice
73	SPIOR: voedselpakketten
74	Stichting Blije Gift: vouchers voor boodschappen
75	Vrijheidsmaaltijdsoep
76	Wijkpastoraat Crooswijk: giftcards voor boodschappen
77	Groenten Zonder Grenzen: uitdelen van overgebleven groenten, fruit en brood
78	Rotterdamse Munt: Terrastival, lespakketten, muntplantactie en meer
79	Delfshaven Helpt!
80	Stichting Mano: Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee
81	Kinderwoonvorm Geeranja: ontspanning voor kinderen met verstandelijke handicap
82	Stichting Voice of Afghan Women: eenzame migrantenouderen koppelen aan vrijwilligers
83	Stichting Okéhor-Dierenvoedselbank Rijnmond: dierenvoedselpakkettenhulp
84	Stichting Fröbel: Geef een taart
85	Stichting Prasino: voedselhulp voor senioren en paas-koningsdagpakket
86	Stichting Stimulance: (t)Huiswerkmaatjes
87	House of Hope: coronahulp
88	Stichting Archell Thompson Foundation: Being ApART Together
89	Stichting Lemat: corona helpdesk statushouders
90	Stichting Sosurwo Fonds: maaltijden voor kwetsbare gezinnen
91	Stichting Veerkrachtige Gemeenschap: buurtscherm Delfshaven

2.3 SELECTIE VAN VIJFTIEN INITIATIEVEN EN ONDERZOEKSMETHODE

Om inzicht te krijgen in het ontstaan, de ontwikkeling en de duurzaamheid van maatschappelijke coalities in coronatijd, en in de rol van de gemeente, was het noodzakelijk om in gesprek te gaan met initiatiefnemers, coalitiepartners en medewerkers van de gemeente Rotterdam. Omdat het gezien de looptijd van het onderzoek onhaalbaar was om met de initiatiefnemers en coalitiepartners van alle 91 initiatieven te spreken, zijn vijftien initiatieven uit de lijst geselecteerd voor vervolgonderzoek. Omdat dit onderzoek zich richt op maatschappelijke coalities, zijn ten eerste alle initiatieven waarbij geen sprake was van samenwerking met andere partijen uit de selectie weggelaten. Daarnaast is gekeken naar solidariteit, e.g. een match tussen hulpvraag en -aanbod.

Vervolgens is een definitieve selectie gemaakt op basis van representativiteit en variatie. Allereerst op basis van thema's: alle thema's (cultuur & vermaak, voedsel & maaltijden, steun aan ondernemers, maatjes, digitale ondersteuning, varia & overig) komen terug in de definitieve selectie, waarbij de thema's die relatief vaak voorkomen — zoals voedsel en vermaak — ook vaker zijn meegenomen. Daarnaast is gekeken naar representativiteit en variatie wat betreft initiatiefnemers, locatie en looptijd.

De vijftien initiatieven die centraal staan in dit onderzoek richten zich op uiteenlopende thema's. Wel zijn er een aantal thema's die relatief vaak terugkomen, zoals voedsel, vermaak en onderwijs. Zes van de vijftien initiatieven hebben zich beziggehouden met voedselpakketten of maaltijdservice. Daarnaast zijn er vier initiatieven gericht op vermaak en vier initiatieven gericht op onderwijs. Wat opvalt, is dat veel initiatieven raakvlakken hebben met verschillende thema's. Rotterdamse Munt heeft zich bijvoorbeeld niet alleen beziggehouden met onderwijs, maar ook met vermaak en voedselpakketten. Ook SPIOR heeft naast het uitdelen van voedselpakketten aandacht besteed aan andere thema's, zoals informatievoorziening en het helpen van ouderen. Hulp aan kwetsbare groepen (e.g. ouderen, kinderen, migranten) is een thema dat ook in een aantal andere initiatieven centraal staat, zoals (t)Huiswerkmaatjes en Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee. Gelieerd aan dit thema zijn er ook de initiatieven die zich richten op het onderhouden van contacten, zoals HelpDigitaal. Dit is ook een belangrijk thema binnen de maaltijdservice van Villa Vonk, wat niet louter om maaltijden draait. Tot slot zijn er twee initiatieven die qua

thema wat verder afliggen van de rest: Nultienbox en Circulaire Vlonders draaien beiden om het steunen van ondernemers. Hoewel meerdere initiatieven zich richten op dezelfde thema's, is vrijwel geen enkel initiatief exact hetzelfde qua thematiek, doordat één initiatief vaak meerdere thema's raakt.

In september 2020 is gestart met semigestructureerde interviews onder de vijftien initiatiefnemers, aan de hand van een vooraf opgestelde topiclijst (ontstaan en ontwikkeling, rol coalitiepartners en gemeente, duurzaamheid — zie bijlage 2). Vervolgens zijn ook de coalitiepartners geïnterviewd op basis van een semigestructureerde topiclijst, hetzij minder uitgebreid. Aanvullende interviews hebben plaatsgevonden met medewerkers van het team Veerkracht010. Uiteindelijk zijn voor dit onderzoek in totaal 40 interviews afgenomen in de periode van september tot en met november 2020 (zie bijlage 1). Hoewel de interviews in het najaar van 2020 hebben plaatsgevonden, hadden zij betrekking op initiatieven uit het voorjaar en de zomer van 2020. Omdat de interviewperiode tijdens de tweede golf van het coronavirus plaatsvond, zijn de meeste interviews digitaal afgenomen middels een videogesprek (e.g. via Microsoft Teams of Zoom). Na afname zijn de interviews getranscribeerd door een extern bureau, waarna de transcripten zijn gecodeerd aan de hand van het analyseprogramma ATLAS.ti. Om de analyse gestructureerd te laten verlopen, is gebruik gemaakt van een vooraf opgesteld codelijst (zie bijlage 3), waarmee het onderscheiden van patronen en bijzonderheden in de data werd vergemakkelijkt. Met het oog op de betrouwbaarheid van de bevindingen, is naast de interviews met de initiatiefnemers en coalitiepartners ook gezocht naar aanvullende informatie over de initiatieven op internet. Daarnaast is gelet op de verificatie van bepaalde antwoorden van initiatiefnemers door coalitiepartners of de gemeente (triangulatie). Tot slot is ook rekening gehouden met wetenschappelijke eisen omtrent het informeren van respondenten en het anonimiseren en beveiligen van de door hen verschaft data. Alle deelnemers aan de interviews hebben een *informed consent*-formulier ontvangen, met daarin informatie over het onderzoek en toestemmingsvragen omtrent de verwerking van hun persoons- en onderzoeksgegevens.

Selectie van 15 ROTTERDAMSE CORONA-INITIATIEVEN

Stichting Geronimo

ESTAFEST

Publieke Werken

Keju Cares

Nultiinbox

Stichting De Verre Bergen
Laptopproject

Villa Vonk Maaltijdservice

Circulaire Vlonders

Helpdigitaal

SPIOR voedselpakketten

Rotterdamse Munt

(t)Huiswerkmaatjes

Zadkine Startcollege
Maaltijdenproject

De BalkonParade'

Heel Rotterdam
Helpt Een Handje Mee

Thema's

Voedsel en maaltijden

Goederen

Signalering

Informatie

Digitale hulpmiddelen

Onderwijs

Maatjes

Hulp aan ondernemers

Cultuur

Vermaak

Bewegen

BESCHRIJVING VAN DE 15 INITIATIEVEN

1. Stichting Geronimo: voedselpakketten

Toen Iwan Bhagwandin wegens de intelligente *lock-down* in maart 2020 zijn barbershop aan de Kleiweg in Rotterdam tijdelijk moest sluiten, besloot hij de ruimte en tijd die hij over had te gebruiken om samen met familie en vrienden zijn kapperszaak te transformeren tot verzamel- en distributiepoint voor voedselpakketten. Al snel kwam er een formele stichting, genaamd 'Stichting Geronimo'. Stichting Geronimo verschaft voedselpakketten aan Rotterdammers die door de coronacrisis onder de armoedegrens zijn komen te leven, maar (nog) geen aanspraak maken op hulp van formele instanties, zoals de voedselbank. Veelal gaat het om gezinnen met verborgen armoede of individuen die zich schamen voor hun situatie. Daarom blijft het initiatief zo laagdrempelig mogelijk: cliënten hoeven geen documenten voor te leggen om te 'bewijzen' dat ze een voedselpakket nodig hebben. Vooral in de beginperiode heeft Stichting Geronimo vanuit allerlei hoeken steun ontvangen: van supermarkten en grote bedrijven tot voetbalclubs en kerken. Wel zijn de meeste donaties eenmalig; er zijn slechts enkele partijen – zoals de lokale supermarkt Hoogvliet – die het initiatief langduriger ondersteunen. Sinds de heropening van zijn barbershop huurt Iwan het naastgelegen pand, waar hij tot op de dag van vandaag aan een groeiend aantal cliënten voedselpakketten en andere goederen (e.g. kleding) uitdeelt. ■

2. Keju Cares: maaltijden en zorgpakketten

In de Agniesebuurt in Rotterdam-Noord runnen Bryan Keehnen en Jaleesa den Haan samen koffiëbar en ontmoetingsplek 'Keju Kitchen', gevestigd in Pension Almonde. Na de sluiting van de horeca in maart 2020, besloten Bryan en Jaleesa zich onder de naam 'Keju Cares' te gaan inzetten voor kwetsbare buurtbewoners die hard werden geraakt door de coronacrisis. Samen met een groep vrijwilligers kookten zij twee keer per week een gratis maaltijd voor mensen uit de buurt die ofwel vanwege hun financiële situatie (e.g. baanverlies door corona), ofwel vanwege hun gezondheid (e.g. ouderen die niet naar de supermarkt durfden) hiertoe zelf niet in staat waren. Ook werden zorgpakketten uitgedeeld met daarin hygiëneproducten en houdbare

voedingsmiddelen. De financiering heeft Keju Cares met name verkregen vanuit de wijkraden Agniesebuurt en Oude Noorden en de gemeente Rotterdam. Ook ontving zij vanuit verschillende hoeken voedseldonaties, onder meer van Unilever en de Bakkerswerkplaats Rotterdam. Tot slot stelde Stad in de Maak – de stichting die Pension Almonde beheert – een grotere ruimte beschikbaar om de maaltijden te bereiden. Omwille van geldgebrek is Keju Cares in juli 2020 gestopt, maar omdat de behoefte aan een dergelijke maaltijdservice groot blijft, verkennen Bryan en Jaleesa de mogelijkheden om hun initiatief op een meer structurele wijze voort te zetten. ■

3. Villa Vonk: maaltijdservice

Stichting Villa Vonk is een bewonersorganisatie die in het gelijknamige Huis van de Wijk in het Rotterdamse stadsdeel Hoogvliet activiteiten organiseert voor jong en oud, waaronder een maandelijks seniordiner. Toen het seniordiner in maart 2020 door het coronavirus niet meer door kon gaan, besloot voorzitter Marijke Fontijn om het diner te gaan rondbrengen. Zo is de maaltijdservice van Villa Vonk ontstaan, waarbij vrijwilligers twee keer per week maaltijden koken en bezorgen bij senioren (leeftijd 75+) en andere kwetsbare bewoners (e.g. invaliden) uit Hoogvliet. Deze maaltijdservice heeft als achterliggend doel om de situatie van oudere en kwetsbare bewoners in de gaten te houden en zorgwekkende situaties te signaleren, zodat zij eventueel kunnen worden doorverwezen naar professionele instanties. Het initiatief is dus meer dan alleen een maaltijdservice; de vrijwilligers vervullen ook een zekere signaleringsfunctie in tijden van corona. Verschillende partijen hebben zich – eenmalig of langdurig – aangesloten bij het initiatief van Villa Vonk. Zo hebben het Oranje Fonds en Haëlla Fonds een financiële bijdrage geleverd, evenals gebiedscommissie Hoogvliet. Ook zijn er verschillende (lokale) voedselwinkels en -leveranciers die hun producten gratis weggeven of aanbieden tegen een gereduceerd tarief. Tot slot wordt nauw samengewerkt met diverse welzijnsorganisaties (o.a. DOCK, Lelie zorggroep, Huis Madelief, Humanitas, woningcorporatie, wijkteam, kerken) voor wederzijdse doorverwijzingen: enerzijds verwijzen deze organisaties ouderen die de deur niet uit durven of het zelfstandig niet redden door naar Villa Vonk, anderzijds verwijst Villa Vonk zorgwekkende gevallen die behoefte hebben aan professionele hulp door naar de juiste instanties. Villa Vonk heeft voldoende financiering om de maaltijdservice door te zetten tot en met maart 2021. Het is nog onduidelijk of de maaltijdservice daarna kan worden voortgezet. ■

4. SPIOR: voedselpakketten en meer

De islamitische koepelorganisatie SPIOR (Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond) heeft tijdens de coronacrisis verschillende rollen op zich genomen. Al snel na de uitbraak van het coronavirus ontving Mohamed Bouimj, directeur van SPIOR, van allerlei kanten signalen dat veel mensen binnen de islamitische gemeenschap weinig of niets te eten hadden. Daarom heeft SPIOR in mei 2020 – ten tijde van de ramadan – samen met vrijwilligers 200 voedselpakketten samengesteld en uitgedeeld aan mensen die niet in aanmerking komen voor of bekend zijn bij de voedselbank. SPIOR onderhoudt nauw contact met de gemeente Rotterdam en omdat het probleem ook daar bekend was, heeft de gemeente de voedselpakketten gefinancierd. De voedselpakketten werden zelfs voorzien van een persoonlijke boodschap van de Rotterdamse burgemeester Aboutaleb. Naast deze samenwerking met de gemeente, onderneemt SPIOR nog verschillende andere activiteiten tijdens de coronacrisis. Zo hebben vrijwilligers maaltijden gekookt voor het zorgpersoneel van het Maasstad Ziekenhuis, is er een team opgezet om ouderen te helpen met boodschappen en klusjes en wordt op verschillende manieren ingezet op informatievoorziening en bewustwording over het coronavirus onder de islamitische gemeenschap. Waar het uitdelen van voedselpakketten en maaltijden eenmalige acties waren, blijven de andere activiteiten doorlopen. ■

5. Zadkine Startcollege: maaltijden

Toen de scholen in maart 2020 moesten sluiten, besloten de docenten van de horeca-opleiding van Zadkine Startcollege dat ze iets wilden gaan doen voor kwetsbare Rotterdammers die door de coronacrisis honger zouden lijden. Al snel kwamen ze met een *coronaproof* plan om maaltijden te gaan koken voor arme gezinnen en zieke en mindervalide mensen die wegens corona de deur niet uit konden. Ook de studenten van de opleiding hielpen mee. In eerste instantie werden maaltijden gekookt voor kwetsbare bewoners uit Vreewijk, de wijk in Rotterdam-Zuid waar Zadkine Startcollege zich bevindt. Daar werd samengewerkt met lokale partijen als Humanitas en Resto VanHarte. Toch kwam het initiatief pas echt van de grond toen een wijkagent van

het Oude Westen een oproep plaatste dat zij op zoek was naar maaltijden voor gezinnen die niet genoeg te eten hadden. Naar aanleiding hiervan zijn de docenten en studenten van Zadkine Startcollege hun maaltijden, in samenwerking met WMO Radar en een naaiatelier in de wijk, ook gaan verspreiden onder behoevende Rotterdammers in het Oude Westen. Voor de financiering van de maaltijden is Facilicom Foundation betrokken geraakt, die de kostprijs van de maaltijden heeft vergoed. Uiteindelijk hebben de docenten en studenten in totaal rond de 6.000 maaltijden gekookt, verspreid over tien weken. Met de zomervakantie in het vooruitzicht werd besloten om na tien weken te stoppen, maar de docenten van Zadkine Startcollege sluiten niet uit dat het initiatief tijdens een eventuele nieuwe scholensluiting weer opgepakt wordt. ■

6. ESTAFEST: evenement voor bedrijven

Omdat de evenementensector door de coronacrisis grotendeels stilviel, besloten drie Rotterdamse partijen de handen ineen te slaan om een *coronaproof* evenement te organiseren, op het moment dat evenementen met 100 bezoekers weer toegestaan werden. Het Luxor Theater, Maison van den Boer en Koolhaas Concepts ontwikkelden in mei 2020 het plan om gezamenlijk een evenement te organiseren voor bedrijven, genaamd 'ESTAFEST'. Het idee achter ESTAFEST was dat bedrijven een tijdslot konden afhuren om voor de zomervakantie nog een keer op informele wijze te kunnen samenzijn met collega's, in de vorm van een personeelsborrel geheel volgens de coronarichtlijnen. Het evenement zou plaatsvinden in de eerste week van juli 2020 en zou één week duren, waarbij bedrijven gedurende deze week dus een of meerdere tijdsloten konden boeken. De drie partijen zouden dit samen organiseren en ieder hun eigen bijdrage leveren: het Luxor Theater zou als locatie fungeren, Maison van den Boer zou de catering verzorgen en Koolhaas Concepts zou zich toeleggen op de aankleding. Hoewel de partijen hun best hebben gedaan om ESTAFEST te promoten, zowel via mediakanalen als binnen het eigen netwerk, bleek er onder bedrijven weinig animo te zijn voor een dergelijk evenement. Omdat er geen boekingen binnenkwamen, hebben de partijen ruim een week van tevoren besloten het evenement af te gelasten. Het idee om ESTAFEST op een later moment opnieuw te organiseren is nooit van de grond gekomen. ■

7. Nultienbox: boxen met lokale producten

Dat de coronacrisis de lokale ondernemers in Rotterdam hard zou raken, hadden Reindert Kriek en Daniëlla Schenk al snel door. Ze besloten dat ze graag iets wilden doen voor de Rotterdamse ondernemers en daarom richtten ze in mei 2020 'Nultienbox' op. Nultienbox is een webshop waar men verschillende boxen met lokale Rotterdamse producten kan bestellen. De boxen zijn van maandag t/m vrijdag te bestellen via de webshop, waarna de bestelde producten worden ingekocht bij de lokale leveranciers en vervolgens worden de boxen in het weekend thuisbezorgd. Rotterdamse ondernemers die producten leveren zijn onder andere Sajoer, Sancho's Nuts en Waro Daro. Nultienbox richt zich zowel op particuliere afnemers, met bijvoorbeeld moeder- en vaderdagboxen, als ook op zakelijke afnemers, die de boxen in grote oplage kunnen bestellen als geschenk voor hun collega's of relaties. Omdat het ondernemerschap Reindert en Daniëlla goed bevalt, willen ze Nultienbox graag voortzetten en uitbouwen tot een lucratief bedrijf. ■

8. Circulaire Vlonders: vergunningsvrije uitbreiding voor ondernemers

Om ondernemers in de stad bij de versoepelingen in mei 2020 extra ondersteuning te bieden, kwam de gemeente Rotterdam met het initiatief 'Circulaire Vlonders'. Door de coronamaatregelen konden de meeste ondernemers minder klanten dan gebruikelijk in hun zaak ontvangen. Om hun capaciteit toch uit te kunnen breiden, konden deze ondernemers vergunningsvrij een vlonder aanvragen bij de gemeente om te gebruiken ter uitbreiding van hun bedrijfsruimte en terrassen op parkeerplaatsen voor de deur. Vooral horecaondernemers maakten van dit initiatief gebruik. De vlonders zijn zo veel mogelijk gemaakt van gerecycled hout. Voor het maken en distribueren van de vlonders is samengewerkt met (sociaal) ondernemers als Buurman, Magis010 en de BouwAkademie. De vlonders zijn vanwege de weersomstandigheden vanaf november 2020 weer weggehaald. Het initiatief wordt binnen de gemeente geëvalueerd, op basis waarvan besloten zal worden of het initiatief – al dan niet in aangepaste vorm – volgend voorjaar weer terugkeert. ■

9. Rotterdamse Munt: lespakketten, Terrastival, muntplantactie en meer

Rotterdamse Munt is een stadskruidentuin, gelegen in de Rotterdamse wijk Kop van Zuid-Entrepot, waar workshops en lesprogramma's voor kinderen gegeven worden en een winkel en terras zijn waar de producten uit de tuin geproefd kunnen worden. Door de coronacrisis zag Rotterdamse Munt haar activiteiten grotendeels verdwijnen en daarmee ook haar omzet. Daarom besloot Ingrid Ackermans, directeur van Rotterdamse Munt, in actie te komen door het activiteiten aanbod aan te passen. Toen in maart 2020 werd besloten dat kinderen niet meer naar school mochten, heeft Rotterdamse Munt haar fysieke lesprogramma's voor basisschoolkinderen omgezet naar lespakketten voor thuis. Toen de coronamaatregelen versoepelden heeft Rotterdamse Munt tijdens de zomervakantie zes weken lang in de tuin een zomerprogramma met activiteiten georganiseerd voor kinderen uit de wijk. Doordat vanaf juni 2020 ook de horeca weer open mocht, heeft Rotterdamse Munt haar overkapte terras verhuurd als vergader-, borrel- en dinerlocatie voor bedrijven. In samenwerking met een wijkbewoonster die muziekevenementen organiseert, heeft op ditzelfde terras tijdens de zomervakantie elke zondag 'Terrastival' plaatsgevonden: een festival waarbij bezoekers zittend aan een tafeltje konden genieten van optredens van artiesten. Ook heeft Rotterdamse Munt bijgedragen aan een muntplantactie van de wijkraad, waarbij muntplanten zijn uitgedeeld aan alle wijkbewoners. Hoewel de meeste activiteiten gedurende de coronacrisis gericht waren op het compenseren van omzetverlies, heeft Rotterdamse Munt ook gratis producten uit de tuin geleverd voor voedselpakketten. De meeste activiteiten van Rotterdamse Munt tijdens de eerste coronagolf waren eenmalig of tijdelijk van aard. ■

10. De BalkonParade: vermaak en beweging voor ouderen

Omdat al snel duidelijk werd dat het coronavirus vooral voor ouderen een gevaar vormt, was het met name deze groep die tijdens de eerste coronagolf amper buiten kwam. Het devies om thuis te blijven betekende echter ook dat het aantal contact- en beweegmomenten voor ouderen sterk afnam. Hier besloten Caroline van Jaarsveld en haar collega's vanuit de welzijnstak van Humanitas in de wijk Feijenoord iets aan te doen. Zo ontstond het idee om in de binnentuinen van twaalf

seniorencomplexen in Feijenoord (lokale) artiesten te laten optreden, gecombineerd met beweegoefeningen door fysiotherapeuten. Zo konden de bewoners van de seniorencomplexen vanaf hun balkon van de optredens genieten én in beweging blijven. Het initiatief kreeg de naam 'De BalkonParade' en ging van start in april 2020. Met dit initiatief heeft Humanitas niet alleen gezelligheid en beweging onder ouderen gestimuleerd, maar ook artiesten uit Feijenoord financieel ondersteund. Naast de artiesten uit Feijenoord en fysiotherapeuten van Cure+, waren ook woningcorporaties Woonstad en Vestia nauw betrokken bij het initiatief. De BalkonParade heeft zo'n zes weken geduurd en in ieder seniorencomplex werden een of twee optredens per week georganiseerd. Hoewel het initiatief al een tijdje is gestopt, wordt vanuit Humanitas wel gekeken of het concept van De BalkonParade in een alternatieve vorm kan worden voortgezet. ▣

11. Publieke Werken: buitenexpositie

Tijdens de eerste coronagolf viel het Rineke Kraaij en Joost Maaskant op dat veel reclameborden in de stad niet werden voorzien van nieuwe posters, aangezien festivals en andere evenementen niet meer konden plaatsvinden. Daarom besloten Rineke en Joost – beiden ondernemers in de Rotterdamse kunst- en cultuursector – om hier op een andere manier invulling aan te geven. Samen ontwikkelden ze het idee om reclameborden in de publieke ruimte te vullen met het werk van Rotterdamse kunstenaars. In mei 2020 werd een oproep gedaan onder kunstenaars om hun werk in te sturen, waarna de initiatiefnemers meer dan 500 reacties ontvingen. Uiteindelijk hebben zij ruim 400 werken geselecteerd voor de buitenexpositie, die in de periode van 9 juli tot 9 augustus 2020 op reclameborden door heel de stad tentoongesteld zijn. Iedere kunstenaar had een vaste plek in de stad waar zijn/haar werk te zien was en voor geïnteresseerden was er de mogelijkheid om via de website posters van de kunstwerken te bestellen. Voor de financiering van Publieke Werken is een beroep gedaan op drie Rotterdamse partijen: Stichting Droom en Daad, Centrum Beeldende Kunst Rotterdam en Rotterdam Make It Happen. Naast financiële ondersteuning hebben de laatste twee partijen ook op andere manieren (e.g. promotie, netwerken) het initiatief ondersteund. Na 9 augustus zijn de kunstwerken via een ander reclamebedrijf op andere plekken in de stad nog voor een tweede keer tentoongesteld. Hoewel de eerste editie van Publieke Werken nu is afgerond, speelt men wel met het idee om het initiatief jaarlijks te laten terugkeren in Rotterdam. ▣

12. Stichting De Verre Bergen: laptops voor thuisonderwijs

Toen in maart 2020 de scholen moesten sluiten, ontving Stichting De Verre Bergen al snel signalen van scholen dat zij zich zorgen maakten om leerlingen die thuis geen device hadden om online onderwijs te volgen. Ook de gemeente Rotterdam ontving soortgelijke berichten, waarop zij De Verre Bergen benaderde om een rol te spelen in de aanpak van dit probleem. Hier stemde de stichting mee in en op korte termijn wist zij 3.000 laptops beschikbaar te stellen voor Rotterdamse basisschoolkinderen. Op basis van indicaties vanuit de schoolbesturen zijn in een tweede tranche nog eens 450 laptops gefinancierd en aangeschaft. Naast de gemeente Rotterdam was ook Coolblue betrokken bij dit initiatief. De 3.450 laptops zijn geleverd door Coolblue, waarmee De Verre Bergen gunstige voorwaarden heeft kunnen afspreken voor de aanschaf. Studenten van de IT-campus Rotterdam hebben geholpen met de installatie van de laptops. Dit initiatief werd in de tweede week van de intelligente *lockdown* in gang gezet, waardoor de eerste 3.000 laptops al in maart 2020 konden worden uitgedeeld. De overige 450 laptops zijn in april 2020 uitgegeven, waarna het project is afgesloten. ▣

13. Helpdigitaal: tablets voor ouderen

In maart 2020 beleefde Milah Wouters van dichtbij de impact die het sluiten van zorginstellingen had op de bewoners van deze instellingen en hun naasten. Bezoek was niet meer toegestaan, maar videobellen kon wel nog. Al snel kwam Milah er echter achter dat veel ouderen niet de mogelijkheid hadden om met hun familie te beeldbellen, omdat zij niet over een device beschikten en in zorginstellingen vaak geen internet aanwezig is voor bewoners. Om te voorkomen dat deze mensen in een isolement terecht zouden komen, besloot Milah de stichting 'Helpdigitaal' op te richten. Helpdigitaal verschaft gratis tablets met simkaarten aan ouderen in verzorgings- en verpleeghuizen, zodat zij – ondanks dat ze geen bezoek mogen ontvangen – toch via beeldbellen in contact kunnen blijven met hun dierbaren. De tablets zijn eenvoudig uitgerust en makkelijk in gebruik en worden uitgedeeld door lokale IT-partners in de regio. Helpdigitaal is opgezet in Amsterdam, maar werkt door

heel Nederland en heeft vooral in Rotterdam veel tablets uitgedeeld. In Rotterdam zijn verschillende partijen aangehaakt bij het initiatief, waaronder Axoft IT & Telecom, KPN en de gemeente Rotterdam. Ook Rotterdamse fondsen, waaronder het Sint Laurensfonds en Elise Mathilde Fonds, hebben Helpdigitaal financieel ondersteund. Hoewel de vraag naar tablets in zorginstellingen in de loop der tijd is afgenomen, spant Helpdigitaal zich nog steeds in om ouderen te voorzien van tablets. Sinds september bestaat ook voor thuiswonende ouderen de mogelijkheid om een tablet aan te vragen. Zo lang er onder de doelgroep nog behoefte aan is, is Milah van plan om door te gaan met Helpdigitaal. ■

14. Stichting Stimulance: (t)Huiswerkmaatjes

Stichting Stimulance is een stichting in Rotterdam die jongeren en ouders met een migratieachtergrond middels uiteenlopende projecten helpt met het vinden van hun plek in de samenleving. Toen de intelligente *lockdown* werd afgekondigd en de scholen moesten sluiten, merkten de opvoedondersteuners van Stichting Stimulance dat veel ouders binnen hun doelgroep niet in staat waren om hun kinderen te helpen bij het thuisonderwijs. Daarom zijn zij in mei 2020 het initiatief '(t) Huiswerkmaatjes' gestart: een maatjesproject waarbij basisschoolleerlingen met een migratieachtergrond gekoppeld worden aan een persoonlijk maatje (vrijwilliger), die hen twee keer per week (online) begeleidt. De maatjes helpen niet alleen met het maken van huiswerk of het uitleggen van de lesstof, maar lezen ook boeken voor of spelen spelletjes met de kinderen. De kinderen die deelnemen aan het maatjesproject zijn voornamelijk Syrische vluchtelingen, waarvan de ouders – vaak vanwege onvoldoende kennis van de Nederlandse taal – moeite hebben om hun kinderen te begeleiden bij het schoolwerk. Voor het maatjesproject is Stichting Stimulance niet alleen afhankelijk van vrijwilligers, maar ook van financiering, die voor een belangrijk deel is verkregen vanuit het Oranje Fonds. Het project zou eigenlijk aan het einde van het schooljaar in juli 2020 worden afgerond, maar omdat de behoefte aan maatjes groot bleef, is (t) Huiswerkmaatjes na de zomervakantie voortgezet met een nieuwe groep leerlingen en vrijwilligers. ■

15. Stichting Mano: Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee

Stichting Mano is een stichting die programma's en activiteiten opzet voor kwetsbare Rotterdammers. Om de deelnemers van haar programma's extra te ondersteunen tijdens de coronacrisis, heeft Stichting Mano na afkondiging van de intelligente *lockdown* in maart 2020 de campagne 'Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee' opgezet. Deze campagne was bedoeld om vrijwilligers te werven die tijdens de coronacrisis middels een wekelijks contactmoment (digitaal of fysiek) een gezin of individu wilden ondersteunen: van het oefenen met taal en helpen met de post en administratie tot voorlezen en spelletjes doen met kinderen. Met name de statushouders en nieuwkomers uit de programma's van Stichting Mano hebben van dit maatjestrageet gebruikgemaakt. Ook werd de campagne gebruikt om spullen in te zamelen voor kwetsbare gezinnen: met behulp van verschillende partners zijn 120 laptops/tablets, 300 kinderboekenpakketten en 250 Intertoys cadeaukaarten uitgedeeld. De campagne was zowel in het voorjaar als in het najaar een aantal weken te zien op digitale billboards langs de snelweg en in de stad. Dit werd mogelijk gemaakt door Bereik, een bedrijf in digitale buitenreclame dat haar diensten gratis ter beschikking heeft gesteld voor de campagne van Stichting Mano. Andere partijen die ondersteuning hebben geboden aan het initiatief van Stichting Mano zijn haar lokale IT-partner, gemeente Rotterdam en verschillende fondsen, waaronder het Oranje Fonds, Sint Laurensfonds en Elise Mathilde Fonds. Hoewel de campagne al een tijdje is afgelopen, blijft het maatjestrageet doorlopen zo lang het nodig is. ■

Hoofdstuk 3

CORONA-INITIATIEVEN EN HUN NETWERK

3.1 INLEIDING

Om een maatschappelijk initiatief te kunnen starten moet je mensen kennen *en* in korte tijd relaties opbouwen met mede-initiatiefnemers, deelnemers en vrijwilligers. Zeker als je mensen met uiteenlopende interesses, belangen en achtergronden samen wilt brengen, zoals bij solidariteit. En je moet je kunnen verhouden of verbinden aan invloedrijke actoren die jouw initiatief kunnen steunen, zoals de gemeente, professionele dienstenaanbieders of bedrijven. Daar heb je sociaal kapitaal voor nodig.

Sociaal kapitaal staat voor de aanwezige netwerken, het onderlinge vertrouwen en gedeelde normen tussen mensen: buurt- en stadsbewoners, (maatschappelijke) instanties, bedrijven en ondernemers en de lokale overheid, *en* het vermogen om deze netwerken en contacten aan te gaan (Putnam, 1995). Met sociaal kapitaal is een groep mensen in staat om vrijwilligers, geld en ruimte te mobiliseren en om lokale actie te coördineren (Newman et al., 2008). Het gaat dan om *bonding*: het samenbrengen van mensen rond het initiatief; *bridging*: het regelen van support en vrijwilligers; en *linking*: het organiseren van support en hulpmiddelen van institutionele spelers. Sociaal kapitaal is belangrijk voor veerkracht. Immers, hoe meer mensen en instanties met elkaar verbonden zijn en elkaar weten te vinden, dus hoe meer sociaal kapitaal er is, hoe veerkrachtiger een maatschappij, en hoe sneller en beter deze maatschappij in staat is om duurzaam te herstellen van een crisis (Folke et al., 2005; Birkmann et al., 2012).

Zijn de contacten tussen initiatiefnemers en institutionele spelers minder vanzelfsprekend, dan spelen verbindende personen een rol. Verbindende personen, in de literatuur ook wel aangeduid als *boundary spanners*, brengen initiatiefnemers in contact met ondersteunende partijen, zorgen dat stakeholders en partijen over hun eigen gangbare werkprocessen heen stappen en kunnen en willen aansluiten bij een coalitie (Van Meerkerk & Edelenbos, 2018). *Boundary spanners* mobiliseren een gemeenschap, leggen strategische allianties en staan voortdurend op de uitkijk voor nieuwe verbintenissen. Ze bouwen en activeren sociaal kapitaal (Van Meerkerk et al. 2018; Igalia

et al., 2019). Juist een crisis zoals COVID-19 vereist dat verschillende organisaties samenwerken, op manieren en in samenstellingen die tot dusver niet gebruikelijk waren. Daardoor zijn *boundary spanners* nog harder nodig (Curnis & Owen, 2014), moeten ze sneller handelen en zich op totaal nieuwe en onbekende terreinen begeven (Curnis et al., 2014).

In dit hoofdstuk beschrijven we wie de initiatiefnemers zijn van de vijftien geselecteerde corona-initiatieven in Rotterdam en door welke coalities zij werden ondersteund. Vervolgens beschouwen we de contacten en het sociaal kapitaal die het mogelijk maakten dat deze initiatieven ontstonden: bestaande en nieuwe contacten met mede-initiatiefnemers en vrijwilligers, de doelgroep, de coalitiepartners en de gemeente. Ook belichten we wie verbindende personen zijn en wat hun activiteiten waren, bijvoorbeeld het opbouwen van een netwerk, het belang van andere partners zien, informatie-uitwisseling tussen partners, het verbinden van eigen en andermans werkprocessen en de eigen organisatie mobiliseren (Van Meerkerk & Edelenbos, 2018).

3.2 INITIATIEFNEMERS EN COALITIEPARTNERS

Bijna de helft van de initiatieven die in dit onderzoek centraal staan is opgezet door ondernemers (7). Dit varieert wel van overwegend commerciële ondernemers tot creatief ondernemers en sociaal ondernemers. Rotterdamse Munt is bijvoorbeeld een sociaal ondernemer, terwijl Publieke Werken het werk is van twee creatief ondernemers. Bij deze twee initiatieven liggen de corona-activiteiten enigszins in het verlengende van hun reguliere onderneming, wat voor meer initiatiefnemers gold. Ook zien we maatschappelijke organisaties een aantal keer terugkomen als initiatiefnemer (3), zoals bijvoorbeeld Stichting Mano. De overige vijf initiatieven zijn het werk van verschillende soorten initiatiefnemers: een bewonersorganisatie, een welzijnsorganisatie, de gemeente, een fonds en een onderwijsinstelling. Hoewel we verschillende typen initiatiefnemers kunnen onderscheiden, lijken zij één ding met elkaar gemeen te hebben: zij beschikken vaak al over een zekere mate van professionaliteit en hebben

soms ook al ervaring met het opzetten van initiatieven, al slaan sommige initiatiefnemers wel een compleet andere weg in. Dit geldt bijvoorbeeld voor Stichting Geronimo, een voedselbank die is opgezet door een ondernemer met een contactberoep. Ook voor de initiatiefnemers van De BalkonParade, werkzaam bij Stichting Humanitas, was het organiseren van optredens door artiesten een nieuwe aangelegenheid, waar zij een professionele evenement-manager voor in de hand hebben genomen. Verder is de rol van de gemeente Rotterdam als initiatiefnemer van Circulaire Vlonders opvallend, omdat zij in de meeste initiatieven de rol van coalitiepartner heeft.

Wat betreft coalitiepartners onderscheiden we (lokale en creatieve) ondernemers, sociaal ondernemers, maatschappelijke en welzijnsorganisaties, fondsen, bedrijven, gemeentelijke instanties en vrijwilligers. Gemeente Rotterdam blijkt bij het merendeel van de onderzochte initiatieven te zijn aangehaakt: op stedelijk niveau vanuit Veerkracht010 of een specifieke afdeling, of op lokaal niveau via wijkraden of gebiedscommissies. De rol van de gemeente is zeer uiteenlopend: van financiële ondersteuning en het geven van advies tot het leggen van contacten en creëren van bekendheid (zie voor meer toelichting hoofdstuk 4). Ook bedrijven zijn vaak coalitiepartners. Meer dan de helft van de initiatieven heeft ondersteuning gekregen van bedrijven, waarvan KPN, Unilever en Coolblue bekende namen zijn. De meeste bedrijven vervullen een rol op de achtergrond, veelal door het doneren van producten zoals voedsel, kinderboeken, simkaarten of laptops. Bijna de helft van de initiatieven heeft een fonds als coalitiepartner gevonden. De meeste initiatieven zijn afhankelijk van externe financiering, waarvoor het aanschrijven van fondsen een voor de hand liggende optie was. Veel fondsen hebben daarnaast op de crisis ingespeeld door hun reguliere subsidierondes aan te passen en speciale 'coronapotjes' in het leven te roepen. Zo heeft het Oranje Fonds het 'Corona Hulpfonds' opgezet, waar drie van de vijftien initiatieven gebruik van hebben gemaakt. Tot slot treden stichtingen en (sociaal) ondernemers – hoewel meestal initiatiefnemer – soms op als coalitiepartner en moet ook de belangrijke rol van vrijwilligers in de meeste initiatieven niet worden vergeten.

Het aantal coalitiepartners dat zich heeft aangesloten bij de verschillende initiatieven loopt sterk uiteen. Waar sommige initiatieven steun hebben ontvangen van de gemeente, bedrijven én fondsen, was bij sommige initiatieven slechts één van deze drie coalitiepartners aangesloten. Deels is het aantal en het type coalitiepartners afhankelijk van de omvang en behoeften van een initiatief, maar deels hangt dit ook af van de connecties

waarover initiatiefnemers beschikken. Een voorbeeld van een initiatief met een groot aantal coalitiepartners is Helpdigitaal: zowel de gemeente Rotterdam als meerdere bedrijven en fondsen hebben dit initiatief ondersteund. Anders is dit bij de (t)Huiswerkmaatjes van Stichting Stimulance, waarvoor – naast vrijwilligers – alleen een beroep is gedaan op fondsen. Waar met betrekking tot het type initiatiefnemers en coalitiepartners een relatief eenduidig beeld ontstaat, is dit met betrekking tot het aantal coalitiepartners dus minder het geval.

3.3 CONTACTEN EN SOCIAAL KAPITAAL

De meeste van de onderzochte initiatieven geven aan dat ze hun coalitiepartners hebben gezocht binnen partijen waarmee zij via hun werk al vaker contact hadden, al hebben coalitiepartners soms een andere rol ingenomen dan gebruikelijk. Zo is ESTAFEST een voorbeeld van een initiatief van drie partijen die elkaar kenden uit de evenementenbranche. Een ander voorbeeld is het laptopproject van Stichting De Verre Bergen, waarvoor de filantropische organisatie de handen ineensloeg met Coolblue en de gemeente. Met beide partijen onderhield het fonds al langer warme contacten. Ook SPIOR vond ondersteuning bij de gemeente doordat ze met bepaalde afdelingen op structurele basis al contact onderhoudt. We zien ook bij andere initiatiefnemers dat ze een beroep hebben gedaan op hun lopende contacten bij de gemeente, zoals Stichting Mano en Rotterdamse Munt. Daarnaast hebben verschillende initiatieven gebruik gemaakt van hun contacten bij fondsen waar ze al eerder aanvragen bij hadden ingediend. Dit geldt bijvoorbeeld voor Stichting Mano en Stichting Stimulance, die beiden al eerder financiering ontvingen van het Oranje Fonds. Tot slot komt ook de samenwerking met bedrijven vaak voort uit bestaande contacten, soms rechtstreeks, soms via-via. Zo was Helpdigitaal in staat om KPN aan zich te verbinden via een IT-partner met goede connecties bij KPN.

De bestaande contacten waarop initiatiefnemers een beroep doen, zijn echter niet altijd formele contacten. Regelmatig gaat het ook om informele contacten uit het eigen, persoonlijke netwerk. Dit is vooral het geval bij de meer lokale initiatieven die bijvoorbeeld worden ondersteund door de wijkraad of plaatselijke supermarkt, omdat men elkaar kent vanuit informele contactmomenten in de wijk. Zo is de ondersteuning die de initiatiefnemer van Villa Vonk maaltijdservice ontving met name afkomstig uit informele netwerken in Hoogvliet. Ook Stichting Mano heeft de digitale reclameborden waarop haar campagne gratis werd gepromoot te danken aan de privécontacten van een van de initiatiefnemers. Deze

informele contacten lopen soms direct, en soms via-via. Zo heeft Keju Cares bijvoorbeeld een voedseldonatie ontvangen van een hockeyclub waar een van haar vrijwilligers lid is. Vrijwilligers zijn ook een voorbeeld van coalitiepartners die voortkomen uit eigen, informele contacten. Soms zijn dit zelfs familie en vrienden. Hier zien we een 'sneeuwbaaleffect' optreden: familie en vrienden van de initiatiefnemers sporen hun eigen familie en vrienden aan om vrijwilliger te worden, zoals bijvoorbeeld het geval was bij (t)Huiswerkmaatjes.

Veel minder vaak komt het voor dat coalities bestaan uit nieuwe contacten. De meeste initiatiefnemers geven aan dat ze hun coalitiepartners op een of andere manier al kenden of dat de contacten via-via zijn gelegd. Toch zijn er wel initiatiefnemers die zelfstandig nieuwe contacten hebben gelegd. Verschillende initiatiefnemers hebben bijvoorbeeld een beroep gedaan op fondsen die ze nog niet kenden, zoals Villa Vonk die een bijdrage ontving vanuit het – voor haar onbekende – Haëlla Fonds. Echter volgde ook deze aanvraag weer uit een tip die Villa Vonk ontving van haar vaste contactpersoon bij de gemeente. Ook zijn enkele initiatiefnemers erin geslaagd om organisaties of bedrijven aan zich te verbinden door rechtstreeks bij hen aan te kloppen voor hulp, zonder dat ze elkaar kenden. Op deze manier wist Stichting Geronimo donaties te verkrijgen van supermarkten en slaagde Humanitas erin om financiering voor De BalkonParade te krijgen van woningcorporaties Woonstad en Vestia. Vrijwilligers behoren soms ook tot de nieuwe contacten. Stichting Mano heeft bijvoorbeeld veel nieuwe vrijwilligers kunnen toevoegen aan haar bestand doordat de campagne 'Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee' door de hele stad te zien was.

Wat betreft de binding met de doelgroep, geldt voor veel initiatiefnemers dat zij – in meer of mindere mate – al contacten hadden met de doelgroep waarop hun initiatief zich richtte. Sommige initiatiefnemers geven ook aan dat het nauwe contact met een bepaalde doelgroep hen juist de motivatie gaf om het initiatief te starten. Dit geldt bijvoorbeeld voor Stichting Mano, die het initiatief Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee heeft opgezet om de kwetsbare Rotterdammers die deelnemen aan haar lopende projecten extra te ondersteunen in coronatijd. Hetzelfde zien we bij de maaltijdservice van Villa Vonk, die in eerste instantie is ontstaan om de senioren die maandelijks deelnamen aan het seniorendiner te blijven voorzien van maaltijden gedurende de coronacrisis. Ook voor andere initiatiefnemers, zoals SPIOR en Rotterdamse Munt, geldt dat zij al een goed zicht hadden op (een deel van) hun doelgroep. Ondanks dat goede beeld moesten veel initiatiefnemers zich nog wel inspannen om deze

doelgroep ook daadwerkelijk te bereiken. Echter, bij veel initiatieven bleek dat als het contact met de doelgroep eenmaal was gelegd, het animo vaak groter bleek dan verwacht. Dit merkten bijvoorbeeld de initiatiefnemers van Publieke Werken, die na hun oproep een groot aantal kunstwerken kregen ingestuurd. Ook Stichting Geronimo werd enigszins overweldigd door de vraag naar voedselpakketten en andere levensmiddelen. Hetzelfde geldt voor initiatieven als Circulaire Vlonders en het maatjesproject van Stichting Stimulance, die ook te maken kregen met een veel grotere vraag naar respectievelijk vlonders en maatjes dan voorzien. Andere initiatieven hadden meer moeite om de juiste doelgroep te bereiken. Dit gold bijvoorbeeld voor het initiatief ESTAFEST, wat ook wat commerciëler van aard was.

3.4 VERBINDENDE PERSONEN

De verbindende personen die zich inspanden om het initiatief aan andere partijen te verbinden waren in eerste instantie vaak de initiatiefnemers zelf. Soms legden zij contacten met nieuwe partijen, maar veel vaker waren het dus al bestaande contacten die de initiatiefnemers wisten te mobiliseren om het initiatief te ondersteunen. Bestaande contacten betekent echter niet dat ze dagelijks met elkaar in contact stonden of lopende samenwerkingen hadden; vaak ging het om min of meer 'slapende' contacten. Hierbij gaat het zowel om formele contacten als om informele contacten. We zien bijvoorbeeld dat men bij SPIOR een beroep doet op haar formele contacten met de gemeente Rotterdam, terwijl de initiatiefnemers van Stichting Geronimo en Nultienbox juist vooral hulp zoeken binnen hun informele netwerk (e.g. familie, vrienden). Opvallend is dat bestaande stichtingen die een initiatief opzetten, zoals Stichting Stimulance en Stichting De Verre Bergen, meer een beroep lijken te hebben gedaan op hun formele connecties met bijvoorbeeld een fonds, bedrijf of gemeente, terwijl relatief nieuwe partijen, zoals Stichting Geronimo en Keju Cares, het vaker van hun informele contacten moesten hebben.

Onder de coalitiepartners zagen we weinig verbindende personen actief zijn. In veel gevallen boden de coalitiepartners steun middels geld of producten, maar voelden zij zich slechts in beperkte mate verbonden met een initiatief. Vaak was de ondersteuning van een fonds, bedrijf of de gemeente 'slechts' eenmalig en spanden zij zich niet in om initiatiefnemers te verbinden met andere partijen. Een voorbeeld van een initiatief waarin dit wel is gebeurd, is Publieke Werken. Hier heeft een medewerker van het Centrum Beeldende Kunst Rotterdam, hoewel zij niet de initiatiefnemer was, twee initiatiefnemers die bij haar aanklopten met hetzelfde idee aan elkaar

gekoppeld. Een ander voorbeeld is Helpdigitaal, waarbij we ook zien dat de aangesloten IT-partners, zoals Axoft, hun eigen netwerk hebben ingezet ten gunste van het initiatief. In de meeste gevallen blijven de coalitiepartners echter meer op de achtergrond en zijn zij geen verbindende personen. Als we dit zouden visualiseren, zien we een figuur waarin alle coalitiepartners verbonden zijn met de initiatiefnemer, maar waar tussen de coalitiepartners onderling weinig tot geen verbindingen bestaan.

Wat betreft verbindende personen is een aparte rol weggelegd voor de leden van het team Veerkracht010. Niet voor niets omschrijft Ruud Bakker zijn team als “matchmakers in de crisis”. Zo heeft Veerkracht010 voor Helpdigitaal onder andere de connectie gelegd met verschillende fondsen en hebben teamleden van Veerkracht010 ook Keju Cares aan extra middelen geholpen door hun eigen uitgebreide netwerken in de stad te activeren. Naast de initiatiefnemers zelf en een enkele coalitiepartner, kan Veerkracht010 gezien worden als team van verbindende personen, opererend vanuit de gemeentelijke organisatie. De teamleden zijn dan ook voornamelijk geselecteerd op basis van hun ervaring, netwerken en binding met de stad, wat ze tot uitstekende verbindende personen maakt (zie voor meer toelichting hoofdstuk 4).

Tot slot belichten we de activiteiten van deze verbindende personen. Hun belangrijkste activiteit was het mobiliseren van het eigen netwerk om initiatieven te ondersteunen. Dit kon dus zowel om formele, zakelijke contacten gaan, als om mensen en partijen uit de persoonlijke, informele kring. Stichting Geronimo slaagde er bijvoorbeeld in mensen te mobiliseren die plaatsnamen in de kappersstoel. De docenten van Zadkine Startcollege slaagden erin om hun eigen leerlingen te mobiliseren voor het maaltijdenproject. Een belangrijk kenmerk van deze verbindende personen is dat zij het belang van andere partners inzien; zij zijn ervan overtuigd dat je met zijn allen meer kan bereiken dan alleen en zijn bereid hun tijd te investeren in het werven van partners. De initiatiefnemer van Helpdigitaal was hier een goed voorbeeld van: zij investeerde veel tijd in het doorgronden van het belang van de andere partners, met als resultaat dat zij haar initiatief kon uitbreiden naar verschillende plekken in Nederland. Ook informatie-uitwisseling is een veelgenoemde activiteit van verbindende personen. We zien bijvoorbeeld dat Stichting De Verre Bergen voor haar laptopproject intensief informatie heeft uitgewisseld met de gemeente en schoolbesturen. Niet voor alle initiatiefnemers of coalitiepartners was de noodzaak tot *boundary spanning* activiteiten even groot, zeker wanneer een initiatief niet veel hulpmiddelen nodig had of over voldoende informatie en/of middelen beschikte.

Men ging toch vooral praktisch en snel te werk: een beroep doen op financiële middelen uit een noodfonds kost nou eenmaal minder tijd dan uitgebreid in relaties investeren. Verbindende personen waren zodoende vaak de mensen die zich voor de coronacrisis al bezighielden met het opbouwen van netwerken, zoals de teamleden van Veerkracht010, die zich vooral inzetten voor de initiatieven door hun eigen contacten en netwerk te delen en te activeren.

3.5 TUSSENCONCLUSIES

De vijftien initiatieven die centraal staan in dit onderzoek bevestigen zodoende het belang van sociaal kapitaal: zowel het bonding, bridging als linking kapitaal. Hoewel er tijdens en door de initiatieven wel degelijk nieuwe contacten en verbindingen tussen partijen en mensen in de stad werden gelegd, kwam vrijwel ieder initiatief tot stand op basis van bestaande contacten. Dit waren zowel formele als informele contacten, soms al direct verbonden aan een initiatiefnemer en soms werden deze contacten via-via gelegd. Gedeelde normen en vertrouwen, de twee andere aspecten van sociaal kapitaal, werden minder genoemd door de respondenten, maar kunnen worden verondersteld door de crisis zelf (het doorstaan van de coronacrisis als gedeelde norm), en dat men bereid was soms ongebruikelijke samenwerkingen aan te gaan omdat men elkaar toch al kende (vertrouwen).

Een aspect dat in de literatuur over sociaal kapitaal minder nadrukkelijk naar voren komt, maar in deze initiatieven wel een belangrijke rol speelde, was kennis van het institutionele systeem. Veel initiatiefnemers kenden al min of meer hun weg, omdat zij konden voortbouwen op hun ervaringen met het starten van initiatieven, het doen van welzijnswerk, het operationaliseren van solidariteit en het opbouwen en activeren van hun netwerk. Zelfs voor de initiatiefnemers die professioneel een heel nieuwe weg insloegen gold dat zij konden voortbouwen op hun persoonlijke of professionele ervaring.

Wat betreft verbindende personen, speelden de initiatiefnemers zelf de hoofdrol en, naast een enkele coalitiepartner, was Veerkracht010 hier belangrijk in. De voornaamste activiteiten waren het delen en mobiliseren van het netwerk en het uitwisselen van informatie. Uitgebreide investeringen in het opbouwen van een netwerk werden minder gedaan; men ging vaker snel en pragmatisch te werk. Verbindende personen waren voornamelijk mensen die zich voor de coronacrisis ook al als zodanig inzetten.

Hoofdstuk 4

DE ROL VAN DE GEMEENTE IN CORONA-INITIATIEVEN

4.1 INLEIDING

Lokale overheden spelen een belangrijke rol in het ontstaan van maatschappelijke initiatieven. Maatschappelijke initiatieven opereren binnen overheidsrichtlijnen en hun activiteiten raken aan publieke taken (Healey, 2015). Bovendien hebben zij bij hun start de overheid vaak nodig om de eerste middelen te verwerven (Igalla et al., 2019). Naast middelen kan een lokale overheid kennis en netwerken aanbieden (Nederhand, 2019), bijvoorbeeld rondom financiële, juridische en organisatorische vraagstukken (Fonchingong, 2005). De motivatie van een overheid om deze steun te bieden is volgens Edelenbos et al. (2016) gelegen in de mate waarin *ambtenaren* de meerwaarde van maatschappelijk initiatief (h)erkennen.

De rol van de overheid is tegelijkertijd ook complex. Een lokale overheid kan een maatschappelijk initiatief ondersteunen, maar ook tegenwerken. Tegenwerking kan bijvoorbeeld ontstaan als er te veel regels, bureaucratie en tijdschema's opgelegd worden, de overheid te overactief betrokken raakt en daarmee de autonomie van het initiatief aantast, of als de steun en erkenning eenmalig blijft (Nederhand, 2019) of zelfs concurrentie tussen initiatieven aanwakkert (Creamer, 2015; Fransen et al., 2020). Maatschappelijke initiatieven kunnen daarom soms juist gebaat zijn bij een overheid die op afstand blijft (Igalla et al., 2020). De lijn tussen positieve en destructieve overheidssteun is dun en het vermogen van lokale overheden om goed in te spelen op spontane initiatieven blijft een uitdaging, zeker ook omdat de snel veranderende dynamiek van crisis en initiatief nu eenmaal sterk afwijkt van de reguliere ambtelijke manier van werken (Rosner-Manor et al., 2020).

Dit hoofdstuk gaat in op de rol die de gemeente speelde in het tot stand komen van de initiatieven, in welke hoedanigheden de gemeente coalitiepartner was, welke ondersteuning de gemeente geboden heeft, en welke knelpunten zijn ervaren. Tevens werpt het hoofdstuk een blik vooruit: welk wensbeeld hebben initiatiefnemers van hun (toekomstige) samenwerking met de gemeente?

4.2 DE GEMEENTE ALS COALITIEPARTNER

Net als de Rotterdamse ondernemers, maatschappelijke organisaties en fondsen, kwam ook de gemeente snel in actie tijdens de eerste *lockdown*. Zoals beschreven in Hoofdstuk 2, werd het team Veerkracht010 in het leven geroepen om ondersteuning te bieden aan de corona-initiatieven die in de stad ontstonden. Toch zien we veel variatie wat betreft de mate waarin de initiatiefnemers uit dit onderzoek ondersteuning hebben gekregen vanuit de gemeente, evenals wat betreft de gemeentelijke afdeling waar deze steun vandaan kwam. Zo zijn er enerzijds initiatieven waarin de gemeente helemaal geen rol heeft gespeeld en anderzijds initiatieven waarin de gemeente juist een belangrijke coalitiepartner is geweest, soms via de wijkraad of gebiedscommissie, soms via Veerkracht010 en soms via ambtenaren van andere afdelingen.

De meeste initiatieven die wel ondersteuning hebben ontvangen vanuit de gemeente, hadden dit te danken aan hun lopende contacten. Verschillende initiatiefnemers hadden vanuit hun organisatie al lijntjes met de gemeente, waardoor het voor hen relatief eenvoudig was om gedurende de coronacrisis een beroep te doen op de gemeente voor ondersteuning. Dit gold bijvoorbeeld voor bestaande organisaties als SPIOR en Stichting Mano. Daarnaast zijn er initiatiefnemers die zelf geen directe contactpersoon hadden bij de gemeente, maar wel via-via een ingang konden vinden, zoals de initiatiefnemers van Helpdigitaal en Keju Cares. Initiatiefnemers lijken er dus veel profijt van te hebben gehad wanneer zij zelf, of iemand in hun directe omgeving, al beschikking hadden over de contactgegevens van sleutelpersonen binnen de gemeentelijke organisatie.

De manier waarop gemeente Rotterdam bij de initiatieven uit dit onderzoek betrokken is geweest, verschilt ook. Ten eerste hebben verschillende initiatieven ondersteuning gekregen vanuit de lokale wijkraad of gebiedscommissie. Zo kon Keju Cares maaltijden financieren dankzij bijdragen van de wijkraden Agniesebuurt en Oude-Noorden. Ook Villa Vonk kon langer doorgaan

met het uitdelen van maaltijden dankzij financiering vanuit de gebiedscommissie Hoogvliet. Dit zijn twee initiatieven die hun (voort)bestaan met name te danken hebben aan de wijkraad of gebiedscommissie, die bestaat uit buurtbewoners en die gemeentelijk budget kunnen toekennen aan bewonersinitiatieven.

Waar initiatieven geworteld in een bepaalde wijk of stadsdeel veelal een beroep doen op de wijkraad of gebiedscommissie, krijgen de stadsbrede initiatieven vaker ondersteuning vanuit de centrale gemeentelijke organisatie. Een aantal initiatieven waren voor een belangrijk deel afhankelijk van de steun van Veerkracht010. Onder andere Helpdigitaal heeft in Rotterdam veel tablets kunnen uitdelen vanwege de inzet van Veerkracht010. Ook SPIOR heeft een beroep gedaan op Veerkracht010 om de voedselpakketten te kunnen financieren. Hetzelfde geldt voor Keju Cares, die dus zowel op lokaal als centraal niveau ondersteuning heeft gekregen vanuit de gemeente.

Vanuit de centrale gemeenteorganisatie hebben niet alleen de teamleden van Veerkracht010 een rol gespeeld in het ondersteunen van corona-initiatieven, maar ook ambtenaren van andere afdelingen. Meerdere initiatiefnemers hebben bij het opzetten van hun initiatief contact opgenomen met ambtenaren met wie zij vanuit hun dagelijkse werkzaamheden al contact hadden. Zo heeft Stichting De Verre Bergen voor het uitdelen van de laptops aan basisschoolkinderen samengewerkt met medewerkers van de onderwijsafdeling van de gemeente, met wie zij op structurele basis samenwerkt. Hetzelfde geldt voor Stichting Mano, die voor haar initiatief Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee ondersteuning heeft gekregen van ambtenaren waarmee voor andere programma's al werd samengewerkt. In een enkel geval kon de gemeentelijke contactpersoon echter niet veel meer doen dan het initiatief doorverwijzen naar fondsen, zoals Villa Vonk heeft ervaren.

Daarnaast zijn er ook enkele initiatieven die steun ontvingen van organisaties gelieerd aan de gemeente Rotterdam, zoals Voor Goed Agency en Rotterdam Partners. Onder andere ESTAFEST is door Rotterdam Partners geholpen met de publiciteit voor haar evenement. Tot slot is er ook nog de enigszins unieke situatie waarin de gemeente zelf fungeert als initiatiefnemer, wat het geval was bij het initiatief Circulaire Vlonders. Zoals eerder gesteld, komt het niet vaak voor dat de gemeente initiatiefnemer is, maar treedt zij dus wel vaak op als coalitiepartner. In slechts enkele initiatieven heeft de gemeente geen enkel aandeel gehad, zoals de BalkonParade en Stichting Geronimo.

4.3 VERSCHILLENDE VORMEN VAN ONDERSTEUNING

Ook het type steun dat corona-initiatieven vanuit de gemeente ontvingen, verschilt. In meerdere gevallen zien we dat de gemeente financiële ondersteuning heeft geboden. Met name de wijkraden en gebiedscommissies leverden financiële bijdragen, zoals aan Keju Cares en Villa Vonk. Ook initiatieven als Publieke Werken, SPIOR en Helpdigitaal zijn financieel ondersteund door de gemeente, maar dan vanuit de centrale gemeenteorganisatie.

Een andere belangrijke manier waarop de gemeente de initiatieven ondersteunde, was door het verbinden van initiatiefnemers aan (potentiële) coalitiepartners en doelgroepen. Met name het team van Veerkracht010 heeft op deze manier ondersteuning geboden, onder andere aan Helpdigitaal en Keju Cares. Ambtenaren van de gemeente hebben hun eigen netwerken ingezet om initiatiefnemers in contact te brengen met bedrijven, fondsen en maatschappelijke organisaties. Om die reden omschrijft Ruud Bakker zijn team ook wel als “matchmakers in de crisis”.

Tot slot heeft de gemeente ook publiciteit en media-aandacht voor verschillende initiatieven gegenereerd. Onder andere Rotterdam Partners heeft met haar platform Rotterdam Zet Door geholpen om grote en minder grote corona-initiatieven onder de aandacht te brengen. Ook individuele ambtenaren hebben binnen hun eigen netwerk bekendheid gegeven aan initiatieven, zoals de gemeentelijke contactpersoon van Stichting Mano dat deed voor het initiatief Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee. Uiteraard sluit de ene vorm van ondersteuning de andere niet uit: bij enkele initiatieven zien we bijvoorbeeld dat zij een (kleine) financiële bijdrage hebben ontvangen van de gemeente, maar dat zij ook via de netwerken van gemeenteambtenaren aan extra financiering zijn geholpen.

4.4 EVALUATIE VAN DE GEMEENTELIJKE ONDERSTEUNING

De vorm en mate waarin de initiatieven werden ondersteund door de gemeente Rotterdam verschilt sterk, waardoor de initiatiefnemers de rol van de gemeente ook verschillend evalueren. Een aantal initiatiefnemers hebben aangegeven erg tevreden te zijn over de manier waarop zij door de gemeente Rotterdam zijn ondersteund, zoals Helpdigitaal, SPIOR en Keju Cares. Deze initiatieven zijn ondersteund door Veerkracht010 en de initiatiefnemers zijn zeer te spreken over het snelle en adequate handelen van dit team. Zo zeggen de

initiatiefnemers van Keju Cares “super tevreden” te zijn over de ondersteuning van Veerkracht010. Ook de initiatiefneemster van Publieke Werken stelt dat zij tevreden is over het contact met de gemeente Rotterdam: “Ik heb wel contact gehad met een paar ambtenaren en dat was allemaal hartstikke leuk”. Opvallend is dat SPIOR, Publieke Werken, Keju Cares en HelpDigitaal initiatieven zijn die – in vergelijking met de andere initiatieven – ook relatief veel steun hebben ontvangen vanuit de gemeentelijke organisatie, hetzij op financieel gebied, hetzij door middel van netwerken en publiciteit.

Initiatieven die ondersteuning hebben ontvangen vanuit de lokale wijkraad of gebiedscommissie, zijn hier over het algemeen ook erg tevreden over. Onder andere Keju Cares en Villa Vonk hebben voor hun maaltijdprojecten gebruik kunnen maken van financiering vanuit respectievelijk de wijkraad en gebiedscommissie. Aan hen hebben beide initiatiefnemers een groot deel van hun (voort)bestaan te danken. Echter wil dit niet zeggen dat ze ook tevreden zijn over de meer centrale gemeenteorganisatie. Zo is de initiatiefneemster van de maaltijdservice van Villa Vonk kritisch op de houding van de gemeente tegenover haar initiatief, dat volgens haar door de gemeente niet op waarde wordt geschat en ondersteund. Zij is voor haar financiering volledig afhankelijk van fondsen en bijdragen vanuit de gebiedscommissie Hoogvliet, waarover ook de voorzitter van de gebiedscommissie kritisch is. Hij hekelt het feit dat de maaltijdservice van Villa Vonk geen geld krijgt vanuit de centrale gemeenteorganisatie, aangezien het initiatief een belangrijke signaleringsfunctie is gaan vervullen in de wijk, iets waar een welzijnspartij of gemeente volgens hem normaliter veel meer geld aan kwijt zou zijn. Ook de initiatiefneemster van Villa Vonk heeft het idee dat de gemeente weinig oog heeft voor wat er gebeurt in Hoogvliet, zoals het volgende citaat illustreert: “Als je op de Coolsingel zegt ‘Hoogvliet’, hebben de meesten geen idee wat het is. Het is een beetje een vergeten stukje Rotterdam.”

Tot slot zijn er nog initiatieven die vanuit geen enkel onderdeel van de gemeente (noch de centrale gemeenteorganisatie, noch de wijkraad/gebiedscommissie) steun hebben ontvangen. Waar sommige initiatiefnemers simpelweg geen steun van de gemeente nodig hadden of niet *wisten* dat zij een beroep konden doen op de gemeente, zijn andere initiatiefnemers overwegend kritisch over het gebrek aan communicatie en steun vanuit de gemeente. Een voorbeeld hiervan is Stichting Geronimo. Toen de initiatiefnemers begonnen met het uitdelen van voedselpakketten hebben zij zelf contact opgenomen met de gemeente, waarna

zij een brief ontvingen waarin de burgemeester zijn waardering uitsprak voor hun initiatief. Toch stellen de initiatiefnemers dat verdere ondersteuning is uitgebleven, waarover een van hen het volgende zegt: “Ik had natuurlijk wel iets meer verwacht, nadat we die brief van Aboutaleb hebben gekregen”.

Ook enkele andere initiatieven zijn minder positief over de steun vanuit de gemeente, waaronder de initiatiefnemers van Rotterdamse Munt en het maaltijdproject van Zadkine Startcollege. Zo had de initiatiefneemster van Rotterdamse Munt graag aan het begin van de coronacrisis wat meer (morele) steun ontvangen vanuit de gemeente: “Vanuit de gemeente vond ik het gewoon droevig [...] dat er weinig aandacht [was] voor de stress en de paniek”. Ook is zij kritisch over de manier waarop de gemeente “soms als een olifant door een porseleinkast rent”, refererend aan de impact van de gemeentelijke ZomerCampus010 op haar plan om een lokaal zomerlesprogramma op te zetten. Ook vanuit Zadkine Startcollege horen we enigszins kritische geluiden. Zo zou de gemeente in eerste instantie geld hebben toegezegd om de maaltijden (mede) te financieren. Ook vanuit Zadkine Startcollege horen we enigszins kritische geluiden. Zo zou de gemeente de maaltijden in eerste instantie meefinancieren, maar is de financiering uiteindelijk vanuit Facilicom gekomen.

Dergelijke minder goede ervaringen zijn echter niet kenmerkend voor alle initiatieven die geen ondersteuning hebben ontvangen vanuit de gemeente. Sommige initiatiefnemers hebben er simpelweg niet aan gedacht om een beroep te doen op gemeentelijke instanties voor hulp, maar zijn er toch in geslaagd om een volwaardig initiatief op touw te zetten, zoals De BalkonParade en Nultienbox. Concluderend kan daarom gesteld worden dat het lastig is om een eenduidig beeld te schetsen van de wijze waarop de initiatiefnemers van de vijftien initiatieven de ondersteuning vanuit de gemeente hebben ervaren: waar de een erg te spreken is over de gemeente Rotterdam, is de ander zeer kritisch. Wel kan gesteld worden dat de initiatiefnemers die de meeste steun hebben ontvangen vanuit de gemeente – in wat voor vorm dan ook – het meest positief zijn, terwijl zij die tevergeefs een beroep hebben gedaan op de gemeente, een stuk minder positief zijn.

4.5 WENSBEELDEN BIJ TOEKOMSTIGE ONDERSTEUNING

De initiatiefnemers en coalitiepartners van de vijftien initiatieven die centraal staan in dit onderzoek hebben uiteenlopende ideeën over hoe de ondersteuning vanuit de gemeente er volgens hen uit zou moeten zien. Een wensbeeld dat vaak wordt genoemd omtrent de gemeentelijke organisatie, is transparantie en toegankelijkheid. Verschillende initiatiefnemers geven aan dat de gemeente Rotterdam voor hen nog altijd een “doolhof” is, waarin zij de weg maar moeilijk kunnen vinden. Zij weten niet goed wanneer zij bij de gemeente aan kunnen kloppen voor ondersteuning en bij welk gemeentelijk onderdeel zij moeten zijn met een hulpvraag. Uit de interviews met medewerkers van de gemeente blijkt dat deze vraag zelfs voor hen niet altijd makkelijk te beantwoorden is. Verschillende initiatiefnemers geven dan ook aan dat een centraal aanspreekpunt hiervoor een uitkomst zou kunnen bieden, zoals een loket of digitaal platform waar initiatiefnemers terecht kunnen voor vragen, advies en doorverwijzingen. Een van de initiatiefnemers van Stichting Mano zegt hierover het volgende: “Wat volgens mij een hele eenvoudige [oplossing] zou zijn dan is dat je een loketje opent waar je een spoedaanvraag kan indienen als kleine organisatie, want er zijn echt ontzettend veel particulieren initiatieven geweest die echt niet weten hoe ze aan middelen moeten komen”. Wat bovendien opvalt, is dat sommige initiatieven veel ondersteuning hebben gekregen vanuit Veerkracht010, terwijl anderen niks afwisten van dit – speciaal voor corona opgerichte – team van matchmakers. Een initiatief als Stichting Geronimo had veel baat kunnen hebben bij de diensten van Veerkracht010, maar de initiatiefnemers geven aan zij het team niet kenden. Ook is het Stichting Geronimo niet gelukt om een andere ingang te vinden naar een specifieke afdeling van de gemeentelijke organisatie. Voor dit soort initiatiefnemers, die geen connecties hebben binnen de gemeente Rotterdam, is het lastig om toegang te krijgen tot de ondersteuning die vanuit de gemeente kan worden geboden. Daarom is het belangrijk dat de gemeente zich transparant opstelt en toegankelijk is voor alle initiatiefnemers, ook degenen zonder de juiste connecties.

Met betrekking tot transparantie is er nog een onderwerp dat door verschillende betrokkenen wordt aangehaald en dat betrekking heeft op de financiële ondersteuning vanuit wijkraden en gebiedscommissies. Er blijkt namelijk veel onduidelijkheid te bestaan over de vraag of wijkraden en gebiedscommissies een bewonersinitiatief meermalig van subsidie mogen voorzien, aangezien zij geen structurele activiteiten mogen financieren.

Wanneer in crisistijd een initiatief echter genoodzaakt is om langer door te gaan, zoals de maaltijdservice van Villa Vonk, is een wijkraad of gebiedscommissie vaak een van de weinige mogelijkheden die zij hebben om op een snelle manier aanvullende financiering te regelen. Echter, na een eenmalige (of soms tweemaalige) bijdrage houdt deze financiering vaak op. Toch blijkt dat men vanuit de centrale gemeenteorganisatie initiatiefnemers vaak blijft doorverwijzen naar de wijkraad of gebiedscommissie. In de interviews beschrijven verschillende initiatiefnemers dan ook het gevoel te hebben ervaren ‘van het kastje naar de muur’ gestuurd te worden. Vaak is het indienen van een aanvraag bij fondsen dan nog de enige optie, maar hiervoor moeten de initiatieven weer aan andere voorwaarden voldoen. Voor een aanvraag bij een fonds moet er bijvoorbeeld vaak sprake zijn van een stichting, zoals ook Keju Cares heeft ervaren. Juist bij dit soort kwesties, geven de initiatiefnemers van Keju Cares aan, zouden ze graag ondersteuning en advies van de gemeente willen. Wanneer de gemeente dus zelf geen financiële bijdrage kan of wil leveren, zou zij echter wel startende initiatieven kunnen helpen in hun ontwikkeling, bijvoorbeeld met het opzetten van een stichting. Verschillende initiatiefnemers spreken dan ook de wens uit dat zij graag structurele ondersteuning vanuit de gemeente zouden ontvangen, niet per se op financieel gebied, maar bijvoorbeeld voor praktische zaken en het maken van matches met fondsen en bedrijven.

Tot slot geven meerdere initiatiefnemers en coalitiepartners aan dat de gemeente niet altijd even omgevingsgevoelig is en aanvoelt wat de initiatieven wel en niet nodig hebben. Zo hebben verschillende initiatieven moeite gehad om een geschikte ruimte te vinden voor hun activiteiten, waaronder Keju Cares. Een van de coalitiepartners van Keju Cares stelt in zijn interview dat de gemeente in haar vastgoedbeheer meer ruimte zou moeten maken voor “broedplaatsen” voor maatschappelijk initiatieven, zoals buurthuizen en zelfregiehuizen. Wanneer een initiatief bijvoorbeeld gebruik wil maken van een leegstaande sporthal, moet zij hiervoor huur betalen aan de gemeente, wat ook de initiatiefneemster van Villa Vonk moeilijk te begrijpen vindt: “Dat wordt een beetje een raar verhaal als je tegen bewoners die het vrijwillig doen, die geen inkomsten gewoon hebben, als je dan gaat zeggen: ‘Ja, dan moet je maar onze hal huren.’” Dat initiatiefnemers soms het gevoel hebben dat hun initiatieven niet omarmt worden door de gemeente, komt ook voort uit hun ervaringen met *overrulen* vanuit de gemeente, zoals het geval was bij het zomerprogramma van Rotterdamse Munt dat moest concurreren met de zomerschool van de gemeente. Ook vanuit andere initiatieven ervaart men soms een beperking in

hun handelingsruimte door toedoen van de gemeente. Een van de coalitiepartners van Villa Vonk zegt hierover het volgende: “Als je in een veranderende samenleving waarin we juist steeds meer een beroep willen doen op mensen [...] wil laten merken dat mensen zelf onderling het verschil moeten gaan maken, [...] dan moet je wel ruimte bieden en geven aan die mensen om dingen te doen”. Het wensbeeld met betrekking tot de ondersteuning vanuit de gemeente is dus min of meer tweeledig: enerzijds willen initiatiefnemers dat de gemeente hen ondersteunt waar nodig, terwijl zij anderzijds vanuit de gemeente de ruimte en het vertrouwen willen krijgen om zelf zo veel mogelijk de regie te voeren over hun initiatief.

4.6 TUSSENCONCLUSIES

In dit hoofdstuk werden voorbeelden gegeven van de manier waarop en de hoedanigheid waarin de gemeente ondersteuning heeft geboden aan maatschappelijk initiatieven in coronatijd. Binnen de vijftien voor dit onderzoek geselecteerde initiatieven troffen we daarin veel variatie aan: zowel wat betreft de onderdelen van de gemeente die steun boden (e.g. wijkraden, gebiedscommissies, Veerkracht010, afdelingsambtenaren), als wat betreft het type steun dat de initiatiefnemers ontvingen (e.g. financieel, netwerk, *exposure*).

Ten opzichte van de literatuur over gemeentelijke ondersteuning aan maatschappelijke initiatieven bevestigt deze studie de positieve doorwerking van financiële ondersteuning en het delen van netwerken vanuit de verschillende delen van de gemeentelijke organisatie. Aanvullend daarop is het geven van *exposure* aan corona-initiatieven, een nadrukkelijke rol die Veerkracht010 en Rotterdam Zet Door op zich hadden genomen. Een opvallend verschil met de literatuur is het ontbreken van het delen van kennis met corona-initiatieven. Dit aspect is nauwelijks naar voren gekomen in de interviews en één respondent benoemt zelfs het gemis daaraan. Wat betreft kennis worden de corona-initiatieven kennelijk verwacht de eigen weg wel te kunnen vinden.

Het beeld van negatieve gemeentelijke ondersteuning wordt in deze studie ook bevestigd. Vooral de financiële steun vanuit de gemeente is vaak eenmalig. Bij een langere looptijd dan verwacht, of bij de ambitie om een tijdelijk initiatief om te zetten naar een permanente activiteit, wacht de initiatiefnemers de lastige taak om andere vormen van financiering, of soms zelfs een *businessmodel*, te vinden. Uiteraard vraagt dit ook om bepaalde kennis, die niet bij ieder initiatief aanwezig is. Een regel waar veel initiatieven tegenaanlopen is

dat wijkraden en gebiedscommissie geen structurele financiële ondersteuning aan initiatieven mogen geven, maar dat onduidelijk is of een tweede keer een initiatief een bepaald budget toekennen inderdaad structureel is. Dit levert zeker een vraagstuk op voor de initiatieven die langer doorlopen dan verwacht, simpelweg omdat de coronacrisis zelf langer duurt dan verwacht. Daarnaast geven verschillende initiatieven ook aan een gebrek aan waardering voor hun activiteiten en inspanningen te ervaren vanuit de gemeente. Wat dat betreft verschillen corona-initiatieven weinig van maatschappelijke initiatieven buiten crisistijd.

Daarnaast lijkt het erop dat – de tussenconclusies van hoofdstuk 3 versterkend – de *bestaande* netwerken tussen initiatiefnemers en gemeente cruciaal waren in het al dan niet ontvangen van de gewenste ondersteuning. Veel initiatiefnemers namen in eerste instantie contact op met degene die ze al kenden bij de gemeente. In sommige gevallen verwees de betreffende ambtenaar dan door naar een fonds of Veerkracht010. Initiatieven die zelf direct in contact kwamen met Veerkracht010 bereikten dit meestal simpelweg doordat ze al contact hadden met leden van dat team. Wat dat betreft is het sterk de vraag of de suggestie van een aantal respondenten om één loket voor maatschappelijke initiatieven te hebben wel voldoende zou zijn. Initiatiefnemers benaderen kennelijk toch *eerst* degene die ze al kennen. Het netwerkend vermogen van deze ‘eerste’ contactpersoon speelt vervolgens een belangrijke rol in het al dan niet de weg vinden.

Tot slot troffen we bij de initiatieven veel onduidelijkheid aan over de rol van de gemeente en mogelijkheden tot ondersteuning. Sommige initiatiefnemers wisten niet eens dat ze de gemeente voor ondersteuning konden benaderen en bij welk gemeentelijk onderdeel zij moeten zijn met een hulpvraag. Uit de interviews met medewerkers van de gemeente blijkt dat deze vraag zelfs voor hen niet altijd makkelijk te beantwoorden is. Daarnaast is, wellicht als gevolg van de dynamiek van de crisis en de noodzaak tot snel handelen, achteraf niet altijd duidelijk aan te geven waarom bepaalde initiatieven centrale financiële ondersteuning hebben kregen en andere niet. Afwegingskaders gaan uiteraard ten koste van snelle besluitvorming, wat cruciaal is tijdens een crisis. Tegelijkertijd kan het ‘ad hoc’ handelen achteraf ook vragen opleveren.

Hoofdstuk 5

DUURZAAMHEID VAN CORONA-INITIATIEVEN EN HUN COALITIES

5.1 INLEIDING

In de voorgaande hoofdstukken is beschreven hoe de vijftien Rotterdamse corona-initiatieven uit dit onderzoek tot stand kwamen en hoe sociaal kapitaal, verbindende personen en de lokale overheid daaraan bijdroegen. Naast het ontstaan van de initiatieven, zijn we ook geïnteresseerd in de *duurzaamheid* van deze initiatieven. Duurzaamheid is vaak al een vraagstuk bij reguliere maatschappelijke initiatieven, maar de koppeling aan een coronacrisis, met haar specifieke vraagstukken en fases, maakt deze initiatieven extra kwetsbaar wat betreft duurzaamheid. Na afloop van een crisis(fase) kan de behoefte aan de activiteiten van het initiatief afnemen en zal er een sterke neiging zijn terug te keren naar *business as usual*. Het initiatief heeft dan vooral geholpen om de crisis tijdelijk te doorstaan.

In zowel de begrippen veerkracht als solidariteit zit het onderscheid tussen een eerste reactie op een crisis en een langetermijnperspectief gericht op een mogelijk nieuwe toekomst. Veerkracht omschrijft hoe het trachten te weerstaan van een crisis met als doel uiteindelijk zoveel mogelijk terug te keren tot de oude situatie (Peterson et al., 1998) slechts een eerste fase is. Daarna volgen fases van wederopbouwen en structurele transitie. Solidariteit omschrijft eenzelfde soort geleiding: in eerste instantie is solidariteit een eerste directe actie om een gemeenschappelijke dreiging of “mass emergency” (Mishra & Rath, 2020; Freire, 1970) het hoofd te bieden, terwijl daarachter vaak ook een maatschappelijk toekomstbeeld zit, wat al dan niet kan bestendigen als de gemeenschappelijke dreiging niet langer meer aanwezig is.

Het is dus de vraag of de veerkracht die in een stad of samenleving ontstaat als directe reactie op de crisis, er ook toe kan leiden dat er van een crisis geleerd wordt en er nieuwe samenwerkingsverbanden en nieuwe manieren van werken ontstaan. Om hier zicht op te

krijgen, gaat dit hoofdstuk op twee manieren in op de vraag van duurzaamheid. Enerzijds beschouwen we in dit hoofdstuk de duurzaamheid van de initiatieven en de daaraan gekoppelde activiteiten. Wat betreft deze duurzaamheid, brengen we in kaart welke factoren hierbij een rol speelden. Anderzijds beschouwen we de duurzaamheid van de coalities achter de initiatieven en de duurzaamheid van de nieuwgevonden werkwijzen. We gaan in op de verwachting die de initiatiefnemers en coalitiepartners hebben van hun toekomstige samenwerking en we beschouwen of, en op welke manier, de werkwijze van initiatieven overeenkwam of afweek van de gebruikelijke manier van werken.

5.2 DE DUURZAAMHEID VAN CORONA-INITIATIEVEN

Over de duurzaamheid van de corona-initiatieven zelf, en de activiteiten die deze initiatieven hebben ontplooid, kunnen relatief eenvoudig uitspraken worden gedaan. Zo blijkt dat slechts een klein deel van de vijftien initiatieven uit dit onderzoek *definitief* met haar activiteiten is gestopt. Dit zijn veelal initiatieven die gekoppeld waren aan een specifieke fase van de crisis of duidelijk een eenmalig karakter hadden. Dit eerste geldt bijvoorbeeld voor het laptopinitiatief van Stichting De Verre Bergen, dat werd opgezet vanwege de scholensluiting in maart. Ook voor Rotterdamse Munt geldt dat haar corona-activiteiten grotendeels zijn geëindigd, omdat ze waren opgezet met het oog op het lente- en zomerseizoen, de scholensluiting en de zomervakantie. Voor initiatieven als ESTAFEST en de voedselpakkettenactie van SPIOR geldt dat deze al vanaf het eerste moment bedoeld waren als eenmalige acties en om die reden is er dan ook geen vervolg aan deze specifieke activiteiten gegeven.

Dat slechts een paar initiatieven definitief gestopt zijn, betekent echter niet dat alle andere initiatieven

doorlopen. Een aanzienlijk deel van initiatieven is ook gestopt, maar wel met de intentie om een doorstart te maken of jaarlijks terug te keren. Zo hebben de initiatiefnemers van Publieke Werken en Circulaire Vlonders beiden aangegeven dat zij zich oriënteren op de mogelijkheden om hun initiatief – vanwege het succes – in dezelfde periode in 2021 te laten terugkeren. Ook voor De BalkonParade, Keju Cares en de maaltijdservice van Zadkine Startcollege geldt dat zij om praktische redenen zijn gestopt, maar dat zij een doorstart niet uitsluiten. Zo zijn De BalkonParade en Keju Cares gestopt vanwege (onder andere) het gebrek aan geld en een geschikte locatie, terwijl onder de initiatiefnemers nog wel het enthousiasme leeft de activiteiten voort te zetten. Eenzelfde enthousiasme zien we ook terug bij de docenten van Zadkine Startcollege, voor wie het moeilijk werd om de maaltijdservice te continueren toen de school weer opende, maar die wel een doorstart zouden willen maken bij een eventuele volgende scholensluiting. Deze initiatieven hebben hun activiteiten dus wel gestopt, al dan niet tijdelijk. Concreet betekent dit dat de helft van de initiatieven op het moment van de interviews geen activiteiten meer had lopen.

Wanneer we kijken naar de initiatieven die nog wel doorlopen, dan zien we dat dit iets minder dan de helft is. Zes initiatieven waren op het moment van de interviews (oktober 2020) nog bezig met hun activiteiten, hetzij soms op hun laatste krachten. Hoewel de initiatiefnemers hun initiatief graag willen doorzetten en de noodzaak hiertoe bestaat, is ook voor hen een duurzame toekomst niet gegarandeerd, vaak vanwege financiële strubbelingen. Dit geldt bijvoorbeeld voor Stichting Geronimo en de maaltijdservice van Villa Vonk. Beiden spannen zich in voor zeer kwetsbare Rotterdammers en weten dat hun hulpvraag niet zomaar verdwijnt, maar door hun voortdurende zoektocht naar (financiële) middelen is ook hun toekomst onzeker. Anders is het voor Nultienbox en Helpdigitaal, die beiden een businessmodel hebben ontwikkeld om zichzelf financieel in stand te kunnen houden en, in het geval van Nultienbox, misschien zelfs winstgevend zouden kunnen worden. Voor deze initiatieven ziet de toekomst er rooskleuriger uit, evenals voor de initiatieven van Stichting Stimulance en Stichting Mano. Deze initiatieven zijn gestart door bestaande organisaties die zich voor de coronacrisis met vergelijkbare activiteiten bezighielden, wat het voor hen makkelijker maakt om hun corona-activiteiten te integreren in hun lopende projecten. Echter, of er bij deze initiatieven daadwerkelijk sprake is van duurzaamheid op de langere termijn, zal de tijd moeten uitwijzen.

5.3 FACTOREN VOOR DUURZAAMHEID

Uit de literatuur over duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven komen verschillende factoren naar voren die deze duurzaamheid positief kunnen beïnvloeden. In hoofdstuk 3 en hoofdstuk 4 bespraken we al sociaal kapitaal, verbindende personen en overheidssteun als belangrijke factoren bij het tot stand komen van een initiatief. Ook voor duurzaamheid spelen deze factoren een rol. Sociaal kapitaal en verbindende personen zorgen ervoor dat een initiatief minder afhankelijk is van bijvoorbeeld één persoon, één organisatie of één inkomstenbron, dat het netwerk rond het initiatief zich uitbreidt en dat men uit blijft kijken naar mogelijkheden om zich aan andere partijen en opgaven te verbinden (Igalla & Van Meerkerk, 2015; Van Meerkerk et al. 2018; Igalla et al., 2019). Hoewel vrijwel alle initiatieven uit dit onderzoek een duidelijke trekker hadden (vaak één of twee personen) laten de initiatieven Helpdigitaal en Publieke Werken zien dat een uitgebreide netwerkstructuur bijdraagt aan de duurzaamheid van het initiatief. Overheidssteun kan ook bijdragen aan de duurzaamheid van het initiatief en dan vooral door een initiatief niet eenmalig, maar structureel te ondersteunen en te waarderen, terwijl de autonomie van het initiatief in stand blijft (zie hoofdstuk 4).

Maar ook andere factoren kunnen een rol spelen, waarvan Igalla en Van Meerkerk (2015) er vier benoemen. Ten eerste is er de organisatorisch-juridische infrastructuur. Dit betreft de formalisatie van een organisatie: het initiatief heeft een juridische vorm waarmee gewerkt kan worden. Ten tweede is er de fysiek-sociale infrastructuur, oftewel een fysieke plek voor het initiatief waar men kan werken en elkaar kan ontmoeten. Ten derde is er de infrastructuur voor exposure, bijvoorbeeld een website of berichtgeving in de media, waardoor anderen bekend kunnen raken met het initiatief. En ten vierde is er de financiële infrastructuur, oftewel het verdienmodel. Een duurzaam verdienmodel heeft doorgaans verschillende type inkomstenbronnen, zodat het initiatief minder kwetsbaar is als een van de inkomstenbronnen wegvalt (zie ook Van Meerkerk et al., 2018). Een vijfde factor die de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven kan beïnvloeden, is tot slot de gedrevenheid van de initiatiefnemers en de gepercipieerde urgentie voor nieuw beleid en nieuwe acties (Edelenbos et al., 2016).

Als we deze factoren in beeld brengen voor de vijftien onderzochte initiatieven, dan blijkt ten eerste, wat betreft de organisatorisch-juridische infrastructuur, dat verschillende initiatiefnemers al vrij snel na de opstart van hun initiatief een stichting of bedrijf hebben opgericht. Zo heeft de initiatiefnemer van Helpdigitaal

direct een stichting opgezet voor het uitdelen van tablets aan ouderen in verzorgingshuizen, omdat dit noodzakelijk was om fondsen en subsidies aan te kunnen schrijven. Ook Stichting Geronimo werd vrijwel direct bij de start van het initiatief opgericht en kreeg kort daarop zelfs een ANBI-status toegekend, wat bepaalde belastingvoordelen voor donateurs oplevert. Daarnaast geven ook de initiatiefnemers van Keju Cares aan zich bewust te zijn van de voordelen van het oprichten van een stichting als het gaat om financieringsaanvragen, al hebben zij deze stap nog niet genomen. Nultienbox is een voorbeeld van een initiatief dat is uitgegroeid tot een volwaardig (internet)bedrijf, inclusief een inschrijving bij de Kamer van Koophandel. Al deze initiatieven hebben dus een specifieke, nieuwe organisatorisch-juridische werkvorm aangenomen en niet zonder resultaat. Juist de initiatieven die deze inspanning leverden, zoals Helpdigitaal, Stichting Geronimo en Nultienbox, behoren tot de groep langstlopende corona-initiatieven.

Tegelijkertijd is ook een groot aantal initiatieven gestart vanuit een bestaande organisatie die zich al langer bezighield met soortgelijke activiteiten in de stad, al zijn de activiteiten en doelgroep soms wel anders dan voor de coronacrisis. Een voorbeeld hiervan is het laptopproject van Stichting De Verre Bergen. Deze filantropische organisatie houdt zich al jarenlang bezig met maatschappelijke vraagstukken in Rotterdam, maar in verhouding tot de langlopende projecten waarmee de organisatie zich normaliter bezighoudt, was het kortdurende laptopproject – dat in hoog tempo werd opgezet en afgerond – enigszins afwijkend. Andere initiatieven die zijn opgezet vanuit een bestaande organisatie waren de corona-initiatieven van Stichting Stimulance en Stichting Mano. Het lijkt erop dat het voor dergelijke, reeds bestaande stichtingen relatief minder moeite heeft gekost om hun initiatief op te zetten en – indien gewenst – te bestendigen. Hoewel niet alle initiatieven met een bestaande organisatorisch-juridische infrastructuur duurzaam bleken, beschikken wel alle duurzame initiatieven over een dergelijke infrastructuur. Dit suggereert dat de organisatorisch-juridische infrastructuur inderdaad geldt als een belangrijke factor voor duurzaamheid.

Ten tweede is de sociaal-fysieke infrastructuur, een fysieke plek waar initiatiefnemers kunnen werken en elkaar, hun doelgroep en hun coalitiepartners kunnen ontmoeten, doorgaans een belangrijke factor voor duurzaamheid. Tijdens de corona *lockdown* stond dit fysiek ontmoeten uiteraard onder druk en is het dus de vraag of deze factor nu ook een rol heeft gespeeld. Het duidelijkste voorbeeld van initiatieven waarin

de sociaal-fysieke infrastructuur een belangrijke rol speelde, waren de initiatieven die zich richtten op de thema's cultuur & vermaak en voedsel & maaltijden. Zo heeft Stichting Geronimo het pand naast de kapperszaak gehuurd als opslagplek voor levensmiddelen. Ook Villa Vonk, Keju Cares en Zadkine Startcollege hadden al een locatie waar gekookt kon worden, al gebeurde dit bij Villa Vonk in eerste instantie nog vanuit huiskeukens verspreid over de wijk. Ook De BalkonParade en Publieke Werken waren uiteindelijk sterk gekoppeld aan fysieke locaties: De BalkonParade aan de seniorencomplexen in Feijenoord waar de optredens werden georganiseerd en Publieke Werken aan de publieke ruimtes waar de kunstwerken tentoongesteld werden. Rotterdamse Munt bleef qua activiteiten sterk gekoppeld aan de fysieke plek die de organisatie al inneemt in de wijk Kop van Zuid-Entrepot. Hoewel de meeste initiatiefnemers er dus in geslaagd zijn om een fysieke locatie en ontmoetingsplek te vinden voor hun initiatief, moesten sommigen van hen het wel doen met tijdelijke of veranderende locaties, zoals Keju Cares en De BalkonParade. Dit lijkt de duurzaamheid van deze initiatieven niet ten goede te zijn gekomen. Daarnaast kan een verschil worden opgemerkt tussen initiatieven die gekoppeld waren aan een fysieke werk- en ontmoetingsplek en initiatieven die in coronatijd juist inzetten op digitale vormen van werken en ontmoeten, zoals Helpdigitaal, Stichting Mano en Stichting Stimulance. Echter, of het nu gaat om een fysieke locatie of digitale variant, investeringen in (al dan niet digitale) ruimte om elkaar te ontmoeten en (samen) te werken lijken bij te dragen aan de duurzaamheid van de initiatieven in dit onderzoek. Naast de aanwezigheid van een organisatorisch-juridische infrastructuur, is dus ook de aanwezigheid van een sociaal-fysieke infrastructuur bevorderlijk voor de duurzaamheid van een initiatief, al lijken ook de minder duurzame initiatieven in bepaalde mate een sociaal-fysieke infrastructuur te hebben gehad.

Ten derde kan infrastructuur voor exposure gezien worden als een factor die invloed heeft op de duurzaamheid van een initiatief. Wanneer een initiatief aandacht krijgt in de media of over een website of social mediakanalen beschikt, vergroot dit de bekendheid van het initiatief, wat vervolgens kan helpen bij het genereren van ondersteuning. De initiatieven uit dit onderzoek hebben in verschillende mate publieke aandacht gekregen. Waar Helpdigitaal landelijke publiciteit heeft gekregen via een item in RTL-nieuws, heeft Stichting Stimulance vooral ingezet op de eigen social mediakanalen. Het team van Veerkracht010 en de website van Rotterdam Zet Door hebben voor het merendeel van de onderzochte initiatieven deze rol opgepakt: het verlenen van exposure

aan een initiatief is ook een vorm van ondersteuning (zie hoofdstuk 2 en hoofdstuk 4). Opvallend is dat initiatieven die voortkomen uit een bestaande organisatie over het algemeen minder aandacht lijken te hebben besteed aan de exposure van hun initiatief, waarschijnlijk omdat zij voor het genereren van steun eenvoudiger konden terugvallen op al bestaande netwerken, waardoor zij minder de urgentie voelden om bekendheid te genereren voor hun initiatief. Met name voor 'nieuwe' initiatiefnemers lijkt het voortbestaan van hun initiatief sterk afhankelijk te zijn van de bekendheid die zij voor hun initiatief wisten te genereren. Daarom kan ook de aanwezigheid van een infrastructuur voor exposure gezien worden als een factor die de duurzaamheid van initiatieven beïnvloedt.

Ten vierde kan ook de financiële infrastructuur invloed hebben op de duurzaamheid van initiatieven. Het overgrote deel van de initiatieven in dit onderzoek is afhankelijk van donaties van fondsen of subsidies van de gemeente. Deze geldstromen zijn vaak eenmalig of tijdelijk van aard, waardoor het voor initiatiefnemers lastig is om een duurzaam initiatief op te zetten, aangezien continuering van de inkomsten hiervoor belangrijk is. Keju Cares en De BalkonParade zijn twee voorbeelden van initiatieven die gestopt zijn, niet omdat er geen behoefte meer aan was, maar omdat het budget op was. De initiatieven uit dit onderzoek zijn veelal opgezet vanuit een intrinsieke motivatie om maatschappelijk impact te creëren, waardoor de initiatiefnemers hun activiteiten vaak hebben opgestart met eigen middelen. Dit was bijvoorbeeld het geval bij Stichting Geronimo en Keju Cares. Pas in tweede instantie ging men nadenken over meer duurzame financiering, wat niet altijd even makkelijk bleek te zijn. Zonder de aanwezigheid van een financiële infrastructuur, gebaseerd op een duurzaam verdienmodel, blijven initiatieven in onzekerheid over hun voortbestaan. Om op lange termijn uit te groeien tot een duurzaam initiatief, is het dus niet alleen belangrijk om te beschikken over een organisatorisch-juridische infrastructuur, een sociaal-fysieke infrastructuur en een infrastructuur voor exposure, maar ook het opzetten van een financiële infrastructuur is van groot belang. Voor veel initiatieven ligt met name hier de uitdaging.

Uit studies naar de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven blijkt een versterkend effect tussen deze infrastructuren en looptijd van het initiatief: als een initiatief langer bestaat, gaat men vanzelf op zoek naar een juridische vorm, werk- en ontmoetingsplek en/of exposure. In het geval van corona-initiatieven is vanwege de (vooralnog relatief) korte duur van de crisis dit onderscheid in leeftijd nauwelijks te maken. Een

infrastructuur voor organisatie, exposure en ontmoeting was vaak of al aanwezig, of is in zeer korte tijd van de grond gekomen via bestaande contacten en aanwezige kennis.

Een vijfde factor die de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven kan beïnvloeden is tot slot de gedrevenheid van de initiatiefnemers en de gepercipieerde urgentie voor nieuw beleid en nieuwe acties. Bij het merendeel van de in dit onderzoek belichte initiatieven is die gedrevenheid, oftewel de intrinsieke motivatie, evident. Voor de meeste initiatiefnemers gold dat ze op de een of andere manier een persoonlijke reden hadden om met hun initiatief te starten. Dit kon zijn omdat ze de gevolgen van de crisis zagen bij een dierbaar persoon, in hun eigen wijk, of voor hun eigen (sociale) onderneming. Sommige initiatiefnemers gaven in hun interviews ook aan een sterk toekomstbeeld te hebben. Zo zegt Stichting Geronimo gedreven te zijn door de opvatting dat er op een andere manier met armoede in de stad omgegaan zou moeten worden en dat er in de maatschappij veel meer wederzijdse hulp zou moeten zijn. De initiatiefnemer van Publieke Werken geeft op vergelijkbare wijze aan een stad voor ogen te hebben waarin reclame een minder dominante plek krijgt en er meer zichtbaarheid is voor Rotterdamse kunstenaars in de openbare ruimte. Daarnaast benoemen verschillende initiatiefnemers dat er een veel grotere behoefte aan hun activiteiten bleek te zijn dan verwacht. Dit gold voor de verschillende voedsel- en maaltijdinitiatieven, maar ook bijvoorbeeld voor Publieke Werken en Circulaire Vlonders. De aanwezigheid van een veel grotere – of zelfs een groeiende – vraag naar het initiatief en een bijkomende 'goede sfeer' dragen ook bij aan de motivatie van de initiatiefnemers, en lijken dus ook factoren voor duurzaamheid.

5.4 DUURZAAMHEID VAN DE COALITIES EN MANIER VAN WERKEN

Bovengenoemde factoren gaan voornamelijk alleen in op de duurzaamheid van het initiatief zelf en de daaraan gekoppelde activiteiten. De vijfde en laatste genoemde factor voor duurzaamheid geeft echter ook al een doorkijk naar de andere vorm van duurzaamheid die we in dit hoofdstuk beschouwen: de duurzaamheid van de coalities die de initiatieven mogelijk maakten en de duurzaamheid van de nieuwe manier van werken (of de nieuwe rolverdelingen) die tijdens het initiatief uitgevonden werden.

Wat betreft veerkracht volgen er na een eerste reactie op een crisis, die meestal gericht is op zo snel mogelijk

terugkeren naar de oude situatie, fases van langdurig herstel en zelfs duurzame transformatie (Holling, 1996). Een crisis heeft aanleiding gegeven voor het ontstaan van nieuwe betekenissen, nieuwe kennis en inzichten, innovatie en nieuwe samenwerkingen. Door lessen hieruit te trekken, neemt het lerend vermogen van het systeem (e.g. stad of samenleving) toe, als wel het aantal en de dichtheid van de netwerken en samenwerkingen in het systeem toenemen. Met elke veerkrachtige reactie, wordt het systeem veerkrachtiger in afwachting van een volgende crisis (Folke et al., 2005; Armitage, 2007).

Ook solidariteit gaat verder dan het in eerste instantie gezamenlijk weerstaan van een gedeelde dreiging. Achter solidariteitsacties schuilt vaak een specifiek maatschappij- en toekomstbeeld. Rond initiatieven ontstaan er verbanden en samenwerkingen die dit perspectief op een andere, betere wereld operationaliseren en een opmaat vormen tot een nieuwe, gedeelde sociale identiteit (Mishra & Rath, 2020; Kip, 2016; Drury, 2018). Solidariteit is dan ook iets anders dan steun bieden, wat een gelegenheidsactie is zonder verdere verplichting of betrokkenheid. Solidariteit staat juist voor een duurzame betrokkenheid en toewijding aan het gezamenlijk opbouwen van een mogelijke nieuwe toekomst (cf. bell hooks, 2000; Kip, 2016). Wanneer een crisis langer duurt, kan echter de gemeenschappelijkheid en eenduidigheid van de gedeelde dreiging afnemen en de heterogeniteit van meningen en belangen opnieuw opspelen. Solidariteit wordt dan een sociaal construct dat bevestigd, besproken en bevochten moet worden, e.g. "groundless solidarity" (Elam, 1994; Mohanty, 2003; Kip, 2016). Het is dus sterk de vraag of de nieuwe visie op de maatschappij, die ontstaat in directe respons op een crisis, wel duurzaam doorzet.

Zowel in solidariteit als veerkracht geldt dus dat de duurzaamheid van de achterliggende coalitie (netwerken) en de duurzaamheid van de alternatieve visie en/of alternatieve werkwijze die het initiatief deed ontstaan, van belang zijn. Het is echter de vraag of de veerkracht en solidariteit die tijdens een crisis werden bereikt ook in stand blijven, wat er van de crisis geleerd wordt en hoe de maatschappelijke veerkracht en solidariteit ook op langere termijn in stand kunnen blijven.

Deze tweede vorm van duurzaamheid is echter een stuk lastiger om in kaart te brengen. Wanneer de activiteiten van een initiatief worden voortgezet, betekent dat niet altijd dat ook de coalitie achter het initiatief blijft bestaan. Omgekeerd geldt hetzelfde: wanneer een initiatief gestopt is, betekent dat niet per se dat ook de banden met de coalitiepartners doorgesneden zijn.

Wat betreft de duurzaamheid van de coalities, zien we dat er uiteindelijk weinig nieuwe duurzame coalities zijn ontstaan. Zoals beschreven in hoofdstuk 3, zijn veel coalitiepartners afkomstig uit het bestaande netwerk van de initiatiefnemers, zowel formeel als informeel. Deze netwerken en contacten, die al voor de coronacrisis bestonden, blijven volgens de meeste initiatiefnemers ook na beëindiging van het initiatief of de crisis in stand. In veel gevallen was er dus al sprake van duurzame contacten en samenwerkingsverbanden, hoewel soms 'slapend'. Zo bleek de voorzitter van de wijkraad Agnie-sebuurt een voormalige buurman te zijn van een van de initiatiefnemers van Keju Cares, waardoor de band tussen beide partijen op een snelle en laagdrempelige manier kon worden aangehaald.

De echt nieuwe contacten en samenwerkingsverbanden die omwille van een initiatief zijn ontstaan, blijken in de meeste gevallen slechts eenmalig of tijdelijk te zijn. Partijen die geen voorgeschiedenis hebben met een initiatiefnemer lijken minder geneigd om zich structureel te verbinden aan een initiatief, mogelijk ook vanwege de onzekerheden die de coronacrisis met zich meebrengt. Het beeld dat op basis van de vijftien initiatieven uit dit onderzoek geschetst kan worden, is dat er wel nieuwe coalities ontstaan, maar dat deze vaker niet dan wel duurzaam zijn. Corona-initiatieven lijken dus niet snel te resulteren in *nieuwe* duurzame coalities, maar zij lijken voor hun functioneren en duurzaamheid wel afhankelijk te zijn van *bestaande* duurzame coalities. Echter moet bij uitspraken over de duurzaamheid van coalities dezelfde kanttekening worden geplaatst als bij de duurzaamheid van initiatieven: omdat de coronacrisis nog niet voorbij is en dit geen longitudinaal onderzoek is, kunnen we enkel gissen op basis van de verwachtingen van de respondenten over de langere termijn.

Wat betreft een nieuwe manier van werken geven veel initiatiefnemers uit dit onderzoek aan dat hun activiteiten tijdens corona in het verlengde liggen van hun werkzaamheden vóór corona. Voor sommige initiatieven geldt dit echter meer dan voor andere initiatieven. Zo richt het initiatief Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee van Stichting Mano zich op kwetsbare Rotterdammers die al deelnemen aan de programma's van de stichting en sluit het initiatief aan bij de activiteiten die al voor corona werden georganiseerd. Het 'nieuwe' zit hem bij dit initiatief vooral in het coronaproof en digitaal maken van de activiteiten. Hetzelfde geldt voor Villa Vonk, die al een seniorendiner op locatie organiseerde, maar door corona het diner aan huis is gaan bezorgen. Voor deze initiatieven zijn de activiteiten en doelgroep in essentie hetzelfde gebleven als voor corona. Voor sommige

initiatieven geldt dat de doelgroep wel hetzelfde is gebleven, maar dat de activiteiten volledig nieuw zijn, zoals bijvoorbeeld het geval is bij De BalkonParade en SPIOR. Bij andere initiatieven zien we juist het omgekeerde: de activiteiten sluiten aan bij wat al gedaan werd, maar de doelgroep is nieuw. Dit zien we onder andere terug bij het maaltijdenproject van Zadkine Startcollege, waar studenten hebben gekookt voor arme gezinnen. Tenslotte zijn er ook initiatiefnemers die zowel wat betreft activiteiten als doelgroep een heel andere weg zijn ingeslagen, zoals Stichting Geronimo en Helpdigitaal.

Waar sommige initiatiefnemers dicht bij hun oorspronkelijke werkzaamheden en doelgroep zijn gebleven en andere initiatiefnemers meer op zoek zijn gegaan naar iets nieuws, geldt voor alle initiatiefnemers dat zij obstakels hebben moeten overwinnen. Een nieuw initiatief vraagt vaak om nieuwe financiering, nieuwe kennis, nieuwe samenwerkingen en nieuwe vrijwilligers. Bovendien moet een initiatief in coronatijd voldoen aan de specifieke coronamaatregelen die door de overheid zijn opgelegd. Hierdoor zijn veel initiatiefnemers geconfronteerd met praktische uitdagingen, bijvoorbeeld bij het koken en bezorgen van maaltijden. Dit vraagt om flexibiliteit, innovatie- en improvisatievermogen, eigenschappen waarover alle initiatiefnemers lijken te beschikken. Eenzelfde flexibiliteit zien we terug bij de coalitiepartners, zoals de gemeente en de fondsen. Beiden zijn erin geslaagd hun veelal starre procedures te versoepelen, gedreven door de urgentie van de coronacrisis. Waar het Sint Laurensfonds normaliter een aantal maanden doet over het toekennen van een financiering, gebeurde dit in coronatijd soms binnen een paar dagen via de mail of *WhatsApp*.

Voor veel initiatiefnemers – en ook sommige coalitiepartners – ontstaat na verloop van tijd echter wel een zekere mate van concurrentie met het 'gewone werk'. Verschillende initiatiefnemers zagen tijdens de eerste lockdown dat hun activiteiten stil kwamen te liggen, zoals de kapper van Stichting Geronimo en de docenten en studenten van Zadkine Startcollege. Dit gaf hen de tijd en ruimte om een initiatief op te zetten, maar naarmate het 'gewone leven' weer op gang kwam, werd het voor veel initiatiefnemers moeilijker deze twee zaken te combineren. Sommige initiatieven zijn hierdoor gestopt, andere initiatiefnemers zijn beide werkzaamheden gaan combineren. Hoe dan ook hebben veel initiatiefnemers spanning ervaren tussen hun gewone werk en hun initiatief en hebben sommigen zich in allerlei bochten moeten wringen om beiden naast elkaar te laten bestaan. Zo heeft Stichting Geronimo, toen de barberzaak weer

open mocht, het pand ernaast kunnen huren als nieuwe opslagruimte voor haar voedselpakketten.

5.5 TUSSENCONCLUSIES

Wat betreft de duurzaamheid van de initiatieven en hun activiteiten, zien we een gemengd beeld. Uiteindelijk is slechts een klein aantal definitief gestopt, maar het aantal initiatieven waarvan de activiteiten ten tijde van de interviews nog liepen is niet veel groter. Het merendeel van de initiatiefnemers geeft aan weliswaar tijdelijk gestopt te zijn, maar graag een doorstart te willen maken als de crisis daar opnieuw om vraagt of als men nieuwe middelen kan vinden om de activiteiten te continueren. Dit laat zien dat de duurzaamheid van initiatieven samenhangt met de dynamiek van de crisis, maar dat dit niet de enige bepalende factor is.

De vijf factoren die, naast sociaal kapitaal, verbindende personen en overheidsondersteuning (zie hoofdstukken 3 en 4), uit de literatuur over de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven naar voren komen, zijn: een organisatorisch-juridische infrastructuur, sociaal-fysieke infrastructuur, infrastructuur voor exposure, financiële infrastructuur en gedrevenheid. Alle vijf spelen een rol in de onderzochte initiatieven. Wel blijkt dat organisatorisch-juridische en financiële infrastructuur de grootste uitdagingen zijn voor de initiatiefnemers. De organisatorisch-juridische infrastructuur werd vaak – al dan niet binnen de bestaande organisaties van de initiatiefnemers – wel gevonden. De financiële infrastructuur is vaker niet gevonden, aangezien de meeste inkomsten van de initiatieven waren gebaseerd op eenmalige toekenningen van fondsen of gemeente.

Om precies te weten welke factoren een grotere dan wel kleinere rol spelen in de duurzaamheid van deze corona-initiatieven, en de manier waarop dit al dan niet verschilt van maatschappelijke initiatieven buiten crisistijd, is echter aanvullende analyse van de data nodig.

Het beeld van de duurzaamheid van de coalities rond de corona-initiatieven is minder eenduidig te geven, met name omdat deze inzichten grotendeels zijn gebaseerd op de verwachtingen die de respondenten van deze samenwerkingen hadden. Wel moet worden aangegeven dat het merendeel van de initiatieven tot stand kwam op basis van bestaande netwerken tussen coalitiepartners. Behalve tussen initiatiefnemers en de deelnemende doelgroep, en eventueel de vrijwilligers die aan het initiatief meededen, lijken corona-initiatieven niet snel te resulteren in *nieuwe* duurzame coalities.

Zij lijken voor hun functioneren en duurzaamheid echter wel afhankelijk te zijn van *bestaande* duurzame coalities. Hier speelt dus hetzelfde als aangegeven in hoofdstuk 3 en 4: heeft een initiatiefnemer al een uitgebreid netwerk met mogelijke coalitiepartners en met de gemeente, dan is het aanzienlijk eenvoudiger het initiatief van de grond te krijgen en samenwerking na afloop te continueren. Wat echter ook opvalt, is dat de coalitiepartners over het algemeen weinig *structureel* aan de initiatieven hebben bijgedragen. Hier is dus eerder sprake van *steun* dan van solidariteit, terwijl er tussen de initiatiefnemers, deelnemers en vrijwilligers wel sprake is van solidariteit. Gesprekken over wat er uit de coronacrisis geleerd kan worden over samenwerking tussen coalitiepartners en initiatiefnemers lijken nauwelijks gevoerd te worden. Ook nieuwe werkwijzen die zijn ontstaan tijdens de crisis lijken in de loop van de tijd weer het onderspit te delven ten opzichte van het 'reguliere' werk. Van duurzame transformatie en operationalisering van het toekomstbeeld dat initiatiefnemers nastreefden, lijkt zodoende vooralsnog weinig sprake te zijn.

Workshop 1

MAATSCHAPPELIJKE COALITIES IN CORONATIJ WAT HEBBEN WE IN BEELD?

Inleiding

Op 19 november 2020 bespreken we de voorlopige resultaten van het onderzoek Maatschappelijke Coalities in Coronatijd met verschillende betrokkenen, om waar mogelijk al aanbevelingen te formuleren. Ook de Veldacademie presenteert de voorlopige uitkomsten van de studie naar Maatschappelijke Veerkracht in Bospolder-Tussendijken ten tijde van corona. Deze onderzoeken zijn verschillend wat betreft onderzochte initiatieven, maar schetsen toch een overeenkomstig beeld: corona-initiatieven ontstaan op basis van reeds aanwezige netwerken in een wijk of stad, tussen bewoners, ondernemers, welzijnsorganisaties, de gemeente en fondsen. Deze bestaande netwerken bepalen of men elkaar tijdens een crisis weet te vinden en initiatieven kan opzetten. Tijdens deze workshop bespreken we met vertegenwoordigers uit de wijken Bospolder-Tussendijken, Oude Noorden/Agniesebuurt, Hoogvliet en Hilleegersberg-Zuid hoe de netwerken in de wijken en tussen de wijken en de gemeentelijke organisatie te versterken zijn.

Deelnemers: Ruud Bakker (Gemeente Rotterdam, Veerkracht010), Ingrid Bhagwandin (Stichting Geronimo), Marvin Biljoen (Wijkraad Agniesebuurt), Beitske Boonstra (EUR), Sophie Claessens (EUR), Guy Daniels (Gemeente Rotterdam, wijknetwerker Hoogvliet), Nadia Dijkstra (gemeente, wijknetwerker Bospolder-Tussendijken), Marijke Fontijn (Villa Vonk), Roy Geurs (Gemeente Rotterdam, directie MO), Marthe van Gils (Veldacademie), Jaleesa den Haan (Keju Cares), Bryan Keehnen (Keju Cares), Erik van der Kroft (gebiedscommissie Schiebroek-Hilleegersberg), Pim van Limpt (EUR), Eschwin Loos (Veldacademie), Lot Mertens (Gemeente Rotterdam, Veerkracht010), Adriaan Pieterse (gebiedscommissie Schiebroek-Hilleegersberg), Geert Renes (Gemeente Rotterdam, wijknetwerker Agniesebuurt), Edwin Smid (Gebiedscommissie Hoogvliet), Nico van Splunter (Delfshaven Helpt), Marleen ten Vergert (Gemeente Rotterdam, wijkmanager Bospolder-Tussendijken), Edith Wolvers (Gemeente Rotterdam, wijknetwerker).

Onderzoek naar corona-initiatieven in Rotterdam

Het onderzoek Maatschappelijke Coalities in Coronatijd baseert zich op initiatieven bekend bij Veerkracht010 en/of de website Rotterdam Zet Door. Een analyse op hoofdlijnen van deze 91 initiatieven laat zien dat vooral ondernemers (zowel creatief, lokaal als sociaal) en welzijnsorganisaties initiatiefnemer zijn. Fondsen, bedrijven en de gemeente zijn belangrijke coalitiepartners. Religieuze instellingen of initiatieven vanuit bewoners komen minder voor op deze lijst. Veel initiatieven zijn stadsbreed en gericht op cultuur & amusement (inclusief het tegengaan van eenzaamheid), voedsel & maaltijden en steun aan ondernemers (zie *hoofdstuk 2*).

Een parallel onderzoek naar corona-initiatieven in Bospolder-Tussendijken door de Veldacademie laat een ander beeld zien. Dit onderzoek baseert zich op een al langer lopend onderzoek naar maatschappelijke veerkracht in Bospolder-Tussendijken, en bestaat uit een reeks van 67 (telefonische) interviews met actieve bewoners ten tijde van corona. Daaruit blijkt dat in de wijk Bospolder-Tussendijken vooral buurtbewoners initiatieven opzetten en dat religieuze instellingen een prominente rol spelen. Daarnaast blijkt dat het vaak niet zozeer de formele organisaties zelf zijn, maar juist de *individuen* binnen die organisaties die ondersteuning weten te regelen. De initiatieven in Bospolder-Tussendijken zijn daarnaast vooral gericht op materiële hulpvragen zoals laptops en boodschappen, en minder op niet-materiële vragen zoals eenzaamheid en vermaak. Initiatieven richten zich nadrukkelijk op de wijk. De stedelijke dimensie is nauwelijks aanwezig.

Deze twee onderzoeken met elkaar vergelijkend, laat zien dat er veel meer in een wijk kan spelen dan wat er in zicht is bij de gemeente. Buurtbewoners en religieuze instellingen hebben hun eigen dynamiek, focus en netwerken, en kloppen minder snel aan bij de gemeente

Workshop 1

voor ondersteuning. De initiatieven die wel aankloppen bij de gemeente zijn vaker gedreven vanuit ondernemers en welzijnsorganisaties en hebben ook meer stedelijke focus. De selectie van initiatieven en de bron waarop deze selectie is gebaseerd (lopend onderzoek naar netwerken in een wijk, een ondersteunend team van de gemeente of een gemeentelijk ondersteunde website) bepalen dus het beeld van maatschappelijk initiatief in coronatijd.

Niettemin komen beide onderzoeken tot zeer vergelijkbare uitkomsten. Ten eerste blijkt dat de meerwaarde van deze initiatieven is dat ze snel en doeltreffend weten te handelen in tijden van crisis. Daarmee lopen ze vooruit op acties vanuit de gemeente, en vullen ze de leemte op die ontstaat door afwezigheid van hulpverleners, ambtenaren, loketten en ontmoetingsplekken. De initiatieven ontsluiten het enthousiasme in de stad om hulp te bieden en maken het mogelijk om laagdrempelig hulpvragen in de stad te signaleren.

Ten tweede bevestigen beide onderzoeken dat bestaande contacten cruciaal zijn in het tot stand komen van initiatieven en dat deze netwerken vaak persoonlijk zijn – zowel formeel als informeel. Er is wel sprake van werving van nieuwe vrijwilligers en coalitiepartners, maar de basis blijft het bestaande netwerk dat verder verstevigt. Rolveranderingen treden overigens wel op.

Ten derde bevestigen beide onderzoeken dat de intentie voor duurzaamheid vaak aanwezig is, vooral bij initiatieven die niet direct gekoppeld zijn aan een specifieke crisisfase of -moment (bijvoorbeeld de eerste schoolsluiting, de ramadan of de heropening van de horeca). De wil om vol te houden is er echter vaker dan de middelen. Veel initiatieven worstelen met de zoektocht hoe ze van *ad hoc* en eenmalige materiële en/of financiële ondersteuning (van lokale ondernemers, bedrijven, gemeente, fondsen) kunnen doorgroeien naar meer structurele verdienmodellen en samenwerkingsverbanden.

De workshop

Dit beeld (de zoektocht naar structurele ondersteuning en de meerwaarde van initiatieven in de wijken) wordt bevestigd door de vier initiatiefnemers aanwezig bij de workshop. Stichting Geronimo geeft aan nog steeds voedselpakketten uit te delen, aangezien er een grote en zelfs groeiende vraag naar is. Het vullen van de pakketten blijft echter een uitdaging. In eerste instantie financierden de initiatiefnemers deze pakketten zelf, later aangevuld met donaties van klanten van de

kapperszaak en lokale ondernemers. Dit is weinig structureel, en de initiatiefnemers zijn naarstig op zoek naar manieren om meer continuïteit te krijgen. Villa Vonk geeft aan dat er ook nog altijd een grote vraag naar de maaltijdservice is. Er werd begonnen met 60 senioren, inmiddels zijn dit er 94. In eerste instantie kookten vrijwilligers vanuit hun eigen huis, later haakten ook restaurants aan die gesloten waren. Villa Vonk ontving financiële ondersteuning vanuit fondsen en op dit moment vanuit de gebiedscommissie Hoogvliet, maar blijft werken van de ene financiering naar de andere. Keju Cares vertelt hoe momenteel hun buurtmaaltijden stilliggen omdat het budget op is. Voor continuering is een financiële aanvraag gedaan bij CityLab010, die voorlopig is afgewezen. Er moet dus opnieuw gezocht worden naar donateurs en een structurele ondersteuning blijft uit. Delfshaven Helpt hield zich tijdens de eerste coronagolf bezig met een grote verscheidenheid aan activiteiten: van boodschappenhulp, maaltijdservice en voedselpakketten tot laptops en ondersteuning bij thuisonderwijs. Een groot deel van deze activiteiten loopt nog steeds door.

Het doel van de workshop is tweeledig. Het eerste doel is om met elkaar in gesprek gaan over de netwerken die er in de wijken en tussen initiatieven en tussen initiatieven en de gemeente bestaan. Uit het voorbeeld van Bospolder-Tussendijken weten we dat er in een wijk vaak veel meer speelt dan op voorhand bekend is bij de gemeente. Is dat ook zo in de wijken Hoogvliet, Oude Noorden/Agniesebuurt en Hillegersberg-Zuid? Hoe zit het in deze wijken met het contact tussen de wijkraden/ gebiedscommissies, wijknetwerkers en andere ambtenaren van gemeente Rotterdam? Het tweede doel van de workshop is met elkaar te bespreken hoe de netwerken in de wijken versterkt kunnen worden. Voor deze workshop hebben we initiatieven uitgenodigd die zowel een stedelijke als een wijkgerichte oriëntatie hebben/hadden. Op basis van hun ervaringen krijgen we een beeld van wat er aan ondersteuning nodig is in de wijken om initiatieven te laten ontstaan en verduurzamen.

Workshop 1

Deelgesprek Hoogvliet (Villa Vonk) en Oude Noorden/Agniesebuurt (Keju Cares)

Deelnemers: Marvin Biljoen, Sophie Claessens, Marijke Fontijn, Roy Geurs, Marthe van Gils, Jaleesa den Haan, Bryan Keehnen, Lot Mertens, Geert Renes

Villa Vonk geeft aan weinig andere initiatieven in Hoogvliet te kennen die iets doen rond corona. Wel is er in de wijk een sterk netwerk aan vrijwilligers. Via het Huis van de Wijk en Couleur Locale is er contact tussen Villa Vonk, de gemeente en welzijnsorganisaties, met name rond signalering en doorverwijzing. Villa Vonk komt met maaltijden aan de deur en ziet direct of er problemen zijn, en kan doorverwijzen naar welzijnsinstanties. Anderzijds kunnen de welzijnsorganisaties mensen attenderen op de service van Villa Vonk. Ook bestaat er goed contact tussen Villa Vonk en de gebiedscommissie. Keju Cares schetst een vergelijkbaar beeld: er zijn maar weinig andere corona-initiatieven in de wijk, maar Keju Cares zelf heeft een sterk wijkgebonden netwerk, o.a. via de kerk, Pension Almonde en vrijwilligers. Ook Keju Cares geeft aan een aanvulling te zijn op de formele welzijnsorganisaties, die niet altijd het juiste antwoord op de problematiek in de wijk lijken te hebben in crisistijd. Er is verder goed contact met de wijkkraden. Zowel Hoogvliet als het Oude Noorden/Agniesebuurt kennen actieve wijknetwerkers die nauwe contacten onderhouden met de initiatieven. Tegelijkertijd lijken de netwerken waar de initiatieven zelf op voortbouwen relatief los te staan van deze wijknetwerkers.

Wat betreft de duurzaamheid van de initiatieven leunt men in beide gevallen sterk op de bereidheid van vrijwilligers om zich te blijven inspannen. Deze vrijwilligers zijn vaak heel continu, in tegenstelling tot de vaak eenmalige ondersteuning door de gemeente. Voor beide initiatieven geldt dat de gebiedscommissie/wijkraad een budget beschikbaar stelde uit hun reguliere budget voor maatschappelijk initiatieven. Zij kennen de dynamiek van de wijk goed, en weten de initiatieven ook goed op waarde te schatten.

Bij deze ondersteuning worden twee kanttekeningen geplaatst. Ten eerste kunnen vrijwilligers er niet van worden vergoed, terwijl zij toch de drijvende kracht van de initiatieven zijn en vaak zelf weinig financiële ruimte hebben. Daarnaast hebben de gebiedscommissies/wijkkraden niet de mogelijkheid om initiatieven structureel te ondersteunen. De initiatieven blijven dus, ondanks hun goede contacten met de gebiedscommissies/wijkkraden en hun toegevoegde waarde voor de wijk en welzijnsorganisaties, kwetsbaar en afhankelijk. Steeds

opnieuw fondsen werven kost tijd en energie, die dan niet in het initiatief zelf gestoken kan worden. Ten slotte mist men de verbinding met de gemeentelijke organisatie, die wellicht een meer structurele ondersteuning aan de initiatieven zou kunnen bieden. Ondanks de eventuele meerwaarde voor de stad als geheel, onder andere doordat de initiatieven eraan bijdragen dat de formele welzijnsorganisaties hun werk optimaler kunnen uitvoeren, laat de gemeente de ondersteuning van deze initiatieven op een lokaal niveau liggen.

Deelgesprek Hillegersberg-Zuid (Stichting Geronimo) en Bospolder-Tussendijken (Delfshaven Helpt)

Deelnemers: Ruud Bakker, Ingrid Bhagwandin, Beitske Boonstra, Nadia Dijkstra, Erik van der Kroft, Pim van Limpt, Eschwin Loos, Adriaan Pieterse, Nico van Splunter, Marleen ten Vergert, Edith Wolvers.

Stichting Geronimo geeft aan vooral op het eigen, persoonlijke netwerk van de initiatiefnemers te draaien. Er is geen zicht op andere initiatieven in de wijk en geen contact met de wijknetwerker, de gebiedscommissie of formele welzijnsorganisaties. Dit bevestigen de gebiedscommissie en de wijknetwerker, met die kanttekening dat zij wel degelijk corona-initiatieven in hun stadsdeel zien, samenwerking organiseren tussen initiatieven en welzijnsorganisaties, en enkele initiatieven financieren met het budget van bewonersinitiatieven. Men spreekt dan ook de ambitie uit de banden met Stichting Geronimo aan te willen halen.

De netwerken in Bospolder-Tussendijken zijn sterk. Dit is het resultaat van jarenlange investering, gericht op het vergroten en versterken van het netwerk. Het netwerk begon met de grote partners zoals kerken, scholen en organisaties, maar ontwikkelde zich steeds meer richting individuen en kleine initiatieven. De complexe problematiek in de wijk maakt dat de formele instanties en informele netwerken wel met elkaar moeten samenwerken. Het uitgebreide netwerk in de wijk maakt snel schakelen in crisistijd mogelijk.

In het contact met de gemeente op stedelijk niveau geven de initiatieven een verschillend beeld. Delfshaven Helpt is sterk op de wijk gericht en heeft daar dan ook logischerwijs het netwerk. Stichting Geronimo is zowel actief in de wijk als op stedelijk niveau, en het is daarom onduidelijk waar een dergelijke informele oplossing rond armoede en welzijn moet aankloppen: bij de wijk of bij de

Workshop 1

stad? De overstap naar de stad kan op langere termijn goed werken, maar levert wel een mogelijke vertraging op in verband met besluitvorming. Op stedelijk niveau leunt men sterk op de formele organisaties zoals de voedselbank, en de complementaire functies van lokaal initiatief en informele netwerken op deze formele organisaties wordt minder gezien. Op lokaal niveau signaleert men dat initiatieven vaak aan allerlei voorwaarden moeten voldoen en dat een wijknetwerker en gebiedscommissie/wijkraad eerder geneigd zijn daar op te letten, en minder op de meerwaarde van lokale netwerken. Vanuit Veerkracht010 volgt een pleidooi voor meer lokale middelen (via rayondirecteuren) om meer initiatieven in de wijken te kunnen ondersteunen en daarnaast meer slagkracht voor wijknetwerkers te organiseren, zodat deze actiever kunnen inzetten op het vergroten van de netwerken in de wijken.

PLENAIRE AFSLUITING

Uit de gesprekken tijdens deze workshop, nemen we een aantal aanbevelingen op wat betreft het versterken van de netwerken in de wijken en de netwerken tussen de wijken en de gemeentelijke organisatie:

1. Wijkraden, gebiedscommissies, wijknetwerkers en wijkmanagers spelen een belangrijke rol in het versterken van de netwerken in een wijk, richting initiatieven en richting de gemeentelijke organisatie. Daar zijn tijd en middelen voor nodig. De eerste aanbeveling is: meer aandacht voor de verbinding tussen wijk en stad, en meer afstemming over of een initiatief op wijkniveau of op stedelijk niveau ondersteuning nodig heeft.
2. Veel initiatieven leunen zwaar op hun vrijwilligers, die vaak ook een zeer continue binding en toewijding hebben. Er zijn echter nu geen middelen om deze vrijwilligers te compenseren, omdat de gemeentelijke middelen voor welzijn en armoedebestrijding via de welzijnsorganisaties lopen en bewonersbudgetten alleen voor activiteiten ingezet mogen worden. De tweede aanbeveling is: denk na over een manier om vrijwilligers te compenseren.
3. Structurele financiering is belangrijk om continuïteit van initiatieven te waarborgen. Nu werken initiatieven vaak van aanvraag naar aanvraag, en de tijd en energie die dit kost kan niet in het initiatief zelf gestoken worden. Meer contact en schakels tussen welzijnsorganisaties, fondsen, wijkraden/gebiedscommissies en de gemeentelijke organisaties over wie welk vraagstuk, gebied, type initiatief etc. ondersteunt en nadenken over hoe ondersteuning structureel gemaakt kan worden, is een derde aanbeveling.
4. De vierde aanbeveling is dat er veel meer aandacht zou moeten uitgaan naar de meerwaarde van maatschappelijke initiatieven en hun informele netwerken in de wijken. Vanwege hun autonomie en laagdrempeligheid hebben deze initiatieven vaak een grote meerwaarde wat betreft vroegsignalering. Ze zorgen er indirect voor dat welzijnsinstanties hun werk beter kunnen uitvoeren. Er is dus geen sprake van overlap of concurrentie, maar juist van complementariteit.

Workshop 2

MAATSCHAPPELIJKE COALITIES IN CORONATIJ HOE WERKEN WE SAMEN?

Inleiding

Op 7 december 2020 bespreken we voor een tweede keer de voorlopige resultaten van het onderzoek Maatschappelijke Coalities in Coronatijd met verschillende betrokkenen, om waar mogelijk al aanbevelingen te formuleren. De voorlopige uitkomsten van de studie wijzen er op dat veel initiatieven worstelen met hun duurzaamheid, dat gesprekken over structurele samenwerking nauwelijks gevoerd worden en dat het gewone werk in de loop van de tijd weer de overhand neemt. Met de deelnemers bespreken we wat we kunnen leren van de nieuwe manier van werken die tijdens de crisis ontstond, hoe we de netwerken in de stad kunnen verstevigen en naar een meer duurzame samenwerking tussen initiatieven en formele instanties kunnen werken.

Deelnemers: Ingrid Ackermans (Rotterdamse Munt), Vera Bauman (Gemeente Rotterdam/ Veerkracht010), Beitske Boonstra (EUR), Sophie Claessens (EUR), Saskia Evers (Laurensfonds), Roy Geurs (Gemeente Rotterdam/ directie MO), Marthe van Gils (Veldacademie), Ancella de Heer (Stichting Mano), Rineke Kraaij (Publieke Werken), Pim van Limpt (EUR), Lot Mertens (Gemeente Rotterdam/ Veerkracht010), Erik Snel (EUR), Naomi Sonneveld ((Gemeente Rotterdam/ Resilience Office), Milah Wouters (HelpDigitaal).

Presentatie voorlopige uitkomsten en doel van de workshop

Het onderzoek Maatschappelijke Coalities in Coronatijd baseert zich op een analyse van 15 corona-initiatieven in Rotterdam, in de periode maart-oktober 2020.

Deze initiatieven richtten zich op cultuur, vermaak, voedselpakketten, maaltijden, onderwijshulp, digitale communicatiemiddelen, maatjes, beweging en hulp aan ondernemers. Veel initiatieven combineerden thema's en activiteiten om mede-stadsbewoners, en vaak ook zichzelf, door de crisis heen te helpen. Deze initiatieven hebben grote meerwaarde voor de stad: ze ontsluiten het enthousiasme om te helpen in tijden van crisis, ze brengen kwetsbaarheden en complexe problematiek in de stad aan het licht, en bieden laagdrempelig contact

en concrete acties voor kwetsbare stadsbewoners. De studie laat zien dat ondernemers (sociaal, lokaal, creatief) en maatschappelijke organisaties vaak de stuwkracht achter de initiatieven zijn en dat gemeente, fondsen en bedrijven vaker een ondersteunende rol innemen. De rol van de gemeente is uiteenlopend: soms organiseren ze extra zichtbaarheid voor een initiatief, soms leggen ze contacten tussen het initiatief en andere ondersteunende partijen, soms financieren ze een (deel van het) initiatief. Niet alle initiatieven hebben in dezelfde mate ondersteuning gekregen, maar diegene die dat wel hebben zijn er over het algemeen (heel) positief over.

Uit de studie komen tevens een aantal aandachtspunten naar voren. Ten eerste bouwen de meeste initiatieven voort op contacten (formeel en informeel) die ze al hadden. Deze bestaande contacten maken het makkelijk om snel te schakelen en geven het vertrouwen waardoor men tijdens een crisis wendbaar kan zijn. Initiatieven dragen eraan bij dat deze netwerken verder versterken en groeien, bijvoorbeeld met nieuwe vrijwilligers. Hier zit echter ook een kanttekening aan: degenen die deze netwerken niet (al) hebben, hebben extra moeite met het opzetten van een initiatief. Nieuwe vormen van uitsluiting (de genetwerkte versus de niet-genetwerkte) zijn een risico. Ten tweede hebben initiatieven vaak de intentie om te verduurzamen, maar ontbreken daar de middelen vaak voor. Ondersteuning is veelal eenmalig, en het gesprek over meer structurele vormen van ondersteuning en/of samenwerking wordt niet gevoerd of gaat moeizaam. Ook zijn er weinig gesprekken over wat er geleerd kan worden van deze initiatieven en het alternatieve perspectief dat ze bieden op de structurele vraagstukken in de stad. Ten derde liggen voor veel initiatiefnemers de werkzaamheden rond het initiatief wel in het verlengde van wat ze eerder professioneel of persoonlijk deden (ondernemen, innovatie, welzijn, lokaal etc.) maar geven veel initiatiefnemers aan dat ze

Workshop 2

door hun initiatief veel dichterbij de samenleving zijn gaan werken en dat ze flexibel met hun procedures of gangbare werkwijzen konden zijn zonder van hun doelstellingen af te hoeven wijken. Deze nieuwe manier van werken wordt zeer gewaardeerd, maar velen geven aan dat er uiteindelijk toch concurrentie met het “gewone werk” ontstaat.

Deze drie aandachtspunten bespreken we tijdens de workshop:

1. Hoe kunnen we de netwerken in de stad versterken, om samenwerking te versnellen en uitsluiting te voorkomen?
2. Hoe kunnen we van eenmalige ondersteuning naar meer structurele samenwerking rond vraagstukken in de stad toewerken?
3. Wat kunnen we vasthouden van de nieuwe manier van werken (flexibel en dicht op de samenleving) en hoe doen we dat?

Discussie

Eerst lichten vier aanwezige initiatiefnemers kort hun initiatief toe en geven ze een update over hoe ze er nu voorstaan:

- HelpDigitaal begon in maart met het organiseren van tablets voor ouderen in zorginstellingen. Nu richt het initiatief zich ook op thuiswonende ouderen, omdat bleek dat er bij die doelgroep ook veel behoefte was aan (meer) digitale ondersteuning. In eerste instantie kwam ondersteuning vooral vanuit IT-bedrijven, grote zorginstellingen en fondsen, inmiddels werkt het initiatief veel samen met de wijkteams om zo ouderen thuis te bereiken. Het initiatief heeft geen sluitende businesscase en loopt dus naast het gewone werk. Het is daarnaast lastig om vrijwilligers betrokken te houden.
- Publieke Werken is in het voorjaar gestart naar aanleiding van de vele reclameborden in de stad die leeg waren of vol hingen met evenementen die waren geannuleerd. Het initiatief heeft deze reclameborden gedurende de zomer weten te vullen met werken van Rotterdamse kunstenaars. Het is de ambitie om volgend jaar een vergelijkbaar initiatief te nemen. Uitdaging is om nu ook een structureel gesprek te voeren over de dominantie van reclame in de publieke ruimte in de stad.
- Rotterdamse Munt is een stadstuin en dus sterk verbonden met de seizoenen. De eerste lockdown

viel tijdens het voorjaar, normaal de drukste tijd van het jaar. Het lesprogramma en de activiteiten van de tuin werden aangepast en uitgebreid voor corona, vooral om de tuin en de maatschappelijke functie die de tuin heeft door te laten draaien. Momenteel is het rustig op de tuin, vooral vanwege de winterperiode.

- Stichting Mano heeft eind maart de campagne ‘Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee’ gelanceerd: een maatjesproject ter ondersteuning van kwetsbare stadsgenoten, zowel digitaal als fysiek. Kwetsbaarheid en problemen kwamen tijdens de eerste *lockdown* nog meer naar voren en de normale activiteiten van Stichting Mano moesten digitaal worden. Activiteiten zijn uiteindelijk heel divers geworden: van taalactiviteiten tot voorlezen, spelen en bewegen. Ook heeft Stichting Mano digitale middelen, speelgoed en kinderboeken voor gezinnen geregeld. Er zijn veel nieuwe vrijwilligers aangehaakt en ook al loopt de campagne nu niet meer, veel activiteiten gaan door en zijn verweven geraakt met het normale werk van Stichting Mano.

De discussie richt zich in eerste instantie op de “nieuwe manier van werken” die tijdens de crisis ontstond. De digitale mogelijkheden bleken veel groter dan verwacht. Besluiten nemen ging veel sneller, zo geeft het Laurensfonds bijvoorbeeld aan dat intern snel over besluiten werd gecommuniceerd via WhatsApp. Die creativiteit en snelheid willen ze graag behouden. Ook geeft het fonds aan dat ze meer en sneller zicht hebben gekregen op de vraagstukken in de stad. Bepaalde signalen uit de stad komen immers wel bij fondsen binnen, maar niet bij de gemeente. Het zou dus goed zijn voor de stad om hierover meer uit te wisselen. Daarover lopen momenteel gesprekken met o.a. de gemeente en Stichting De Verre Bergen, maar deze samenwerking is nog jong. De snelheid en betrokkenheid van de gemeente en fondsen wordt zeer gewaardeerd door de aanwezige initiatiefnemers. Lijntjes zijn korter geworden.

Er is echter wel reden tot zorgen wat betreft de snelle en flexibele ondersteuning door de gemeente. Veerkracht010 was een noodconstructie. Ze werden voor van alles en nog wat benaderd en daardoor nam juist de alertheid in de rest van de organisatie af, althans zo hebben de teamleden van Veerkracht010 dit ervaren. Bovendien is het onduidelijk of er aan dit team vervolgd wordt gegeven en of de werkwijze kan blijven bestaan.

Die werkwijze van Veerkracht010 was voornamelijk gebaseerd op het netwerken: het in contact brengen van

Workshop 2

hulpvraag en hulpaanbod. Deze vorm van netwerkend werken zou veel meer als een serieuze professie gezien en gewaardeerd moeten worden binnen de gemeente, zo brengen de deelnemers van de workshop naar voren. Wijknetwerkers van de gemeente zijn hier erg belangrijk in, en dan niet alleen in afwachting van vragen die op hen afkomen, maar ook proactief en *outreachend*. Wijknetwerkers zouden zichtbaarder mogen worden, maar ook een zwaarder takenpakket kunnen krijgen. *Outreachend* werken wordt ook gezien als belangrijk voor de fondsen.

Vervolgens gaat de discussie door over de stad die men wil zijn. Door de coronacrisis werd duidelijk zichtbaar wat de structurele vraagstukken en problematieken in de stad zijn. Wat doen we hier vervolgens mee? Informele initiatieven worden nu vaak nog als tijdelijk, onprofessioneel gezien en van weinig toegevoegde waarde geacht ten opzichte van het formele systeem van welzijn en zorg. Er wordt wel ruimte geboden voor kleinschalige lokale zorgverleners en bijvoorbeeld voor sociaal ondernemers, maar het blijft een ongelijk speelveld, een niche. Terwijl juist in de primaire signalering de informele netwerken, maatschappelijke initiatieven en sociaal ondernemers (ondanks dat ze zelf ook kwetsbaar zijn in tijden van crisis) van grote toegevoegde waarde zijn ten opzichte van de formele hulpinstanties. De gemeente zou meer regie kunnen voeren op het afstemmen van vraag en aanbod en organiseren van synergie tussen formeel en informeel.

Aanbevelingen

Uit de workshop komen een aantal aanbevelingen naar voren:

1. Zorg voor meer netwerkend vermogen binnen de gemeentelijke organisatie en waardeer het 'dicht op de samenleving werken' meer. Continueer de werkwijze van Veerkracht010 en zorg voor meer slagkracht en waardering voor de wijknetwerkers. Netwerken is een serieuze professie en van groot belang voor de stad.
2. Zorg dat fondsen meer outreachend gaan werken en zich meer situationeel gaat inzetten voor de structurele vraagstukken in de stad. Zorg voor meer en betere kennis- en informatie-uitwisseling en afstemming tussen gemeente en fondsen.
3. De informele netwerken en spelers in de stad verdienen meer waardering en ondersteuning. Zorg voor meer structurele samenwerking tussen de formele en informele partijen in de stad, bijvoorbeeld via de welzijnsaanbestedingen. Verlies geen tijd aan discussie over verantwoordelijkheden, maar zoek de complementariteit en maak goede afspraken.
4. Neem de informele, sociale component van veerkracht mee in Rotterdam Sterker Door. Deze resiliëncie strategie van de gemeente is nu voornamelijk op economisch herstel gericht.
5. Durf met elkaar een gesprek te voeren over welke stad men wil zijn.

Hoofdstuk 6

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

6.1 MEERWAARDE VAN DE INITIATIEVEN

Centraal in dit onderzoek staat de vraag hoe corona-initiatieven in Rotterdam ontstaan, hoe ze zich ontwikkelen tot duurzame maatschappelijke coalities, en welke maatschappelijke en institutionele factoren daar een rol in spelen.

Voor dit onderzoek baseerden we ons op een longlist van initiatieven bekend bij Rotterdam Zet Door (Rotterdam Partners), Veerkracht010 (gemeente Rotterdam) en het Oranje Fonds, waarvan we vijftien initiatieven selecteerden voor nader onderzoek. Deze initiatieven kwamen tot stand in de periode van maart 2020 (het begin van de 'intelligente' *lockdown*) tot oktober 2020 (in de aanloop naar de 'gedeeltelijke' *lockdown*). De initiatieven richtten zich op uiteenlopende thema's: van maatjesprojecten, voedselvoorziening en maaltijden aan huis tot cultuur, vermaak en digitale hulpmiddelen. Ook wat betreft initiatiefnemers, looptijd en reikwijdte varieerden de initiatieven. Zodoende gaf de selectie een goed beeld van de diversiteit aan corona-initiatieven in Rotterdam.

Alle vijftien initiatieven uit dit onderzoek genereerden op hun eigen manier meerwaarde voor de stad. Naast het organiseren van directe actie voor acute noden, was een belangrijke meerwaarde dat deze initiatieven de zichtbaarheid van problemen in de stad rondom zaken als armoede, eenzaamheid, integratie en kansengelijkheid, vergrootten. Door initiatieven als de maaltijdservice van Villa Vonk, (t)Huiswerkmaatjes, Stichting Geronimo en Helpdigitaal werd duidelijk dat veel kwetsbare Rotterdammers niet in beeld zijn bij formele instanties en dat voor bepaalde (complexe) problematieken nog weinig of geen formele hulpinstanties bestaan. De hulpvraag in de stad bleek groter en ernstiger dan gedacht. Bovendien hadden veel initiatieven een belangrijke complementaire functie ten opzichte van het werk van formele instanties (zoals voedselbanken). Vanwege hun laagdrempelige karakter vormden ze een hulpbron voor de mensen die (soms slechts tijdelijk) tussen 'wal en schip' vielen. Bovendien hadden ze toegevoegde waarde in de vorm van vroegsignalering.

Een andere belangrijke meerwaarde was dat deze initiatieven enthousiasme ontsloten in de stad. Het enthousiasme van initiatiefnemers bleek vaak aanstekelijk te werken en met hun initiatieven gaven ze anderen de mogelijkheid om ook hun steentje bij te dragen, in welke vorm dan ook. Zo is Publieke Werken – tegen verwachting in – uitgegroeid tot een stadsbreed concept waar meer dan 400 kunstenaars aan hebben bijgedragen en is men van plan om hiervan een jaarlijks terugkerend initiatief te maken. Ook De BalkonParade heeft zoveel enthousiasme gegenereerd dat de initiatiefnemers kijken naar alternatieve vormen om het initiatief voort te zetten.

Waar institutionele actoren de tijd nodig hadden om zich aan de nieuwe (crisis)situatie aan te passen, beschikten maatschappelijke initiatieven over de flexibiliteit, pro-activiteit en creativiteit om snel een antwoord te bieden op urgente hulpvragen en problematieken. Deze uitingen van solidariteit genereerden maatschappelijke veerkracht in directe reactie op de crisis. Bestaande contacten zijn versterkt, nieuwe verbindingen zijn ontstaan. Deze initiatieven hadden daarmee dus niet alleen een positief effect op het welbevinden van kwetsbare groepen ten tijde van de eerste golf van COVID-19, maar ook een positieve uitwerking op de samenhang en relaties in de stedelijke samenleving. Tot slot boden de innovatieve manieren waarop veel initiatiefnemers te werk gingen zicht op concrete, alternatieve aanpakken voor de complexe problemen waarmee een stad als Rotterdam te maken heeft.

Het ontstaan van deze initiatieven is echter geen vanzelfsprekendheid. Sociaal kapitaal en verbindende personen zijn onontbeerlijk en de lokale overheid speelt een belangrijke faciliterende rol. De verduurzaming van een initiatief tot een maatschappelijke coalitie is eveneens geen vanzelfsprekendheid, ook al is de coronacrisis nog verre van voorbij. In dit laatste hoofdstuk presenteren we de conclusies van het onderzoek wat betreft het ontstaan en de duurzaamheid van initiatieven en coalities. Vervolgens komen we met verschillende aanbevelingen over het verbeteren van de voedingsbodem voor

initiatieven, maatschappelijke coalities en veerkracht op de lange termijn. Deze aanbevelingen zijn vooral gericht op de gemeente en institutionele partijen.

6.2 CONCLUSIES

Bestaande contacten, vaardigheden en kennis zijn cruciaal.

Corona-initiatieven ontstaan op basis van bestaande contacten. Dit zijn zowel formele contacten die initiatiefnemers hebben uit eerdere samenwerkingspartners en informele contacten uit het persoonlijke netwerk. Deze contacten maken het mogelijk om snel te schakelen en wendbaar te zijn. Dit geldt ook wat betreft het contact met de gemeente. Veel initiatiefnemers die de weg naar de gemeente en gemeentelijke ondersteuning weten te vinden, hebben of hadden al contacten met mensen binnen de gemeentelijke organisatie of met de lokale wijkraad of gebiedscommissie. Ook het werven van nieuwe vrijwilligers en coalitiepartners voor een initiatief blijkt vaak via bestaande persoonlijke netwerken te lopen. De vijftien initiatieven die centraal staan in dit onderzoek bevestigen zodoende het belang van sociaal kapitaal. De initiatieven zorgen er vervolgens voor dat dit sociaal kapitaal verder verstevigd raakt.

Waar netwerken nog niet bestaan, spelen verbindende personen een rol. Dit zijn voornamelijk de initiatiefnemers zelf, een enkele keer bijgestaan door een coalitiepartner. Daarnaast heeft Veerkracht010, opgezet vanuit de gemeente Rotterdam, verschillende initiatiefnemers aan contacten geholpen. Hier geldt overigens ook weer dat deze verbindende personen voornamelijk mensen zijn die zich voor de coronacrisis ook al als zodanig inzetten. Iets vergelijkbaars geldt voor kennis van het institutionele systeem. Veel initiatiefnemers kenden al min of meer hun weg, omdat zij konden voortbouwen op hun ervaringen met het opzetten van initiatieven, het doen van welzijnswerk, het operationaliseren van solidariteit en het opbouwen en activeren van een netwerk. Zelfs voor de initiatiefnemers die professioneel een heel nieuwe weg insloegen gold dat zij deels konden voortbouwen op persoonlijke of professionele ervaringen.

Uit dit onderzoek komt zodoende het beeld naar voren dat initiatieven sterk afhankelijk zijn van de contacten, het verbindend vermogen en de kennis die al voor de crisis aanwezig waren. Wat er op het gebied van netwerken, contacten, sociaal kapitaal, kennis van het institutionele systeem en verbindend vermogen al bestond in de stad, is tijdens de coronacrisis verder

geactiveerd en versterkt en heeft daarmee zijn meerwaarde bewezen. Tegelijkertijd blijkt dat tussen wijken onderling grote verschillen kunnen bestaan: niet in alle wijken zijn de contacten, verbindende vermogens en kennis van het institutionele systeem even groot en sterk. In wijken waar de netwerken wel sterk zijn, is dit vaak het resultaat van jarenlange investeringen in het netwerkend vermogen van onder andere bewoners, ondernemers, instanties, ambtenaren en wijknetwerkers. Voor wijken en initiatiefnemers met minder sterke netwerken dreigt zodoende een nieuwe vorm van uitsluiting: ze blijven buiten het zicht van de gemeente en instanties en krijgen weinig ondersteuning ten opzichte van vergelijkbare initiatieven en wijken die beter genetwerkt zijn.

Ondersteuning betreft netwerken, exposure en financiën, maar blijft vaak eenmalig.

Dit onderzoek laat zien dat ondernemers (sociaal, lokaal, creatief) en maatschappelijke organisaties vaak de stuwkracht achter de stadsbrede initiatieven zijn en dat de gemeente, fondsen en bedrijven vaker een ondersteunende rol innemen. Dit werd al zichtbaar in de lijst van 91 initiatieven en is verder bevestigd door de selectie van vijftien initiatieven. Binnen de vijftien voor dit onderzoek geselecteerde initiatieven troffen we daarnaast veel variatie aan wat betreft overheidssteun. Dit gold zowel wat betreft de onderdelen van de gemeente die steun boden. Steun kwam onder andere van de wijkraden en gebiedscommissies, van Veerkracht010 en vanuit verschillende afdelingsambtenaren. Ook het type steun varieerde. De gemeente bood steun in de vorm van financiële middelen, netwerk en contacten, en exposure via de media en een website. Opvallend is het ontbreken van het delen van kennis als vorm van ondersteuning; wat dat betreft worden de corona-initiatieven verwacht de eigen weg te kunnen vinden. Bedrijven en fondsen ondersteunden de initiatieven vooral met financiële of materiele middelen. De meeste financiële steun vanuit gemeente, fondsen en bedrijven bleek eenmalig.

Niet alle initiatiefnemers hebben in dezelfde mate en op dezelfde manier ondersteuning gekregen van de gemeente. Gemeentelijke ondersteuning liep veelal via bestaande netwerken. Keuzes voor het al dan niet bieden van ondersteuning en het type van ondersteuning werden per initiatief gemaakt, afhankelijk van de omstandigheden en mogelijkheden. Diegenen die veel ondersteuning kregen zijn daar over het algemeen (heel) positief over. Lokale initiatieven door bewoners en initiatieven van religieuze/levensbeschouwelijke instanties lijken vaker buiten het zicht van de gemeente te zijn

gebleven, wellicht omdat zij al via hun eigen netwerken opereerden. Bovendien is niet voor alle initiatiefnemers duidelijk dat de gemeente voor ondersteuning benaderd kan worden en bij welk onderdeel van de gemeente een hulpvraag kan worden neergelegd. Ook voor medewerkers van de gemeente zelf is dit niet altijd duidelijk.

Ondanks de wil om door te gaan, is verduurzaming van een initiatief moeizaam.

Wat betreft de duurzaamheid van de initiatieven en hun activiteiten, zien we een gemengd beeld. Van de geselecteerde vijftien initiatieven is uiteindelijk slechts een klein aantal initiatieven definitief gestopt. Het aantal initiatieven dat nog liep ten tijde van de interviews is ook vrij klein. De longlist van 91 initiatieven geeft een vergelijkbaar beeld: slechts 24 initiatieven van de 91 lopen nog. Opvallend is dat een aanzienlijk deel van de initiatieven tijdelijk is gestopt. Wat betreft deze initiatieven geeft men aan graag een doorstart te willen maken als dat nodig zou zijn en men daar de middelen voor zou vinden. Dit laat zien dat de duurzaamheid van initiatieven weliswaar samenhangt met de dynamiek van de crisis, maar dat dit niet de enige bepalende factor is.

Naast sociaal kapitaal, verbindende personen en overheidsondersteuning (die vooral van belang zijn bij het ontstaan van initiatieven) spelen ook de organisatorisch-juridische infrastructuur, sociaal-fysieke infrastructuur, infrastructuur voor exposure, financiële infrastructuur en gedrevenheid een rol in de duurzaamheid van de onderzochte corona-initiatieven. De organisatorisch-juridische en financiële infrastructuur brengen de grootste uitdagingen met zich mee voor initiatiefnemers. De organisatorisch-juridische infrastructuur werd vaak – al dan niet binnen de bestaande organisaties van de initiatiefnemers – wel gevonden. De financiële infrastructuur wordt vaker *niet* gevonden.

Veel initiatieven worstelen met de zoektocht hoe ze van ad hoc en eenmalige materiële en/of financiële ondersteuning (van lokale ondernemers, bedrijven, gemeente, fondsen) kunnen doorgroeien naar meer structurele verdienmodellen en samenwerkingsverbanden. Financiële ondersteuning van een maatschappelijk initiatief kan volgens de gemeentelijke richtlijnen slechts eenmalig, omdat het op basis van lokale- of bewonersbudgetten niet toegestaan is om (activiteiten van) initiatieven structureel te ondersteunen. Dit levert vooral een vraagstuk op voor initiatieven die langer doorlopen dan verwacht, omdat de coronacrisis zelf langer duurt dan verwacht. Uiteraard vraagt het verduurzamen van

een *businessmodel* ook om bepaalde kennis, die niet bij ieder initiatief aanwezig is. Hier krijgen de initiatieven geen begeleiding in.

Van duurzame transformatie lijkt weinig sprake.

Op basis van de verwachtingen van de respondenten uit dit onderzoek, lijken corona-initiatieven vooral afhankelijk te zijn van *bestaande* duurzame coalities en niet snel te resulteren in *nieuwe* duurzame coalities. De voornaamste nieuwe verbanden die door de initiatieven ontstaan, zijn tussen de initiatiefnemers, de deelnemers/doelgroep en de vrijwilligers. Coalitiepartners lijken over het algemeen weinig *structureel* aan de initiatieven bij te dragen. Hier is dus eerder sprake van *steun* dan van solidariteit. Solidariteit en veerkracht lijken zodoende voornamelijk tussen initiatiefnemers, doelgroep en vrijwilligers te ontstaan – aan de informele kant. Institutionele partijen – de formele kant – blijven op afstand.

Ondanks de ondersteuning die door de gemeente aan initiatieven is gegeven, ervaren veel initiatieven toch een gebrek aan waardering voor hun activiteiten en inspanningen vanuit de gemeente. Dit geldt zeker voor de langer lopende initiatieven en activiteiten die zich complementair ontwikkelen ten opzichte van formele welzijnsorganisaties en -activiteiten. Het gesprek over wat er uit de coronacrisis geleerd kan worden over de samenwerking tussen formeel en informeel lijkt nauwelijks met de initiatiefnemers gevoerd te worden.

Wat betreft een nieuwe en andere manier van werken, hebben verschillende respondenten aangegeven dat ze door hun activiteiten in de coronacrisis veel dichter op de samenleving zijn gaan werken en dat ze ontdekten dat ze flexibel met hun procedures of gangbare werkwijzen konden omgaan, zonder dat ze van hun doelstellingen hoefden af te wijken. Dit geldt voornamelijk voor de respondenten vanuit de gemeente en de institutionele partijen zoals welzijnsorganisaties en fondsen. Deze nieuwe manier van werken wordt zeer gewaardeerd, maar velen geven aan dat er uiteindelijk toch concurrentie met het 'gewone werk' ontstaat. Ook voor initiatiefnemers geldt dat hun activiteiten binnen de corona-initiatieven op termijn kunnen gaan concurreren met het 'gewone werk'. Van duurzame transformatie en operationalisering van het toekomstbeeld dat veel initiatiefnemers nastreven, lijkt – ondanks de wil en gedrevenheid van de initiatiefnemers – vooralsnog weinig sprake te zijn.

6.3 AANBEVELINGEN

Dit onderzoek toont zodoende aan dat initiatieven tot stand komen op basis van bestaande contacten, vaardigheden en kennis, dat veel coalitiepartners slechts eenmalig en tijdelijk aan een initiatief verbonden zijn, en dat het ondanks de wil om door te gaan voor initiatiefnemers moeilijk is hun initiatief te verduurzamen. Van langdurige veerkracht en duurzame transformatie lijkt vooralsnog weinig sprake. Daarom komen we in dit laatste hoofdstuk met aanbevelingen voor het verbeteren van de voedingsbodem voor initiatieven, maatschappelijke coalities en veerkracht op de lange termijn. Deze aanbevelingen richten zich voornamelijk op de gemeente, maar ook op institutionele partijen zoals welzijnsorganisaties en fondsen. Dit omdat we zien dat duurzaamheid van initiatieven vaak wel tot stand komt in de driehoek doelgroep-vrijwilligers-initiatiefnemers, maar minder met coalitiepartners, terwijl zij juist een belangrijke rol hebben in het generen van een voedingsbodem voor duurzame maatschappelijke initiatieven.

#1

Erken de meerwaarde van initiatieven, van informeel ten opzichte van formeel.

Veel initiatieven hebben een duidelijke meerwaarde ten opzichte van de formele hulpverlening en welzijnsorganisaties in de stad. Initiatieven vullen leemtes op die door de formele welzijnsorganisaties in de stad niet ingevuld kunnen worden. Soms omdat initiatieven aanvullende activiteiten bieden in tijden van *social distancing*, soms omdat initiatieven zich richten op de doelgroep die (nog) geen aanspraak kan maken op formele hulpverlening. Met name waar het gaat om vroegsignalering hebben de initiatieven meerwaarde. Ze identificeren hulpvragen bij mensen die hun weg naar de formele hulpverlening (nog) niet hebben gevonden en helpen mensen die geen formele hulpverlening (meer) nodig hebben, maar onvoldoende mogelijkheden hebben om helemaal zelfstandig hun weg in de maatschappij te vinden. Zodoende kunnen de formele welzijnsorganisaties hun werk doeltreffender en efficiënter uitvoeren. Juist het laagdrempelige en lokale van de corona-initiatieven maakt deze toegevoegde waarde mogelijk.

De informele netwerken en spelers in de stad verdienen daarom waardering en ondersteuning. De coronacrisis is nog verre van voorbij, en de werkelijke sociale en maatschappelijke impact moet waarschijnlijk nog komen. De verwachting is dat armoede, schulden, onderwijsachterstanden, angst en stress en vooral ook gebrek aan

perspectief voor bepaalde groepen zullen toenemen. Initiatieven zijn de oren en ogen in de samenleving en dragen bij aan de sociale cohesie in de stad. Het abrupt eindigen van initiatieven kan allerlei ongewenste sociaal-maatschappelijke schade veroorzaken. Daarom is het ook op lange termijn belangrijk de meerwaarde van informele wijknetwerken en informele verbanden in de stad te zien, ten opzichte van de institutionele en formele welzijnsinstanties. Relaties tussen de formele welzijn en informele hulp en solidariteit zijn niet alleen van belang bij een adequate crisisrespons maar ook bij langdurige veerkracht.

De eerste aanbeveling richting de gemeente is zodoende om sterkere regie te voeren op structurele samenwerking tussen de formele en informele partijen in de stad, bijvoorbeeld via welzijnsaanbestedingen, en een kader te bieden waarmee maatschappelijke initiatieven en formele instanties tot goede afspraken over complementariteit en meervoudigheid kunnen komen. De oproep aan welzijnsinstanties is om de lokale aansluiting in de wijken te zoeken en te koesteren.

#2

Ver groot het netwerkend vermogen in de stad.

Bestaande netwerken zijn cruciaal voor maatschappelijk initiatief ten tijde van crisis. Dit zijn netwerken tussen onder andere bewoners, ondernemers, bedrijven, fondsen, welzijnsorganisaties, wijkraden, gebiedscommissies en welzijnspartijen. Allen, en niet alleen de initiatiefnemers maar juist ook de coalitiepartners, spelen een rol in het onderhouden en ontwikkelen van deze netwerken. Wil de gemeente deze kracht van de samenleving behouden en versterken, dan zijn investeringen in het netwerkend vermogen in de stad cruciaal, zeker in wijken waar deze netwerken niet vanzelfsprekend zijn. Dit kan de gemeente op de volgende manieren oppakken:

- Netwerkend vermogen ligt grotendeels in de handen van wijknetwerkers en wijkmanagers, de wijkraden en gebiedscommissies. Investeer in de slagkracht, kennis en financiële middelen op lokaal niveau.
- De verbinding tussen de lokale netwerken in de wijken en de stedelijke netwerken binnen de gemeentelijke organisatie kunnen sterker. Initiatieven die zich op beide niveaus begeven hebben geen duidelijke plek in de huidige ondersteuningsstructuur voor maatschappelijke initiatieven. Investeer in betere kennisuitwisseling en afstemming tussen beide niveaus.

- Zorg naast een duidelijk aanspreekpunt voor maatschappelijke initiatieven ook voor netwerkend vermogen binnen de gemeentelijke organisatie. Zorg dat er binnen de organisatie meer waardering komt voor het 'dicht op de samenleving werken'. Continueer de werkwijze van Veerkracht010 en zorg dat het netwerkend vermogen van dit team gemeengoed wordt binnen de gemeentelijke organisatie.

De oproep tot meer netwerkend werken gaat ook uit naar de fondsen. Ook zij kunnen zich meer *outreaching*, netwerkend en situationeel opstellen richting de structurele vraagstukken in de stad. Meer en betere uitwisseling en afstemming tussen gemeente en fondsen draagt bij aan de veerkracht van de stad.

#3

Breid de mogelijkheden voor ondersteuning uit.

De gemeente heeft corona-initiatieven op verschillende manieren ondersteund. Vooral door het delen van netwerken en contacten, door exposure via media en de website Rotterdam Zet Door te regelen, en door (eenmalige) financiële steun te bieden. Dit laat zien dat de ondersteuning vanuit de gemeente voor maatschappelijk initiatief verder reikt dan alleen subsidie (zoals via Opzoomeren en CityLab010). Dergelijke financiële steun is weliswaar waardevol bij de opstart van een initiatief, maar omdat deze financiële steun volgens de huidige richtlijnen niet structureel mag zijn, maakt het initiatieven ook kwetsbaar. Zeker in tijden van crisis – waarin initiatieven vaak een grotere en langlopende behoefte vervullen – is er vraag naar meer duurzame financieringsmodellen. De gemeente kan in deze behoefte voorzien door naast eenmalige financiële ondersteuning in sommige gevallen ook structurele financiële ondersteuning mogelijk te maken, bijvoorbeeld via procedures voor informele zorg.

Onder initiatiefnemers is er in tijden van crisis weinig tijd om te investeren in kennis over en het opzetten van duurzamere verdienmodellen. Het delen van netwerk en contacten en het organiseren van exposure draagt daarentegen wel bij aan de verduurzaming van initiatieven. Gezien de vraag van initiatiefnemers, is het daarnaast aan te bevelen de gemeentelijke ondersteuning uit te breiden met kennisdeling en coaching van initiatiefnemers – met name wat betreft het ontwikkelen van duurzame verdienmodellen. Wij pleiten er daarom voor de ondersteuning van initiatieven niet te beperken tot

subsidie, maar juist in te zetten op *diverse* manieren van ondersteunen. Inschatten welk initiatief op welk moment wat voor een type ondersteuning kan gebruiken, en transparantie over de gemaakte keuzes, vraagt om een verdere professionalisering omtrent het ondersteunen van maatschappelijke initiatieven binnen de gemeente.

#4

Leer van deze manier van werken.

Veel maatschappelijke initiatieven die tijdens een crisis ontstaan, zijn tijdelijk; ze zijn immers direct gekoppeld aan acute noden en behoeften. Zodra de crisis of een bepaalde crisisfase voorbij is, veranderen de behoeften en kunnen initiatiefnemers en coalitiepartners zich weer op andere zaken richten. Dit betekent echter niet dat men na een crisis weer zomaar tot de 'normale' gang van zaken over zou moeten gaan. Er valt veel te leren van de manier van werken tijdens een crisis, lessen die ook op de langere termijn van meerwaarde kunnen zijn.

Maatschappelijk initiatief is niet alleen iets tijdelijks en leuks. Weliswaar functioneren maatschappelijke initiatieven vaak als een flexibele schil van de samenleving, die vooral actief en van meerwaarde is bij het opvangen van de eerste schokken tijdens een crisis. In het verlengde zijn tijdens een crisis bestaande structuren vaak tijdelijk minder dominant, waardoor ongebruikelijke manieren van handelen en samenwerking mogelijk zijn. Dit geldt bijvoorbeeld rond de informele zorg- en hulpverlening, samenwerking tussen fondsen en gemeente, gebruik van de publieke ruimte en netwerken in de wijken. Bovendien worden maatschappelijke initiatieven in tijden van crisis juist gedreven door een hoopvol toekomstbeeld en maken zij door middel van concrete en directe actie duidelijk dat dit toekomstbeeld binnen handbereik ligt.

Het zou daarom goed zijn als de gemeente, in samenwerking met initiatiefnemers, evalueert welke structuren, handelingswijzen, procedures en manieren van werken wegvielen ten gunste van een betere samenwerking en daarnaast de nieuwe handelingswijzen en vormen van samenwerking als zodanig waardeert en evalueert, om deze – waar mogelijk en gewenst – structureel te maken. Neem deze dan ook mee in gemeentelijke herstellplannen zoals 'Rotterdam Sterker Door', de *Resilience Strategie* en regulier beleid voor de stad.

Daarnaast werpt deze studie licht op de snelle, flexibele en situationele manier van handelen van initiatiefnemers

en coalitiepartners. Deze manier van werken verdient veel lof en zal, ondanks de concurrentie met het 'gewone werk', wellicht hier en daar ook voortgezet worden. Tegelijkertijd werpt deze manier van handelen ook vragen op: bij gebrek aan transparantie en onderbouwde afwegingskaders is er een risico van ad hoc en willekeur en daarmee (onbewuste) bevoordeling en uitsluiting. Een laatste aanbeveling richting de gemeente is daarom te zoeken naar manieren van snelle, flexibele en situationele inschatting en ondersteuning van initiatieven, die zonder tijdrovende bureaucratische procedures *wel* transparant en onderbouwd is.

Tot slot

Tijdens de eerste periode van de coronacrisis die deze studie in beeld heeft gebracht, ontstonden veel mooie maatschappelijke initiatieven die op adequate wijze zijn ondersteund door de gemeente, fondsen, welzijnsorganisaties en bedrijven. Deze rapportage wil geenszins kritisch zijn op wat er tijdens deze eerste crisismaanden wel of niet is gebeurd. Voor iedereen was het – en is het nog steeds – roeien met de riemen die men heeft. Wel willen we benadrukken dat dit alles mogelijk was omdat er in de stad al veel netwerken tussen bewoners, ondernemers, gemeente, fondsen, welzijnsorganisaties en bedrijven bestonden. Deze netwerken zijn vaak het resultaat van jarenlange investeringen door verbindende personen in de wijken, kwartiermakers binnen de ambtelijke organisatie, gedreven bewoners en ondernemers, en maatschappelijke organisaties – soms tegen de klippen op. Deze studie toont eens te meer aan dat deze netwerken lonen, dat formeel en informeel elkaar nodig hebben en dat de netwerken in de stad lange termijn onderhoud en investering nodig hebben. De coronacrisis is nog verre van voorbij en men zal elkaar in de stad nog lang hard nodig hebben. Juist nu is er een kans om de stad te laten groeien in veerkracht, solidariteit en verbondenheid. Laat die kans niet liggen.

REFERENTIES

- Armitage, D. (2007). Governance and the commons in a multi-level world. *International Journal of the Commons*, 2(1), 7-32.
- bell hooks. (2000). *Feminism is for everybody: passionate politics*. London: Pluto Press.
- Birkmann, J., Bach, C., & Vollmer, M. (2012). Tools for resilience building and adaptive spatial governance – challenges for spatial and urban planning in dealing with vulnerability. *Raumforschung und Raumordnung*, 70, 293-308.
- Boonstra, B. (2015). *Planning strategies in an age of active citizenship: a post-structuralist agenda for self-organization in spatial planning*. Groningen: InPlanning.
- Boonstra, B. (2020). Self-organization and spatial planning in the face of the European Refugee Crisis: pitfalls and potentialities. In G. De Roo, C. Yamu & C. Zuidema (Eds.), *Handbook on Planning and Complexity* (pp. 220-236). Cheltenham: Edward Elgar Publishers.
- Carlsen, H. B., Toubøl, J., & Brincker, B. (2020). On solidarity and volunteering during the COVID-19 crisis in Denmark: the impact of social networks and social media groups on the distribution of support. *European Societies*, DOI: 10.1080/14616696.2020.1818270
- Chaskin, R. J. (2008). Resilience, community, and resilient communities: conditioning contexts and collective action. *Child Care in Practice*, 14(1), 65-74. DOI:10.1080/13575270701733724
- Creamer, E. (2015). The double-edged sword of grant funding: a study of community-led climate change initiatives in remote rural Scotland. *Local Environment*, 20(9), 981-999. DOI: 10.1080/13549839.2014.885937
- Curnin, S., & Owen, C. (2014). Spanning organizational boundaries in emergency management. *International Journal of Public Administration*, 37(5), 259-270. DOI: 10.1080/01900692.2013.830625
- Curnin, S., Owen, S., & Trist, C. (2014). Managing the constraints of boundary spanning in emergency management. *Cognition, Technology & Work*, 16, 549-563. DOI: 10.1007/s10111-014-0285-z
- Drury, J. (2018). The role of social identity processes in mass emergency behaviour: an integrative review. *European Review of Social Psychology*, 29(1), 38-81. DOI: 10.1080/10463283.2018.1471948
- Edelenbos, J., van Meerkerk, I. F., & Schenk, T. (2016). The evolution of community self-organization in interaction with government institutions: cross-case insights from three countries. *American Review of Public Administration*, 48(1), 52-66.
- Elam, D. (1994). *Feminism and Deconstruction: Ms. en Abyne*. New York: Routledge.
- Engbersen, G., van Bochove, M., de Boom, J., Burgers, J., Etienne, T., Krouwel, E., van Lindert, J., Rusinovic, K., Snel, E., Weltevrede, A., van Wensveen, P., & Wentink, T. (2020). *De heropening van de samenleving: De maatschappelijke impact van COVID-19 in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam & Nederland*. Rotterdam: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken.
- Federico, C. M., Golec de Zavala, A., & Baran, T. (2020). Collective narcissism, in-group satisfaction, and solidarity in the face of COVID-19. *Social Psychological and Personality Science*, 1(11). DOI: 10.1177/1948550620963655
- Folke, C., Hahn, T., Olsson, P., & Norberg, J. (2005). Adaptive governance of social-ecological systems. *Annual Review Environmental Resources*, 30, 441-473.
- Healey, P. (2015). Citizen-generated local development initiative: recent English experience. *International Journal of Urban Sciences*, 19(2), 109-118.
- Holling, C. S. (1996). Engineering resilience versus ecological resilience. In P. E. Schulze (Ed.), *Engineering within Ecological Constraints* (pp. 31-43). Washington, DC: National Academy Press.
- Huitema, D., Mostert, E., Egas, W., Moellenkamp, S., Pahl-Wostl, C., & Yalcin, R. (2009). Adaptive water governance: assessing the institutional prescriptions of adaptive (co-)management from a governance perspective and defining a research agenda. *Ecology and Society*, 14(1), 26.
- Igalla, M., Edelenbos, J., & van Meerkerk, I. F. (2020). What explains the performance of community-based initiatives? Testing the impact of leadership, social capital, organizational capacity, and government support. *Public Management Review*, 22(4), 602-632. DOI: 10.1080/14719037.2019.1604796
- Igalla, M., Edelenbos, J., & van Meerkerk, I. F. (2019). Citizens in action, what do they accomplish? A systematic literature review of citizen initiatives, their main characteristics, outcomes, and factors. *Voluntas*, 30, 1176-1194. DOI: 10.1007/s11266-019-00129-0
- Igalla, M. & van Meerkerk, I. F. (2015). De duurzaamheid van burgerinitiatieven: Een empirische verkenning. *Bestuurswetenschappen*, 69(3), 25-53.
- Kip, M. (2016). Solidarity. In K. Fritsch, C. O'Connor, & A. Thompson (Eds.). *Keywords for radicals: the contested vocabulary of late-capitalist struggle*. Chico, CA: AK Press.
- Magis, K. (2010). Community resilience: an indicator of social sustainability. *Society & Natural Resources*, 23(5), 401-416. DOI: 10.1080/08941920903305674
- Manor-Rosner, Y., Borghini, S. G., Boonstra, B., & Silva, P. (2020). Adaptation of the urban codes: a story of placemaking in jerusalem. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 47(2), 251-267.

- Marston, C., Renedo, A., & Miles, S. (2020). Community participation is crucial in a pandemic. *The Lancet*, 395, 1676–1678.
- McCrea, R., Walton, A., & Leonard, R. (2014). A conceptual framework for investigating community wellbeing and resilience. *Rural Society*, 23(3), 270–282.
- Mishra, C. & Rath, N. (2020). Social solidarity during a pandemic: through and beyond Durkheimian lens. *Social Sciences & Humanities Open*, 2(1), 100079.
- Nederhand, J. (2019). *The governance of self-organization: analyzing the governance of relationship between municipalities and community-based collectives*. Erasmus University Rotterdam, PhD Thesis.
- Newman, L., Waldron, L., Dalea, A., & Carriere, K. (2008). Sustainable urban community development from the grassroots: challenges and opportunities in a pedestrian street initiative. *Local Environment*, 13(2), 129–139.
- Peterson, G., Allen, C. R., & Holling, C. S. (1998). Ecological resilience, biodiversity, and scale. *Ecosystems*, 1, 6–18.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65–78.
- Prainsack, B., & Buyx, A. (2017). *Solidarity in biomedicine and beyond*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Talen, E. (2015). Do-it-yourself urbanism: a history. *Journal of Planning History*, 14(2), 135–148.
- Tomasini, F. (2020). Solidarity in the time of COVID-19? *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 1–14. DOI: 10.1017/S0963180120000791
- van Meerkerk, I. F., & Edelenbos, J. (2018). *Boundary spanners in public management and governance: an interdisciplinary assessment*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- van Meerkerk, I. F., Kleinhans, R., & Molenveld, A. (2018). Exploring the durability of community enterprises: a qualitative comparative analysis. *Public Administration*, 96(4), 651–667.
- Wellman, B., & Wortley, S. (1990). Different strokes from different folks: community ties and social support. *American Journal of Sociology*, 96(3), 558–588. DOI: 10.1086/229572
- WHO/Europe. (2020, 19 maart). *Strengthened community resilience and COVID-19 response through community action interventions. Meeting report – extraordinary online meeting of the WHO European Healthy Cities Network and national network coordinators*. Verkregen van https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0013/440203/Needs-assessment-Healthy-Cities.pdf?ua=1

Bijlage 1:

INTERVIEWDEELNEMERS

	Naam	Organisatie	Initiatief	Datum interview
1	Ingrid Ackermans	Rotterdamse Munt	Rotterdamse Munt: varia	16/09/20
2	Kees Arons	Zadkine Startcollege	Zadkine Startcollege: maaltijden	30/09/20
3	Ruud Bakker	Gemeente Rotterdam, Veerkracht010	Meerdere initiatieven	02/09/20 11/11/20
4	Yvonne Bastiaanse	Gemeente Rotterdam	Villa Vonk: maaltijdservice	20/10/20
5	Vera Bauman	Gemeente Rotterdam, Veerkracht010	Meerdere initiatieven	07/10/20
6	Ingrid Bhagwandin		Stichting Geronimo	07/09/20
7	Iwan Bhagwandin		Stichting Geronimo	07/09/20
8	Ronald Bijnaar	Gemeente Rotterdam	Circulaire Vlonders	16/09/20
9	Marvin Biljoen	Wijkraad Agniesebuurt	Keju Cares	24/09/20
10	Nanne Boonstra	Gemeente Rotterdam		26/08/20
11	Mohamed Bouimj	SPIOR	SPIOR voedselpakketten	23/09/20
12	Chaimae Essyad	Stichting Stimulance	(t)Huiswerkmaatjes	13/10/20
13	Saskia Evers	Sint Laurensfonds	Helpdigitaal	20/10/20
14	Marijke Fontijn	Stichting Villa Vonk	Villa Vonk: maaltijdservice	08/09/20
15	Karin Fredrikze	Gemeente Rotterdam, Veerkracht010	Meerdere initiatieven	08/10/20
16	Renate Gommer	Luxor Theater	ESTAFEST	17/09/20
17	Deanna Gozzi	DOCK	Villa Vonk: maaltijdservice	22/09/20
18	Jaleesa den Haan		Keju Cares	10/09/20
19	Ancella de Heer	Stichting Mano	Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee	15/10/20
20	Geert Heester	Zadkine Startcollege	Zadkine Startcollege: maaltijden	30/09/20
21	Natalie van Hoorn	Politie Rotterdam	Zadkine Startcollege: maaltijden	12/10/20
22	Caroline van Jaarsveld	Humanitas	De BalkonParade	16/09/20
23	Patty Janszen	Facilicom Foundation	Zadkine Startcollege: maaltijden	05/11/20
24	Erik Jutten	Stad in de Maak	Keju Cares	29/09/20
25	Bryan Keehnen		Keju Cares	10/09/20
26	Anass El Khattabi	Supermarkt Hoogvliet	Stichting Geronimo	14/10/20
27	Lars Klootwijk	Bereik	Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee	27/10/20
28	Rineke Kraaij		Publieke Werken	09/09/20
29	Reindert Kriek		Nultienbox	14/09/20
30	Benno Lambooy	Stichting Droom en Daad	Publieke Werken	06/10/20
31	Joost van Maaren	Gemeente Rotterdam	Circulaire Vlonders	12/10/20
32	Lot Mertens	Gemeente Rotterdam, Veerkracht010	Meerdere initiatieven	17/09/20
33	Thijs Mos	IT Synergy	Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee	29/10/20
34	Arsine Nazarian	Oranje Fonds	Meerdere initiatieven	02/11/20
35	Marte van Oort	Stichting De Verre Bergen	Stichting De Verre Bergen: laptops voor thuisonderwijs	21/09/20
36	Marlou Pijnappel	Oranje Fonds	Meerdere initiatieven	02/11/20
37	Caro van der Pluijm	CBK Rotterdam	Publieke Werken	30/09/20
38	Desirée Scheid	Wijkraad Kop van Zuid-Entrepot	Rotterdamse Munt: varia	15/10/20
39	Lieke Scholte	Gemeente Rotterdam	Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee	04/11/20
40	Edwin Smid	Gebiedscommissie Hoogvliet	Villa Vonk: maaltijdservice	30/09/20

	Naam	Organisatie	Initiatief	Datum interview
41	Paul Velders	Axoft IT & Telecom	Helpdigitaal	12/10/20
42	Nilanthi Verbeek-Lammers	Zadkine Startcollege	Zadkine Startcollege: maaltijden	30/09/20
43	Greta Vercruyce	Wijkraad Kop van Zuid-Entrepot	Rotterdamse Munt: varia	15/10/20
44	Annemieke van Wegen-Delhaas	Gemeente Rotterdam	Publieke Werken	29/10/20
45	Patrick van de Westelaken	Stichting Mano	Heel Rotterdam Helpt Een Handje Mee	15/10/20
46	Milah Wouters		Helpdigitaal	05/10/20

Bijlage 2:

TOPICLIJSTEN INTERVIEWS

TOPICLIJST INTERVIEWS INITIATIEFNEMERS

1. Algemeen: aard & omvang

- Kunt u kort uw initiatief beschrijven?
- Wat is uw rol in het initiatief?
- Voor wie is het initiatief bedoeld?
- Wat is de omvang van het initiatief?
- Wat is/was de looptijd van het initiatief?

2. Ontstaan & ontwikkeling

- Wat deed u voordat u met dit initiatief begon?
- Wanneer en waar is dit initiatief ontstaan?
- Wat was de aanleiding/trigger voor het initiatief?
- Wie (welke personen/partijen) zijn er verder nog betrokken (geraakt) bij het initiatief?
- Hoe heeft dit initiatief zich ontwikkeld van spontaan idee tot volwaardig project?

3. Duurzaamheid

- Indien het initiatief is gestopt, kunt u aangeven hoe en waarom dat is gebeurd?
- Indien het initiatief nog steeds doorloopt, kunt u aangeven welke factoren hieraan bijdragen?
- Bent u van plan om het initiatief voort te zetten, ook na de crisis? Wat heeft u daarvoor nodig?
- Verwacht u dat de ontstane samenwerking met andere partijen zal blijven bestaan?

4. Rol van de gemeente

- Heeft u contact gehad met de gemeente over uw initiatief? Waarover ging dit contact?
- Hoe heeft u het contact met de gemeente ervaren?
- Waar had (of heeft) u de gemeente het hardst voor nodig?

TOPICLIJST INTERVIEWS COALITIEPARTNERS

1. Betrokkenheid: vorm en motivatie

- Op welke manier bent u betrokken (geweest) bij initiatief X? Welke steun heeft u geboden?
- Waarom heeft u besloten om dit initiatief te steunen?

2. Betrokkenheid: ontstaan en netwerken

- Hoe bent u betrokken geraakt bij initiatief X? Hoe is deze samenwerking ontstaan?
- Kende u de initiatiefnemer(s) al? Bestond er al een netwerk/samenwerking?

3. Betrokkenheid: verloop en duurzaamheid

- Bent u op dit moment nog betrokken bij initiatief X? Waarom wel/niet?
- Heeft u nog contact met de initiatiefnemers? Waarover?

4. Betrokkenheid: andere initiatieven en toekomst

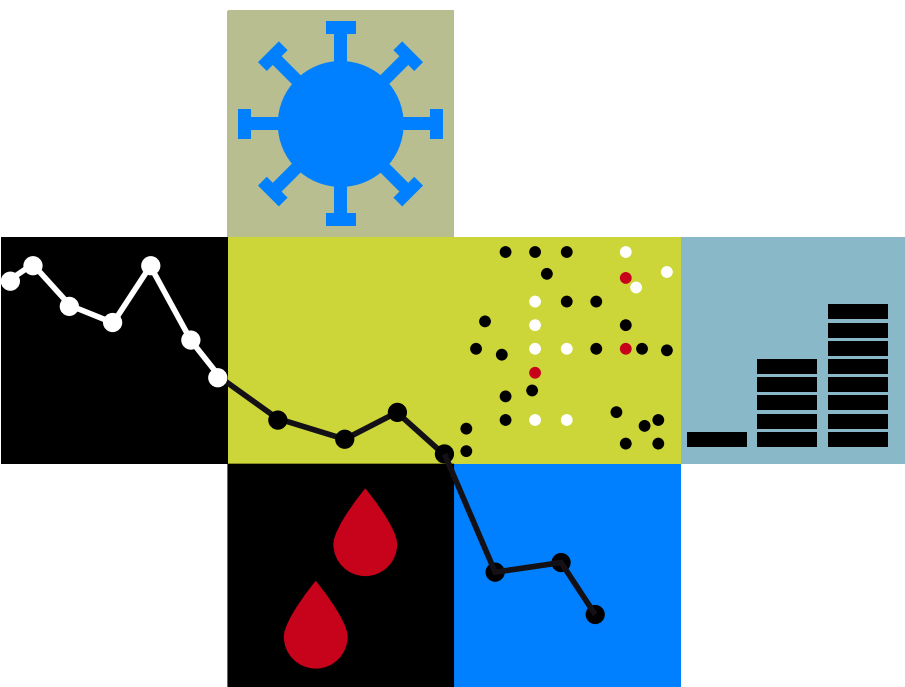
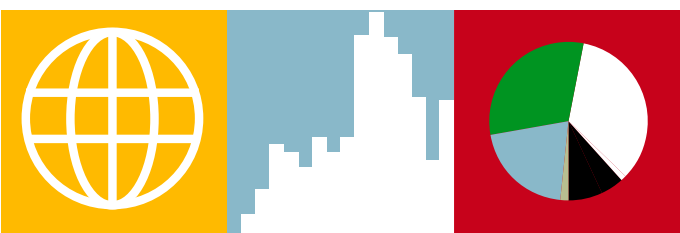
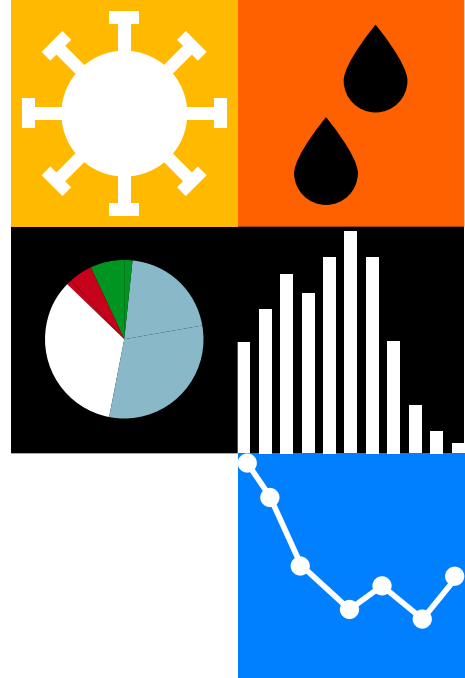
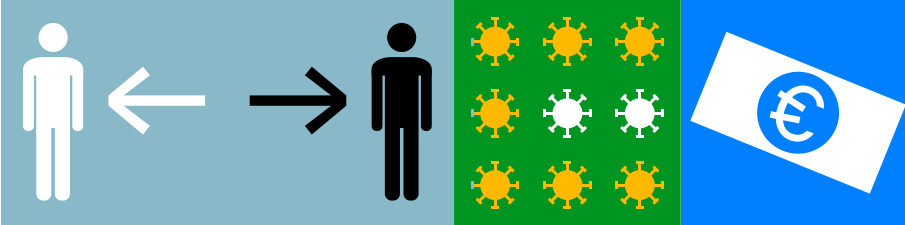
- Bent u ook betrokken geweest bij andere corona-initiatieven? Welke?
- Bent u van plan om in de toekomst vaker dit soort initiatieven te gaan steunen?

Bijlage 3:

LIJST MET CODES

Voor de analyse van de interviewtranscripten in ATLAS.ti zijn 34 codes gebruikt, welke zijn onderverdeeld in vier categorieën.

Algemeen	
1	Naam van het initiatief
2	Initiatiefnemer(s)
3	Aanleiding/trigger voor het initiatief
4	Doelstelling van het initiatief
5	Doelgroep van het initiatief
6	Product(en)/activiteit(en) waaruit het initiatief bestaat
7	Omvang van het initiatief
8	Locatie/reikwijdte van het initiatief
9	Looptijd van het initiatief
10	Organisatievorm van het initiatief
Ontwikkeling	
11	Ontstaan/totstandkoming van het initiatief
12	Ontwikkeling/verandering van het initiatief
13	Bevorderende factoren
14	Belemmerende factoren
15	Toekomstplannen m.b.t. activiteiten
16	Toekomstplannen m.b.t. organisatie
Contacten	
17	Betrokken partijen (excl. initiatiefnemers)
18	Bestaande contacten/relaties/netwerken (met doelgroep, coalitiepartners)
19	Nieuwe contacten/relaties/netwerken (met doelgroep, coalitiepartners)
20	Toekomstverwachting m.b.t. contacten
21	Verandering in relatie met coalitiepartners
22	Rollen van de verschillende partijen
23	Rol van de gemeente
24	Manier van met elkaar in contact komen/boundary spanning activiteiten
Overig	
25	Organisatievorm voor corona (van initiatiefnemers, coalitiepartners)
26	Activiteiten voor corona (van initiatiefnemers, coalitiepartners)
27	Werk- en ontmoetingsplek
28	Financiële middelen/verdienmodel
29	Media-aandacht
30	Nieuwe/andere manier van werken
31	Motivatie
32	Sfeer tijdens initiatief
33	Andere (corona)initiatieven
34	Advies aan gemeente

MAATSCHAPPELIJKE COALITIES IN CORONATIJID
Van spontaan initiatief naar duurzaam
samenwerkingsverband
© 2021

